T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM'DA KÜÇÜKLERİN HUKUKU (ÜSTRÛŞENÎ'NİN AHKÂMU'S-SIĞÂR ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

MUSA MAHAD KATO

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM'DA KÜÇÜKLERİN HUKUKU
(ÜSTRÛŞENÎ'NİN AHKÂMU'S-SIĞÂR ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

MUSA MAHAD KATO

Tez Danışmanı: Prof. Dr. KEMAL YILDIZ

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MUSA MAHAD KATO'nın İSLAM'DA KÜÇÜKLERİN HUKUKU (ÜSTRÛŞENÎ'NİN AHKÂMU'S-SIĞÂR ÖRNEĞİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 06.07.2015 tarih ve 2015/25-13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...13../07../2015...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. KEMAL YILDIZ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. İSMAİL CEBECİ	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AHMET KOÇ	

Tez özeti

İSLAM'DA KÜÇÜKLERİN HUKUKU (ÜSTRÛŞENÎ'NİN AHKÂMU'S-SIĞÂR ÖRNEĞİ)

Tezimizde üç ayrı kısım yaptık: Giriş kısminde konunun amacı, yöntem ve kaynaklar, Üstrûşenin'nın hayati ve ilmi şahsiyeti burada zikre ettik.

Birinci bölümü: Fıkıh ilminde ehliyet ve küçüklük, bunun altında üç alt başlık ayrılırdık burada vücub, edâ ve ibadet ehliyeti, cenin ve çocuğun ehliyeti, hacr ve kanuni temsilcilik, küçüklük devreleri burada zikre ettik.

İkinci bölümü: fıkıh ilminde küçüklerin hak ve mükellefiyetleri, burada ceninin haklar, neseb, miras ve vasiyet, ayrıca çocuğun hakları, akıka ve yeni doğan çocuğa dair hükümler, nafaka, hadane, fitre, sünnet ve çocuğun dini, küçüklerin mükellefiyetleri, nafaka, kurban, zekât ve daman bu bölümünde zikre ettik.

ABSTRUCT

CHILDRENS' JURİSPRUDENCE İN İSLAM (using examples from *Ahkâmu's-Sığâr* written by Ustrûşeni).

This thesis has been divided into chapters, the chapters were subdivided into studies the studies further subdivided into subdivisions as follows:

Introduction: the importance of this subject, reasons of its choice, previous efforts in this course, Ustrûseni's personality , his education life and his book *Ahkâmus'sıgâr* have been discussed.

Chapter 1: Children's competency in Islam which further sub divided into three studies in the first and

second study general information about children's competency has been discussed, in the third study methods of specifying children and its phases in Islam has been discussed.

Chapter 2: Children's rights and obligations has been mentioned in this chapter, under this chapter fetus's rights to lineage, inheritance, benefiting from charitable foundations and wills, children's right to a good name, breast feeding, maintenance (Nafaka) plus their obligations like paying zakat out of their wealth though Hanefi school of law is against this idea, compensating any damage caused by them … have been discussed under this chapter.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 6
KISALTMALAR 8
ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 1
I) KONUNUN AMACI 1
II) YÖNTEM VE KAYNAKLAR 2
III) ÜSTRÛŞENÎ VE AHKÂMU'S-SIĞÂR 4
A-ÜSTRÛŞENÎ'NİN HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ 4
B-AHKÂMU's-SIĞÂR 5
BİRİNCİ BÖLÜM
FIKIH İLMİNDE EHLİYET VE KÜÇÜKLÜK 13
I-FIKIH İLMİNDE EHLİYET 13
A. GENEL OLARAK EHLİYET 13

a) Vücub (Hak) Ehliyeti 14
b) Edâ (Tasarruf-Fiil) Ehliyeti 14
c) İbâdet Ehliyeti 16
B. KÜÇÜKLERİN EHLİYETİ 19
a) Ceninin Ehliyeti 19
b) Çocuğun Ehliyeti 20
c) Bâliğ ve Bâliğanın Ehliyeti 24
C. HACR VE KANUNÎ TEMSİLCİLİK 25
a) Hacr 25
b) Kanunî Temsilcilik 27
II- FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK 34
A-GENEL OLARAK FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK (SIĞÂR) 34
B-FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK DEVRELERİ 36
a) Ceninlik Devresi 36
b) Temyiz Çağı (Gayrimümeyyiz Çocukluk Devresi ve Mümeyyiz Çocukluk Devresi) 38
c) Bulûğ Çağı 39
d) Küçüklüğün Sona Ermesi: Rüşd 42
İKİNCİ BÖLÜM 47
FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLERİN HAK VE MÜKELLEFİYETLERİ 47
I-KÜÇÜKLERİN HAKLARI 47
A-CENİNİN HAKLARI 47
a) Neseb 48
b) Miras 48
c) Vakıf 48
d) Vasiyet 49
e) Ceninin Fitresi 49
f) Ceninin Düşmesi Halinde Yıkanması ve Cenaze Namazı 49
g) Ceninin Hayat Hakkı ve Çocuk Düşürmede Ğurre 49
B- ÇOCUĞUN HAKLARI 52
a) Akika Ve Yeni Doğan Çoçuğa Dair Hükümler 52
b) Kurban 53
c) İsim Koyma 53
d) Radâ (Süt Emme) 53
e) Nafaka 55

f) Hadane 61
g) Fitre 64
h) Sünnet (Hitan) 67
i) Çocuğun Dini 67
II-KÜÇÜKLERİN MÜKELLEFİYETLERİ 68
A-CENİNİN MÜKELLEFİYETLERİ 68
B-ÇOCUĞUN MÜKELLEFİYETLERİ 69
a) Nafaka 69
b) Kurban 69
c) Zekât 70
d) Daman 71
SONUÇ 73
BİBLİYOGRAFYA 76
EK 1 79
EK 2: 80

KISALTMALAR

a.e: Aynı eser
a.g.e: Adı geçen eser

b: Bin, ibn

bt: Binti

bkz: Bakınız

c.: Cilt

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Hz.: Hazreti

No: Numara

nşr.: Nâşir, neşreden

(ra): Radıyallâhu anh

s.: Sayfa

(sas): Sallallahu aleyhi ve sellem

thk.: Tahkik

trc.: Tercüme

tsz: Tarihsiz

yy.: Yayın yeri yok, baskı yeri yok

vb.: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Bu gün dünyanın nüfusu yedi milyar civarındadır. Bunların arasında çocuk sayısı 2 milyar 850 bin olarak tespit edilmiştir. Bunlardan 1 milyara yakın çocuk, ileri derecede yoksulluk içindedir. Bu çocuklardan da 40 milyonu açlık çekmekte ve 4 milyon sokakta yaşamaktadır. AİDS nedeniyle özellikle Afrikada ebeveynsiz kalan 15 milyon, HİV virüsü taşıyan (0-15 yaş) 2 milyon, ağır işlerde çalıştırılan 8 milyon, tarımda çalıştırılan 55 milyon, tekstilde çalıştırılan 6 milyon, dericilikte çalıştırılan 55 milyon, küçük işletmelerde çalıştırılan 4 miyon civarında çocuk bulunmaktadır. Ayrıca 100 milyon çocuk ilköğretim seviyesinde eğitim almaktan yoksundur. Dünyada milyonlarca çocuk, sorunlarına çözüm beklemektedir. Bu olumsuz şartlar altında bulunan çocuklarımız, hepimizin geleceğidir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları sözleşmesi, ilgili diğer sözleşmeler ve bu sözleşmeler üzerinde uluslararası bir uzlaşma sağlamaya çalışan Birleşmiş Milletler, UNİCEF vb. kurumların yayınlarına baktığımızda, küçüklerin haklarının korunması için bir takım düzenlemelerin yapıldığı ve bu uğurdaki çabaların teşvik edildiği görülmektedir. Kısmi iyileşmelerin varlığı yanında küçüklerin haklarının korunması konusunda dünyanın alması gereken daha çok mesafelerin olduğunu açık gönüllülükle söylemek gerekir.

İsimlerinden birisi Hak olan Yüce Allah (cc), peygamberlerini ve kitaplarını hak sebebiyle gönderdiğini bildirmiştir. Fıkıh ilmi sahasında kaleme alınmış olan bütün eserlerde, ana rahminden itibaren insanın her türlü hak ve sorumlulukları ayrıntılarına kadar ele alınıp düzenlenmiştir. İnsanın rüşdünü ispat ettiği yaşa kadar olan küçüklük dönemi ile ilgili müstakil eserler bile hazırlanmıştır. Hanefî mezhebi âlimlerinden Üstrûşenî'nin telif etmiş olduğu *Ahkamu's-Sığâr* isimli eserden ilham alarak "İslam'da Küçüklerin Hukuku" isimli bir Yüksek Lisans tez çalışması yapmaya karar verdik. Böylece küçüklerin hukuku sahasında bir taraftan kendimizi yetiştirmeyi, diğer taraftan dünya çapında meydana gelmeye başlayan farkındalığa bir nebze katkıda bulunmayı düşündük.

Türkiye Bursları sayesinde Uganda'dan gelip bu güzel ülkede lisansüstü eğitim yapmamı sağlayan Türkiye Cumhuriyeti Devletine ve bütün yetkililere minnettarım. Eğitim süresince üzerimde emeği geçen hocalarıma, arkadaşlarıma ve hasretliğe dayanarak dost insanlar ülkesi Türkiye'ye beni gönderen aileme teşekkürlerimi arz ederim. 13.07.2015

MUSA MAHAD KATO

GİRİŞ

I) KONUNUN AMACI

Çocuklar arasında değer bakımından kız ve erkek olmaları dolayısıyla ayrıcalık yapılmaması, Kur'an-ı Kerim'de önemle bildirilmiştir. İslam dininin ilk muhatabı olan Arap toplumunda ve ondan önceki toplumların çoğunda kız çocuklarının ve kadınların hakları konusunda ciddi eksiklikler mevcuttu. Erkek çocuklarından da eli silah tutanları, kabile savaşlarında düşmana karşı koyabilenleri hak sahibi olabiliyordu. Bir yakınları öldüğünde ise güçlü büyük erkek çocuklar mirasçı oluyor, diğerleri mirastan mahrum bırakılıyorlardı.[1]

Kız çocuklarının durumu bazı yörelerde daha da vahim olabiliyordu. Kız çocuğunun çocukluktan kurtulması, bir bakıma hayatını kurtarması manasına gelebilirdi. Fazla yaygın olmamakla beraber kız çocukları diri diri gömülebilir veya bir kuyuya atılabilirdi.[2] Kız çocuklarının babaları, geçim korkusundan[3] ve toplumda kız çocuğunun utanç verici olarak kabul edilmesinden dolayı kızlarını diri diri gömebiliyorlardı. Kuran-ı Kerim'de bu durum şöyle dile getirilmiştir: "Onlardan birine kız (doğum haberi) müjdelendiği zaman, öfkelenip yüzü kapkara oluyor. Verilen müjdenin kötü etkisiyle kavminden gizleniyor, zillet içinde onu yaşatacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak ne fena yargıya varıyorlar!"[4]

Cahiliye Araplarında kız çocuğu gömme âdeti yaygın olmamakla birlikte maalesef var olan bir gerçekti. Merhamet damarı kabarıp, gömülmek üzere olan kız çocuklarını satın alarak kurtaran bazı iyi insanların aynı toplumda bulunmuş olduğu rivayetleri[5], kız çocuklarına yönelik vahşetin devam ettiğinin bir açıdan göstergesiydi. Cahiliyye anlayışına kapılıp kız çocuklarını öldüren ve daha sonra müslüman olan bazı Sahabilerin, bu kötü fiillerini hatırladıkça üzüntülerini dile getirip tövbekâr

---

1 Hudari, Muhammed b. Afifi el-Bacurî, *Tarihu't-Teşrii'l-İslami*, Mısır 1964, s.90.
2 Hudari, *Tarihu't-Teşri'i'l-İslami, s.93.*
3 En'am, 6/ 151; İsra, 17/31.
4 Nahl, 16/ 58-59.
5 Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an,* Beyrut ty, c.19, s.233.

olmalarıyla ilgili rivayetler[6] de aynı gerçeği ortaya koymatadır.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah (sas) elbette çocuklar için de bir rahmet kapısı ve vesilesi olacaktı. Resûlullah (sas) bu vahşetin yerini merhametin alması için çalışmış ve küçüklere merhamet ve sevgi ile yaklaşmamızı, "Büyüğümüze hürmet etmeyen, küçüğümüzü sevmeyen bizden değildir"[7], "Ben (Resûlullah) ve yetimin kefili cennette (yan yana iki parmağını göstererek) şu ikisi gibiyiz"[8] buyururak emretmiştir.

İslam dini, ileride yetişkin bir birey olarak topluma katılacak olan çocukların terbiyesine önem vermiş, onların hak ve mükellefiyetlerini sağlam esaslara bağlamıştır. Fıkıh ilmi sahasında kaleme alınmış olan bütün eserlerde ana rahminden itibaren insanın son nefesine kadar bütün hakları ve sorumlulukları ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Fıkıh ilminde, insanın hukuki şahsiyetinin ana rahminde iken başladığı kabul edilir. Sağ olarak doğması şartıyla cenin, medeni haklara sahip olmaktadır. Ancak bunlar mutlak olmayıp zayi olma riski taşıyan bazı haklarla sınırlıdır. Örnek olarak henüz ana karnındaki bir cenin, tamamen sağ olarak anasından ayrıldığı zaman miras malına sahip olabilir. Ölü doğmuş çocuk veya düşük bu hakka sahip olamaz.[9]

Çocuk bir candır, hakkını korumak gerekir. Bir canı öldürmek bütün insanlığı öldürmek, onu kurtarmak bütün insanlığı kurtarmak gibidir.[10] Bu anlayışı esas alan Fıkıh ilmi sahasında klasik eserlerde birçok mesele farklı bölümlerde yeri geldiğince ele alınmış ve konunun önemine dikkat çekilmiştir.

Küçüklerin hakları ve sorumlulukları konusu, her insanın hayatının önemli bir evresiyle ilgili olduğundan bu dönemle ilgili Şer'î hükümlerin derli toplu bir şekilde ele alınması bu çalışmanın hedefi olmuştur. İnsanlar arasında bu hükümlere karşı ilgisizlik, hükümlerde cehaletin çoğalmasına sebep olacağı açıktır. Özellikle çocuk istismarcılarının, çocuklar üzerine odaklanarak onları her yönden süflî gayelerine alet etmeye çalıştıkları bir ortamda Fıkıh ilmi sahasında küçüklerin hukukuyla ilgili müstakil çalışmaların yapılması bir boşluğu dolduracağı kanaatine varılmıştır.

---

[6] Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman et-Temîmî es-Semerkandî, *Sünenü'd-Dârimî,* yy., 2000, c.1, s.153.

[7] Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul 1981, "Birr", 15; İbn Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *el-Müsned*, thk. Sıdki Muhammed Cemil Attar, Beyrut 1991, c.1, s.257.

[8] Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman el-Suud, "Talak", 25; Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac en-Nisaburî, *el-Camiu's-Sahîh,* Beyrut (ty), "Zühd", 42; Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî, *Sünenu Ebi Davud,* İstanbul 1987, "Edeb" 123, Tirmizî, " Birr", 14.

[9] Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk,* İstanbul, 1990, s.17.

[10] bkz. Maide 5/32.

II) YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Tezimizde, "çocuğun hakları nelerdir?", "mükellefiyetleri var mıdır?", "çocuk kamu düzenini ihlal edici bir davranışta bulunduğu zaman ceza uygulanmaya müsait midir?" gibi soruların cevaplarını Fıkıh ilmi çerçevesinde ele alacağız. En genel ifadeyle çocuğun Fıkıh ilmindeki yerini, müstakil bir araştırma konusu olarak ortaya koymaya çalışacağız.

Fıkıh ilminde Hanefi ekolü içinde hazırlanmış olan Üstrûşenî'nin *Ahkâmu's-Sığâr* eserini esas alıp gücümüz nisbetinde güncel kaynaklara da başvurarak bu tezi hazırlamaya gayret gösterdik. Sınırlı da olsa diğer mezheplerin kaynaklarına başvurmayı da ihmal etmedik. Derinlemesine mukayeseler yerine meseleleri ve hükümleri tanıtma yönüne ağırlık verdik.

Küçüklerin Hukuku sahasında kaleme alınmış olan eski-yeni ulaşabildiğimiz çalışmaları özetle şöyle arz edebiliriz:

1. Muhammed b. Mahmud el-Üstrûşenî (632/1235), *Câmi'u Ahkâmi's-Sığâr,* Beyrut 1997. Tezimizin ana konusunu bu eser oluşturmaktadır. Eser 388 sahifeden meydana gelmiştir.
2. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, (751/1350), *Tuhfetu'l-Mevdûd fî Ahkâmi'l-Mevlûd*, Beyrut 1983.

Eser'de 18 bölüm vardır; ilk bölümlerde yeni doğan çocuğun hakları ve ilgili hükümler zikredilmiştir. Son kısımlarda çocuğun eğitim ve terbiyesine yer verilmiştir. Eser, Abdul-Munim el-Ânî tarafından tahkik edilmiş ve Abdulhakim Şerefuddin tarafından neşredilmiştir.

3. İbrahim Canan, *Kur'an'da Çocuk*, Cihan Yayınları, 1984.

Eser, 230 sahifeden meydana gelmiştir. Çocuk konusu daha çok eğitim açısında işlenmiş, hukuk açısından çocuğa 8 sayfalık yer ayrılmıştır. Eserde genel olarak çocuk terbiyesi, çocuk mefhumu ve çocuklarla ilgili meseleler zikredilmiştir.

4. Cemal Abdulkadir Şaban el-Rafi'î, *el-Ahkâmu'l-hâss bi's-sığâr fi'l-fikhi'l-İslâmî,* Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Ürdün Üniversitesi Dirâsâtü'l-'ulyâ Fakültesi, Amman 1993.

Eser, Ürdün Üniversitesi'nde Fıkıh Bölümü'nde Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Danışmanlığını Ömer Süleyman el-Aşkar yapmıştır. Eserde ibadet bahislerinden mirasa kadar küçükleri ilgilendiren birçok konu ele alınmıştır.

5. Beyza Bilgin, *İslam'da Çocuk,* Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları 1987.

Eser 180 sayfadan meydana gelmiştir. Çocuk konusunda İslam'ın çocuğa verdiği değer, anne-babaların çocuklara karşı görevleri, çocukların anne babalarına karşı görevleri ve çocuk eğitim ve öğretiminin önemli meselelerinden bahsedilmiştir.

6. Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul 1990.

Eser 233 sayfadan meydana gelmiştir. Çocuğun tarifi, devreleri, ehliyeti, hakları, mükellefiyetleri ve cezai ehliyeti üzerinde durulmuştur. Eserde hem Türk hukuku hem de Roma hukukunun çocukla ilgilli maddelerine başvurulmuştur. En çok faydalandığımız eserlerin başında gelir.

7. İbrahim Canan, *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslamda Çocuk Hakları*, 2. bs İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1981.
8. Ömer b. Muhammed b. İbrahim Ganim, *Ahkâmû'l Cenin Fi'l-Fıkhi'l-İslamî,* Cidde Dârû-Endelüs el-Hadra: Beyrut; Dârû İbn Hazm 2001.
9. Muhammed Sellam Medkur, *el-Cenin ve'l-Ahkâmû'l- Müteallika bihi fi'l-Fıkhi'l İslamî*, Dârû-Nehdati'l-Arabiyye, Kahire 1979.
10. Akyüz Emine, ulusal ve uluslar arası hukukta *Çocuğun Haklarının Ve Güvenliğinin Korunması,* Milli Eğitim Basımevi –Ankara 2000.

III) ÜSTRÛŞENÎ VE AHKÂMU'S-SIĞÂR

Hanefi mezhebi âlimlerinden olan Üstrûşenî'nin hayatı ve ana kaynak olarak tezimizde kullandığımız eseri hakkında ulaşabildiğimiz bilgileri bu başlık altında ele aldık.

A-ÜSTRÛŞENÎ'NİN HAYATI VE İLMİ ŞAHSİYETİ

Ebü'l-Feth Mecdüddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed el-Üstrûşenî (ö. 637/1240'tan sonra) Hanefî fakihi. Mâverâünnehir'de Fergana bölgesinin batısında ve Seyhun (Siriderya) nehrinin doğusunda kalan Üstrûşene veya Üsrûşene bölgesinin aynı adı taşıyan merkezinde doğdu. Hayatına dair yeterli bilgiye ulaşamadık.[11]

Üstrûşenî ilk eğitimini babasından aldı. Onun eserlerinde babasının çalışmalarına yaptığı atıflarından örnekler aktaran Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî (Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr, vr. 244b-245a), ayrıca babasının hocası Burhâneddin el-Merğinânî, Muhammed b. Yûsuf es-Semerkandî ve Zahîrüddin

[11] Murteza Bedir, "Üsrûşenî", *Türkiye Diyanet Vakfî İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 2012, c.42, s.392; Kemal Yıldız, *Câmiu'l-Fusûleyn'in Kaynakları Ve Hanefî Mezhebi Uygulanmasında Tazminat*, İstanbul 2013, s.39.

Muhammed b. Ahmed el-Buhârî'den de ders almış olduğunu dile getirmiştir.[12]

B-AHKÂMU's-SIĞÂR

Câmi'u ahkâmi's-sığâr, küçüklerin hukuku ile ilgili bilebildiğimiz en eski müstakil kitaptır. 622/1227 yılında tamamlanmıştır. Hanefi mezhebi esas alınarak yazılmış, birkaç yer dışında diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmemiştir. Görüşlerin ismen kaynakları zikredilmiştir. Hanefi mezhebine ait çocukla ilgili farklı içtihatların hepsine yer verilmeye çalışılmıştır. Eserde kavramsal izahlardan ziyade ilgili füru konuları sırasıyla bir araya getirilmiştir. Meseleler ele alınırken delillere pek yer verilmemiştir.

Cami'u ahkâmi's-sığâr veya sadece *Ahkâmu's-sığâr* ismi ile bilinen Üstrûşenî'nin bu eserinin birçok yazması bulunmaktadır. Örnek olarak Süleymaniye Kütüphanesi, 224.143, 489.106 ve 541.130 demirbaş numaralı nüshaları burada zikredebiliriz.

Eserin çeşitli baskıları yapılmış (I-II, Kahire 1300, *Câmi'u'l-fusûleyn*'in kenarında; nşr. Abdülhamîd Abdülhâlik el-Bîzelî, c.I-IV, Bağdat 1982-1983; nşr. Mustafa Samîde, Beyrut 1418/1997; nşr. Ebû Musa'ab el-Bedrî – Mahmûd Abdurrahman Abdülmün'im, Kahire 1994, c.I-II; nşr. Osman han Alimof Müslim Rızki Atâ, Taşkent 2010) ve İbrahim Canan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (*Ahkâmu's-Sığâr: İslam Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükümler*, İstanbul 1984).[13]

Câmi'u ahkâmi's-sığâr içinde ele alınan konuları ana başlıklar halinde burada vermeyi, esere genel bir bakış imkânı sağlaması açısından isabetli bulmaktayız:

1. Çocukların Rivayetleri ile Alakalı Meseleler
   a. Çocuğun anlayarak ve anlamayarak yaptığı rivayetler
   b. Çocuğun Hibe ve alışverişte yaptığı rivayetler
2. Taharet (temizlik) ile Alakalı Meseleler
   a. Çocuğun eli giren su mâ-i müsta'mel olur mu?
   b. Çocuğa gusül gerekmez
   c. Çocuğun abdesti ne zaman bozulur?
   d. Çocuğun kusmuğu
   e. Süt çocuğunun taşınması ve namazda emzirilmesi
   f. Bülüğ yaşı

[12] Bedir, "Üsrûşenî", *DİA*, c.42, s.392.
[13] Bedir, "Üsrûşenî", *DİA*, c.42, s.393.

3. Namaz İle Alakalı Meseleler
    a. Çocuga namaz kıldırma yaşı
    b. Çocuğun ezan okuması
    c. Namaz vakti içinde bülüğa eren çocuğun durumu
    d. Kız çocuğu ve örtünme
    e. Çocuğun avreti
    f. Çocuğun imameti
    g. Düşüğün namazı bahsı
    h. Esirken ölen çocuğun namazı
    i. Şehit çocuğun yıkanması
    j. Cenaze ve çocuk bahsi
    k. Çocuk, kadın ve erkek cenazelerinde önce kimin namazı kılınır?
    l. Çocuğun cenaze namazı kıldırması
4. Zekât ile Alakalı Meseleler
    a. Çocuğun malından zekât, vergi ve nafaka verilmesi
    b. Çocuğa zekât verilir mi?
    c. Çocuğun arazisinden öşür verilmesi
    d. Sadaka-i fıtr bahsi
5. Oruç ile Alakalı Meseleler
    a. Anne hangi durumda çocuğu için orucunu açar?
    b. Ramazan ayında çocuğun bülûğa ermesi ve kafîrin müslüman olması ile alakalı meseleler
6. Hac ile Alakalı Meseleler
    a. Çocuk adına menasikin ifâsı
    b. Çocuğa hac ne zaman vacib olur?
    c. Çocuğun hac esnasında yasak (mahzurat) işlemesi
    d. Hac yolculuğunda çocuk kadının mahremi olarak yeterli değildir
7. Nikâh İle Alakalı Meseleler
    a. Büluğdan önceki evlenme ve evlendirmeler
    b. Çocuğu evlendirebilen veliler
    c. İki veli bir kız çocuğu evlendirmesi

d. Kız çocuğu erkek kardeşin evlendirmesi
e. Baba izin vermeden Hâkimin çocuğu evlendirmesi meselesi
f. Kızı evlendirmede baba ne zaman dinlenmez?
g. Hıyaru'l-bülûğ (bülûğda muhayyerlik hakkı)
h. Evlendirmeye selâhiyeti olanlar
i. Küfüv meselesi
j. Vekilin evlendirmesi
k. Babalar arasında cereyan eden evlendirmeler
l. Küçük evlilerin boşama yetkileri
m. Mehir bahsi
n. Müştehât bahsi
o. Tahlil bahsi
p. Halvet bahsi
q. İddet bahsi
r. Gayr-i müslimle evlilik bahsi
s. Sütkardeşliğinin (radâ) evlilik engeli olması bahsi

8. Rada (süt emzirme) Ve Nafaka İle Alakalı Meseleler
a. Anneye emzirme ücreti verilebilir mi?
b. Anne emzirmeye mecbur mu?
c. Çocuğun nafakası kimin malından karşılanır?
d. Anne ne zaman çocuğun nafakasına icbar edilir?
e. Anne hangi halde emzirme ücreti alabilir?
f. Babadan nafaka mecburiyeti ne zaman düşer?
g. Çocuğun diğer yakınlarının nafakası
h. Nafakanın miktarı
i. Çocuğun çalışması
j. Dedenin nafaka mükellefiyeti
k. Çocuğun nafakası ne zaman akrabalara düşer?
l. Çocuğun nafakasıyla hangi akrabalar mükellef?
m. Çocuğa bakanın nafakası
n. Nafakayı vacib kılan haller

o. Akrabaya nafakayı vacib kılan nisab
p. Kayıp olan kimsenin nafaka mükellefiyeti
q. Çocuğun malından babanın faydalanması

9. Hidane ile Alakalı Meseleler
   a. Hidaneye hakkı olanların sırası
   b. Hidane hakkı hususunda anne ile baba ihtilafları
   c. Büyük kardeşin hidane hakkı
   d. Çocuğun memleketinden çıkarılması
   e. Çocuğa bakmaya annenin icbar edilmesi
   f. Çocuğun anne veya babasını görmekten menedilmesi
   g. Çocuğun şehirden köye götürülmesi
10. Talak İle Alakalı Meseleler
   a. Sünnete uygun boşama
   b. Çocuğun talakı muteber değildir
   c. Talakın (çocuğa, deliye) tefvizi
   d. Babası irtidad eden kız çocuğu kocasından ne zeman ayrılır?
   e. Aklı eren çocuğun irtidâdı muteberdir
   f. Küçük kızı hul‘ yoluyla babanın boşattırması
   g. Çocuğun muhâlaası ile alakalı mesele
   h. Neseb bahsi
   i. İddet bahsi
   j. Liânın nesebe mani edilmesi
11. Köle Azâdı (i’tak) ile Alakalı Meseleler
12. Eyman (yeminler) ile Alakalı Meseleler
   a. Büyüğe veya küçüğe izafe edilen yeminler
   b. Fiil üzerine yapılan yeminler
   c. Çocuğun yaptığı yeminin kefareti olmaz
   d. Babanın, küçüğü evlendirmeme hakkında yaptığı yeminin hükmü
   e. Fasid fiil üzerine yapılan yemin muteberdir
   f. Çocuğu dövmemek için yapılan yemin
13. Hudud ile Alakalı Meseleler

a. Zina eden oğlan ne zaman mehir ödemez?
b. Çocuğa şarap içirenin hükmü
c. Deli veya çocukla evlilik ve zinanın müeyyidesi
d. Hadd ve tazmin bereber olmaz.
e. Çocuk hırsızının hükmü
f. Çocuğun da iştirâk ettiği hırsızlığa hadd uygulanması

14. Siyer ile Alakalı Meseleler
a. Köle, çocuk ve kadın ganimetten pay alır mı?
b. Dârü'l-harbde ele geçirilen âzadlılar
c. Çocuğun verdiği emân
d. Dârü'l-harbe kaçan mürtedin çocuğu
e. Mürahık kölenin irtidâdı
f. Âkil çocuğun İslâm'a girmesi
g. Kâfir çocuk yalnızsa dârü'l-İslam'da Müslüman sayılır
h. Çocuğun arâzi vergisi ödemesi
i. Savaşta çocuk öldürülmesi
j. Esir çocuğun imâni durmu
k. Çocuk dinde kime tâbi olduğu

15. Kerâhiyet ile Alâkalı Meseleler
a. Çocuğun haber ve beyânı
b. Çocuğun cenâze gasletmesi
c. Erkek çocuk ve kıyâfet
d. Sünnet (hitân) bahsi
e. Çocuğu süsleme ve selâm bahsi
f. Çocuğun kazancı
g. Çocuğun aldığı selâm

16. Lakit (buluntu çocuk) ile Alâkalı Meseleler
a. Lakit kimdir?
b. Buluntuya kim bakacak?
c. Buluntunun malı
d. Buluntu hakkında kölelik, evlâtlık iddiası

e. Buluntunun dini
f. Buluntu üzerinde velâyet ve tasarruf yetkisi

17. İbâk (kaçan köle) ile Alakalı Meseleler
18. Gasb, Damân ile Alakalı Meseleler
    a. Gasbedilen çocuğu öldümek
    b. Çocuğun emirle zarar vermesi
    c. Çocuğun gasbedilmesi
    d. Çocuğun ölümüne sebeb olma
    e. Çocuğun sebeb olduğu zarar
    f. Ebeveynin ihmalinin çocuğun ölümüne sebep olması
    g. Çocuğa bir iş emrederek ölümüne sebeb olan
    h. Emâneti zâyi eden çocuk
19. Vadia ile Alâkalı Meseleler
20. Ariyet İle Alakalı Meseleler
21. Hibe İle Alâkalı Meseleler
    a. Küçük çocuğa köle hibesi
    b. Çocuğa ev hibesi
    c. Sahîh ve bâtıl hibeler
    d. Hibeden dönme halleri
    e. Hibeyi çocuk adına kabzedebilecek olanlar
    f. Hibeyi çocuğun kabzı
    g. Hediyeden ebeveynin istifâde edebilmesi
22. Alış-Veriş ile Alakalı Mesesleler
    a. Çocuğun izinsiz alış-veriş yapması
    b. Annenin çocuk adına satın alabilmesi
    c. Baba ve vasî akârı hangi şartla satabilir?
    d. Vasi ve urûz satışı
    e. Baba, vasî ve kaadı arasındaki fark
    f. Yetim malını vasinin kendisine alması
    g. Baba, vasi ve kaadı dişindakilerin akdi
    h. Kadinin mûdahale hakkı

i. Baba kendi parasıyla çocuğa bir şeyler satın alması
j. Alış-verişte çocuğa muhayyerlik
k. Vasînin tasarrufları
l. Çocuk üzerinde velayete hakkı olanlar ve selâhiyetleri

23. İcar ile Alâkalı Meseleler
    a. Çocuğun çalıştırılması
    b. Çocuğun malında tasarruf yetkisi
    c. Çocuğa hangi meslek öğretilmeli?
    d. Çocuğu kimler işe verebilir?
    e. Çocuğa iş veya işçi bulma meseleleri
    f. Çocuğun iş kazası
    g. Vakıf ve yetim malına hîle yapılması
    h. Velâyet sahiplerin bâzı tazmin durumları
    i. Çocuk için tutulan hoca ve usta ücreti
    j. Annenin çocuğuna kira ödemesi
    k. Öz anneye emzirme ücreti verilmesi
24. Taksim (kısmet) ile Alâkalı Meseleler
25. Şuf'a ile Alâkalı Meseleler
26. Mudârebe İle Alakalı Meseleler
    a. Çocuğun malı mudârebeye verilebilmesi
    b. Vasinin, çocuğun malını mudârib olarak çalıştırması
    c. Baba ve vasinin selâyetleri
27. Müzâra'a İle Alâkalı Meseleler
28. Rehin İle Alâkalı Meseleler
29. Sulh (Anlaşma) İle Alâkalı Meseleler
30. Vekâlet İle Alâkalı Meseleler
31. Kefâlet İle Alâkalı Meseleler
    a. Çocuk kefîl olamaz
    b. Çocuk kendi borcuna damân verebilmesi
    c. Çocuğun mahkemeye celbi meselesi
    d. Çocuğa kefîl olmayı babanın emretmesi ile çocuğun emretmesi farklıdır

e. Caiz olmayan kefâletler

32. Havâle İle Alakalı Meseleler

33. Me’zun İle Alâkalı Meseleler

a. Hangi çocuk izinli kılınabilir?

b. Çocuğun izinden önceki tasarrufu

c. Kimler çocuğa izin verebilir?

d. Me’zûnun selâhiyetleri

e. Hâkimin verdiği izin hakkında

f. İzin verilen baba veya vasînin ihtilâfı

g. İzin sayılan ve sayılmayan durumlar

h. İznin ilanı

i. Me’zun’un yetki sınırı

j. İzni verenin mes’ûliyeti

k. Kadı ve babanın izinleri

l. Me’zûn’un baba ve vasiye satışı

m. İznin geri alınması

34. Hacr İle Alâkalı Meseleler

a. Hacri gerektiren sebebler

b. Hacr konan sefîh

35. Şehâdetler ile Alâkalı Meseleler

36. Da’vâ İle Alâkalı Meseleler

37. Kadılığın Edebleri İle Alâkalı Meseleler

38. İkrar İle Alakalı Meseleler

39. Neseb Da’vâsı İle Alâkalı Meseleler

Çocuk için ileri sürülen ihtilaflı neseb iddiaları

Neseb ihtilafinda ebenin şehâdeti

40. İkrah ile Alâkalı Meseleler

41. Cinâyât ile Alâkalı Meseleler

a. Diyette çocuk büyük gibidir

b. Vücudun diyeti

c. Cenine karşı işlenen cinâyet

d. Kaza geçiren çocuk ve ebeveyn
e. İhmalle ölen çocuğun mes'ûliyeti
f. Düşüğe sebeb olanın hükmü
g. Cenînle ilgili hükümler
h. Darbe ile cenîn sakatlanırması
i. Te'dib ve dayaktan hâsıl olan kazalar
j. Tedâvı ve sünnet sırasında zarar hâsıl kazalar

42. Zebâih ve Kurban ile Alâkalı Meseleler
43. Vakıf İle Alâkalı Meseleler
    a. Vakıf geliri vakfedenin şartına uygun olarak harcanır
    b. Çocuğun hissesi kime teslim edilir?
44. Vasiyet le Alâkalı Meseleler
    a. Çocuğa yapılan vasiyet
    b. Bülûğa yakın olan çocuk vasiyette bulunabilir mi?
    c. Kuvvetli ve zayıf vasilerin yetkileri
    d. Çocuk adına borçlanma
    e. Vasi-çocuk ihtilafi
45. Ferâiz ile Alâkalı Meseleler
    a. Cinâyeti sebebiyle çocuk mirasdan mahrum kalmaz
    b. Cinâyeti sebebiyle baba mirastan mahrum olur mu?
    c. Cenin hangi şartla vâris olur?

BİRİNCİ BÖLÜM

FIKIH İLMİNDE EHLİYET VE KÜÇÜKLÜK

I-FIKIH İLMİNDE EHLİYET

A. GENEL OLARAK EHLİYET

Ehliyet lügatta "yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik" gibi anlamlara gelir.[14] Fıkıh İlminde ise ehliyet kelimesi kişinin dini ve hukukî hükme konu olmaya elverişli oluşunu ifade eden bir terim olarak kullanılmıştır.[15]

Kişinin hak ve borçlarının sabit olması, dinî ödevlerle mükellef tutulması, hükukî işlem ve davranışlarının geçerliliği, toplumsal ve cezaî sorumluluk taşıyabilmesi gibi farklı seviyedeki hak ve yükümlülükler onun şer'î hitabın konusu olmasının değişik görünümleridir. Bunların her bir türünün farklı seviyede aklî ve bedeni yetişkinliği gerektirdiği açıktır.[16]

Ehliyet, fıkıh ilmi açısından kişinin şer'î hükümle olan bağını, fürü açısından ise dini ve hukukî hükmün doğmasının veya geçerliliğinin ön şartını ifade eder. Burada ehliyet, kişinin haklardan faydalanmaya, bu hakları kullanmaya ve borçlanmaya elverişliliği demek olduğundan, ana rahminden itibaren aklî ve bedenî gelişim seyrine paralel olarak yavaş yavaş bu ehliyeti kazandığı ve rüşd ile bunun tamamlandığı görülür.[17]

Fukaha ve usûlcüler ehliyeti iki kısma ayırarak incelemişlerdir.[18] Bunlardan birincisi kişinin, sadece bir takım haklara sahip olması ve borçlanabilmesini ifade eden "vücub ehliyeti"dir; diğeri ise haklar yanında her türlü dinî hitaba elverişli olmayı, hukuk nazarında muteber söz ve fiilerde bulunmayı da ifade eden "edâ ehliyeti"dir. Burada edâ ehliyetinin içerisinde değerlendirilen fakat küçükler için özel bir durumu bulunması dolayısıyla ibadet ehliyetini müstakil bir başlık altında ele

14 İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut ts.z., c.13, s.28, 30.
15 Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c.10, s.533.
16 Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, c.10, s.534.
17 Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, c.10, s.534.
18 Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi* (*Usülü'l-Fıkıh)*, trc. Abdulkadir Şener, Ankara 1986, s.329.

alacağımızı belirtmemiz gerekir.

a) Vücub (Hak) Ehliyeti

Vücub ehliyeti, kişinin leh ve aleyhindeki haklara sahip olabilme vasfı ve özelliğidir. Başka bir ifade ile kişiyi ilzam (borçlandırma) ve iltizama (borçlanma) elverişli kılan vasıf vücub ehliyetidir.[19]

Vücub ehliyetinin temelini, hayatta olma özelliği teşkil eder. Onun için vücûb ehliyetine, hayatın başlangıç anından sona erme anına kadar her insan sahiptir. Yaşa, aklî melekelere ve benzeri başka özelliklere bakılmaksızın, vücûb ehliyetinin her insan için zarûrî olarak varlığı kabul edilir.[20]

Vücub ehliyeti tabiî olarak "zimmet"i de akla getirir. Vücub ehliyeti ile zimmet arasında sebep sonuç ilişkisi vardır. İnsanın ilzâm ve iltizâma ehil olmasının sebebi zimmetir. Zimmete sahip olduğu için her insan vucûb ehliyetine de sahiptir.[21] Şu kadar var ki ana rahminde bulunan ceninin vücub ehliyeti, canlı doğması şartıyla "eksik vücub ehliyeti" olarak kabul edilir.[22]

Bu ehliyetin eksik oluşu ceninin sadece lehindeki bazı haklara sahip olması, herhangi bir şekilde borç altına girmeye ehil sayılmaması anlamındadır. Cenin, müstakil bir varlığa sahip bulunmayıp annesinin hayatına bağlı olarak yaşadığı, doğuma kadar yaşamasının da şüpheli olduğu göz önüne alınarak tam bir kişi muamelesine tâbi tutulmamış, sadece doğuma kadar beklendiğinde zayi olabilecek lehindeki bazı haklar saklı tutulmuş ve sağ olarak doğduğunda bunlara kendiliğinden sahip olması benimsenmiştir. Cenin için miras, vasiyet, vakıf ve nesep şeklinde dört haktan söz edilir ve ceninin bu haklardan faydalanmaya ehil olduğu kabul edilir.[23] Doğumdan itibaren hayatta bulunan bütün insanlar tam vücub ehliyetine sahip olur.

b) Edâ (Tasarruf-Fiil) Ehliyeti

Edâ ehliyeti, muamelât ehliyetidir. Yani şahsın bazı tasarrufları dolayısıyla bir kısım haklar kazanması ve bazı tasarruflarla başkası için bir takım haklar inşâ etmesi için sahip olduğu ehliyettir.[24] Edâ ehliyeti kişinin hukûken muteber sayılacak tarzda fiiller ortaya koyabilmesi demektir.[25] Bu nevî ehliyetin temelini ise vücûb ehliyetinde olduğu gibi sadece hayatta olma özelliği değil; temyîz kudretinin var olması teşkil eder. Şu halde anne karnındaki cenin ve temyîz çağı olan yedi yaşına ulaşmamış küçük için edâ ehliyetinden söz edilmez.[26] Edâ ehliyeti hakkında konumuz itibariyle esas teşkil edecek olan bilgileri Bardakoğlu'nun kaleme almış olduğu maddeden olduğu gibi buraya almayı

---

[19] Ebû Zehra, *Usülü'l-Fıkh*, s.283; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.66.
[20] Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, İstanbul, 1990, s.66-67.
[21] Ebû Zehra, *Usülü'l-Fıkh*, s.283; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, İstanbul 2014, s.191; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk,* s.68.
[22] Atar, *Fıkıh Usulü*, s.192.
[23] Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, c.10, s.534.
[24] Ebû Zehra, *Usulü'l-Fıkh*, s.285.
[25] Zekiyyuddîn Şâ'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlu'l-fikh)*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara 2003, s.296.
[26] Ebû Zehra, *Usülü'l-Fıkh*, s.286.

uygun bulduk:

Usulcüler edâ ehliyetini, “kişinin dinen ve hukuken muteber olacak tarzda davranmaya ve hukukî işlem yapmaya elverişliliği” olarak tanımlar. Edâ ehliyeti, kişinin vücûb ehliyeti sebebiyle faydalanmaya ehil olduğu hakları bizzat kullanmasını, hak ve borçlar doğurabilecek şekilde hukukî işlem yapabilmesini ifade ettiğinden “muamele, mübâşeret, tasarruf, fiil ehliyeti” diye de anılır. Bazı İslâm hukukçuları edâ ehliyetini, “kişinin sözlü hukukî işlem yapmaya ve ayrıca fâilin niyet ve iradesinin hukuken önem taşıdığı fiil ve tasarruflarda bulunmaya ehil oluşu” şeklinde tanımlayarak kişinin niyet ve iradesine bağlı olmaksızın işlenebilen veya hukukî sonuç doğuran fiilleri kapsam dışında tutmaya çalışırlar. Edâ ehliyetinin “kişinin hukuken geçerli tarzda sözlü tasarrufta bulunma ehliyeti” şeklinde dar kapsamlı olarak tanımlanması da edâ ehliyetinin ölçüsünü ve temel özelliğini belirleme amacını taşır. Bütün bu tanımlar sadece hukukî işlemler (muâmelât) alanında ve edânın sıhhati açısından yeterli görülebilir. Ancak itikad ve ibadetler alanında edânın sıhhatinin yanı sıra vâcip oluşu da (vücûb) söz konusu olduğundan her iki açı dikkate alınınca edâ ehliyeti, “kişinin edânın sıhhatine ve vücûbuna ehil oluşu” şeklinde de tanımlanmaktadır. Edânın vücûbuna ehliyet, tabiatıyla sıhhatine ehliyeti de içerdiğinden bu tanımı, “kişinin şer‘î hitabın yöneltilmesine ve edânın vücûbiyetine ehil olmasıdır” şeklinde ifade edenler de mevcuttur.

Vücûb ehliyeti zimmete ve hukukî kişiliğe, edâ ehliyeti ise akıl ve temyiz gücüne dayanır. Kişinin geçerli hukukî işlem yapabilmesi, dinî ve hukukî hükme şahsen muhatap olabilmesi için belli seviyede anlama ve muhakeme etme gücünün bulunması gerekir. Hem bu kişiyi hem de üçüncü şahısları koruyabilmek için böyle bir önleme ihtiyaç vardır. Ancak insan başlangıçta akıl ve temyiz gücünden yoksun iken gerek ruhî gerekse bedenî kabiliyetleri itibariyle tedrîcî bir gelişme seyri izlediğinden ehliyet de kişinin bu gelişimini bir gölge gibi takip ederek onunla uyumlu bir kapsam kazanır. Bunun için de edâ ehliyeti başlangıçta hiç bulunmazken insanın iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ana hatlarıyla olsun ayırabilmesi demek olan temyiz döneminde eksik olarak başlar. Birçok alanda bulûğ ile, bazı alanlarda ise rüşd ile tamamlanır. Bu sebeple kişilerin edâ ehliyetini kazanması temyiz, bulûğ ve rüşd şeklinde ifade edilen üç kademede gerçekleşir. Temyiz - bulûğ arası dönemde kişiye aklî melekelerini kullanmadaki noksanlığı sebebiyle eksik edâ ehliyeti, bulûğdan sonra ise bu melekelerin yeteri derecede olgunlaşacağı kabul edilerek kural olarak tam edâ ehliyeti tanınır. Bununla birlikte bazı alanlarda tam edâ ehliyeti için gerçek aklî yetişkinlik demek olan rüşdün aranması da edâ ehliyetinde temel ölçünün bedenî değil aklî yetişkinlik olması esasından kaynaklanır. Bazı usulcülerin edâ ehliyetini, anlama ve yapabilme gücü veya akıl ve beden gücü şeklinde iki esasa bağlayarak

açıklamasında, edâ ehliyetinin bir yönüyle bulûğa yani bedenî ve biyolojik ergenliğe bağlanmasının önemli etkisi vardır. Ancak kişinin karar verdiği yönde davranabilecek maddî güce ve bedenî yetişkinliğe sahip bulunması edâ ehliyetinin esası değil gerçekleşme şartı olarak görülmelidir.

Edâ ehliyeti açısından insanlar, hayatın tabii seyrine göre yapılan ayırıma bağlı olarak gayri mümeyyiz küçük, mümeyyiz çocuk, bâliğ ve reşîd şeklinde dört gruba ayrılarak incelenir. Kişinin akıl, irade ve şuurunu yok eden veya zayıflatan hastalık ve ârızî durumların edâ ehliyetine etkisi de bu dörtlü ayırım içinde açıklanır.[27] Edâ ehliyetini ortadan kaldıran durumlar şunlardır:[28]

Cünûn (Akıl Hastalığı): Kişinin aklını ve temyîz kudretini yok eden durumdur. Bu durumun vücûb ehliyeti üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Fakat edâ ehliyetini ortadan kaldırır. Bu kişilere ibâdet vacip değildir. Bunların hiçbir hukûkî tasarrufu geçerlilik kazanmaz.

Nisyan (unutma), kişinin, şâri tarafından kendisine tevcih edilen teklifi hatırlamamasına sebeb olan veya ibadetini hakkıyle yapmasını engelleyen bir haldir. Mesela; unutarak orucunu yiyen ve vaktinde namazını kılmayı hatırlayamayan kimse bu hale maruz kalmış demektir.

Sefeh, kişinin malî tedbirsizliğine sebeb olan bir haldir. Yani sefih, malını yerli yersiz saçıp savuran kimse, reşid olmamakla birlikte akıllıdır; dolayısıyla bütün şer'i tekliflere muhatab olup yaptığı her şeyin hayir işlerse hayır, şer işlerse şer. Sefih bir cinayet işleyince tam olarak cezâlandırılır.

Bunun dışında ehliyeti ortadan kaldıran durumlar; cehalet, ateh (akıl zayıflığı), hatâ, sükr (sarhoşluk) ve ikrâh (bir kimseyi tehdit etmek suretiyle hukûken yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlamak)'tır.

c) İbâdet Ehliyeti

İbâdet ehliyeti genel olarak edâ ehliyetine bağlı telakki edilir. Burada tam eda ehliyetine sahip olmayan mümeyyiz çocuğun edâ ettiği ibâdetlerin sıhhati ele alınmaktadır.

İbâdetlerin sahih olabilmesi için niyet, temyiz kabiliyeti ve akıl gerektiğinden dolayı ibâdet ehliyetine sahip olabilmek için her şeyden önce mümeyyiz olmak şarttır.[29] Buna göre mümeyyiz çocuk, ibâdet ehliyetine sahiptir ve yaptığı ibâdetler sahihtir. İman, namaz, oruç, hac, kefâret gibi dini ödevlerle ve bedenî ibadetlerle mükellef değildir. İbâdet ehliyetinin nâkıs ve tam şeklinde kısımları yoktur. Bundan dolayı mümeyyiz çocuğun ibadet ehliyeti tam olarak mevcuttur.[30]

Ahkâmus'-sığâr'da çocuğun ibadet ehliyetiyle ilgili aşağıdaki örnekler verilmiştir:

---

[27] Eda ehliyetinin tamamı için bkz. Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, c.10, s.536.
[28] Şâ'bân, *Usülü'l –fıkh*, s.252-259; Ebu Zehra, *Usülü'l-Fıkh, s. 290-305.*
[29] Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.69.
[30] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, Muhammed b. Mahmud, *Akhâmu's-Sığâr*, Beyrut 1997, s.16-35; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.69.

Şeyhulislam Ebu Bekre'nin *el-Mebsut* isimli eserinde şu örnek zikredilmiştir: On dört yaşında bir çocuk yatsı namazını kılsa ve uyusa, derken ihtilam olsa yatsı vakti çıkmadan uyansa, yatsıyı iade etmesi (yeniden kılması) gerekir. Çünkü çocuk vücub sebebi olmadan namazını kılmıştı. Şimdi ise vücüb sebebi olan ihtilam meydana geldiği için yatsı namazını farz olarak kılması gerekir. Şafii'ye göre ise iade gerekmez. Çünkü o bu durumu, seferinin oruç tutmasına kıyas etmiştir. Ayrıca bununla, aynı vakitte hayız olan ve böylece bülüğa erdiğine hükmedilen kız arasında da bir fark vardır. Erkek çocuğa o vakitten bir miktar zamana kavuşsa namaz vacip olur. Ama hayız ise baliğa olan üzerine ariz olsa bile namazı zaten ıskat eder.[31]

Çocuğun imameti hakkında, baliğ bir kimse, nafile namazda çocuğa uysa, bu fiilin, kendine kazayı vacip kılacak bir namaza başlayış olarak sayılıp sayılmayacağı sorusuna bazılarının "başlama sayılmaz" dediği, bazılarının da "sayılır ve üzerine kaza terettüp eder" dediği belirtilir. Bu fiil kari olan (kuran okuyabilen) kimsenin ümmiye uymasına benzer. *et-Tecnis'*de kaydedildiğine göre, çocuğun teravih namazında baliğ kimselere imam olmasını bazı alimler tecviz etmiştir. Âlimlerimiz nezdinde muhtar olan görüş, caiz olmadığıdır. Zira baliğin nafilesi tamamlanmaması halinde gereken bir borç olduğu halde, çocuğun nafilesi borç değildir. Böylece daha kavi olan, daha zayıf üzerine bina edilmiş olur.[32]

Tilavet secdesi hakkında, eğer çocuk secde ayetini okuyacak olsa, kendisine secde gerekmez, fakat işitene gerekir. Kâfir ve hayızlı için de hüküm aynıdır, onlardan işitenlere secde gerekir. ez-Zahire'de kaydedildiğine göre aklı eren bir çocuk secde ayetini okursa secde etmesi emredilir. Secde etmezse üzerine kaza gerekmez. *et-Tecnis*'de kaydedildiğine göre çocuk uykusunda secde ayeti okuyacak olsa bunu işitene sanki uyanık kimseden işitmişçesine secde vacip olur.[33]

Bir çocukla bir Hıristiyan üç günlük bir seyahate çıksalar, iki gün yürüdükten sonra Hıristiyan müslüman olsa ve çocuk da bülüğa erse, Hıristiyan yolculuğun geri kalan kısmında namazı kasrederek iki rekât kılar; çocuk tam kılar. Zira Hıristiyan'ın bidayetteki sefer niyeti sahihtir. Bu sebeble yola çıkar çıkmaz misafir sayılmıştır. Çocuğun niyeti ise fasid idi. Zira çocuk niyet ehlinden değildir. Şeyhülislam Burhaneddin'in (rahimehullah) *Fevaid*'inde, yola çıkmış bulunan çocuk, hayızlı kadın ve kâfir hakkında şöyle soruldu: "Hedefe, yolculuk mesafesinden daha az bir uzaklıkta iken kâfir müslüman olsa, hayızlı kadın temizlense, çocuk da bülüğa erse, hangisi namazı kasreder hangisi tam kılar? Cevabı

[31] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.17.
[32] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.18.
[33] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.18-19.

şöyle verdi: "Çocuk tamamlar, kâfir ve hayızlı kadın kasrederler.[34]

Çocuk cenaze namazında imamlık yapsa caiz olmaması gerekir, zahir olan budur. Zira cenaze namazı farz-ı kifaye bir ibadettir. Çocuk ise farzı edaya ehil değildir.[35]

Hanefilere göre çocuğun malından zekât gerekmez. Şafii mezhebine göre baliğa gerektiği gibi ona da zekât gerekir. Keza çocuğa oruç, namaz, hac ve cihadın farz olmadığı hususunda ihtilaf yoktur. Çocuğun öşür veya haraç arazisi varsa, bunlardan öşür veya haraç vermesi gerektiğinde de ihtilaf yoktur. Zira öşür veya haraç tarlaya gerekir, zekât ise zimmete gerekir.[36]

Çocuk orucunu bozacak olursa kaza etmez. Zira oruç namazın hilafına ona meşakkat verir. Namazda meşakkat olmadığı için bozunca iadesi emredilir. Bir çocuk Ramazan günlerinin birinde bülüğa erecek olsa, ona o günün orucunu kaza etmesi gerekmez. Ayrıca bir çocuk öğle vaktinden önce erse veya bir Hıristiyan Müslüman olsa bunlar zevalden önce oruca niyet etseler oruçları farz olarak caiz olmaz. Ancak çocuk, kâfirin hilafına oruç tutmuş olur. Ebu Yusuf'a göre çocuğun orucu farz yerine de caizdir.[37]

Çocuk ve Mürahık hac veya umre için ihrama girse bunu tamamlaması emredilmez, ihram bozsa da böyledir. İhramıyla ilgili mahzurlarda bulunsa kendisine bir şey gerekmez. Orucu ve haccı bozsa kaza etmez, zira bunlar çocuk için meşakkate sebep olur. Namaz bu gruba girmez çünkü onda meşakkat yoktur.[38]

Eğer hac menasikini eda edemeyeceği bir vakitte çocuk bülüğa erse veya kâfir müslüman olsa ve sonra ölseler, Ebu Yusuf'un kavlince, Züfer'e muhalif olarak hac vacip olmaz. Ebu Yusuf'tan yapılan diğer bir rivayete göre vacip olur, Ebu Hanife'den de iki rivayet vardır.[39]

Eğer çocuk hacca gitse ve yolda, ihrama girmeden önce bülüğa erse, sonra da ihrama girse ya da mikat'ı ihramsız geçse, sonra Mekke'de ihtilam olsa ve Mekke'de ihrama girse veya şayet ihtilam olur, sonra ihramdan önce mikata döner ve farz hac için ihrama girer yahut şayet ihtilamdan sonra mikata dönmez ve bülüğdan sonra Arafat'da vakfe'den önce ihramı yenilerse farz olan haccın (hiccetü'l-İslam) yerine geçer. Eğer, ihtilamdan önce ihrama girmiş sonra Arafat'da vakfe'den önce ihtilam olmuş ve böylece haccetmiş ise, ya da şayet bülüğdan sonra ihramı yenilemez ve haccına devam ederse bu farz

[34] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.19.
[35] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.22.
[36] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.24.
[37] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.30-31.
[38] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.31-32.
[39] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.32.

haccın yerine geçmez.[40]

B. KÜÇÜKLERİN EHLİYETİ

Doğumdan önce vücub ehliyetinin eksik olduğunu daha önce bilirtmiştik. Küçüğün sağ olarak doğmasından itibaren vücüb ehliyeti tam olarak sâbit olur. Dolayısıyla mümeyyiz veya gayr-i mümeyyiz olsunlar, küçüklerin vücüb ehliyetleri tamdır. Küçüklerin ehliyetini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

a) Ceninin Ehliyeti

Fıkıh ilminde cenin doğuncaya kadar bazı bakımlardan anneye bağlı ve bağımlı ise de cenin olarak teşekkülü anından itibaren ayrı bir varlık[41] kabul edildiğinden kendisine eksik bir kişilik ve eksik bir vücüb ehliyeti tanınmıştır.

Ceninin canlı doğmaması halinde bazı insanlar ve bazı Fıkhî hükümler hakkında bağımsız bir çocuk olarak değerlendirilir. Bir cariye, ölü olarak doğan ya da düşük olan cenin sebebiyle ümmü'l-veled olur. Onu doğuran kadın hakkında lağusalık hükümleri tatbik edilir. Ayrıca iddet bekleyen kadının yeni bir evlilik yapması helal hali gelir. Ölü başka bir ifade ile düşük olarak doğan cenin kendi adına annesinin bir uzvu gibi kabul edilir. Bundan dolayı ona isim verilmez ve mirasçı olmaz. Allah hakları konusunda da annesinin bir uzvu gibi kabul edildiği için cenaze namazı kılınmaz ve düşürüldüğünde de kefarete hükmedilmez.[42]

Sağ doğması şartıyla doğum zamanına kadar zayi olması muhtemel bir takım hakların (nesep, miras, vakıf, vasiyet) onun için saklı tutulması kabul edilmiştir. Buna göre ana karnındaki çocuğun anne ve babasıyla nesep, bunlar vasıtasıyla da diğer yakınlarıyla akrabalık ilişkisi doğar ve bu sebeple miras bırakan bir yakınının ölmesi halinde ona mirasçı olur.[43] Cenin için söz konusu bu eksik kişiliğin bir hüküm ifade edebilmesi ve buna bağlı sonuçların doğabilmesi, ceninin sağ olarak dünyaya gelmesine bağlıdır.

Ceninin edâ ehliyetinin bulunmadığını ayrıca açıklamaya gerek yoktur. Zira cenin, herhangi bir fiili kendiliğinden yapamaz. "Cenin ilzâma (borçlandırmaya) ehil olduğu için lehine olan haklara sahip olur. İltizama (borçlanmaya) ehil olmadığı için de başkasına karşı sorumlu duruma düşmez."[44]

Sağ doğması şartıyla cenine miras, vakıftan yararlanma, vasiyet yoluyla intikal eden malları,

---

[40] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.33.
[41] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.320, 321.
[42] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.321.
[43] Mustafa Uzunpostalcı, "Cenin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1993, c.7, s.370.
[44] Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk,* s.71

ceninin doğumuna kadar muhafaza ve gerekirse işletme konusunda âlimler arasında farklı görüşüler ortaya çıkmıştır:

Birincisi; cenin sağ olarak doğunacaya kadar mülkiyeti o zaman ona ait olmak üzere bütün malları ayrı bir şekilde tutulur yani onlar üzerinde herhangi bir işlem yapılamaz. Bu görüş İbn Abidin ve Zeyla'î'nin görüşüdür.[45] Dolayısıyla cenin için hiç velâyet yoktur, onun mallarına hiç kimse dokunamaz.

Bunların delili şudur: Ceninin sağ olarak doğup yaşaması muhtemeldir. Fakat ölü olarak da doğabilir ve bu takdirde şahsiyeti yok sayılacağında onun için hiçbir hak sabit olmaz. Sağ olarak doğduğu takdirde tam bir insan gibi bütün hakları sabit olur.

İkinci görüşe göre cenin için bir vasi tayin edilir veya velisi onun mallarını korur. Bu görüşü el-Hamevî dile getirmiştir ve İbnu'ş-Şelebî bununla fetvâ vermiştir.[46]

Üçüncü görüşü ise, cenine intikal eden mallar yed-i emine verilir. Bu yed-i emin, o malları yalnız muhafaza eder, artırmak için çalışmaz; çünkü ceninin mülkiyeti onun sağ olarak doğma ihtimaline dayanmaktadır.[47] Bu görüşü Ebu Zehra Usülü'l-Fıkh kıtabında Hanefî fakihlerine nispet etmiştir, fakat biz bu görüşe Hanefî kitaplarından ulaşamadık.

Ceninin sahip olduğu hakları, çocuğun hak ve mükellefiyetleri başlığı altında ele alacağız.

b) Çocuğun Ehliyeti

Doğumdan itibaren büluğ çağına ulaşıncaya kadar küçüklere çocuk ismi verilir. Çocukları da gayri mümeyyiz, mümeyyiz ve me'zûn mümeyyiz olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

Küçüklük hacr yani kısıtlılık sebebidir. Ancak bu hacrin fiillerle ilgili olmadığını, sözlü tasarrufları konu edindiğini özellikle belirtmek gerekir.[48]

1. Gayrimümeyyiz çocuğun ehliyeti

Gayrimümeyyiz çocukluk dönemi, doğumla başlar ve temyiz yaşına kadar devam eder. Buna göre gayri mümeyyiz çocuk vücûb ehilyetine sahip olduğu için ilzâma da iltizâma da ehildir.

Tamamen aklı ilgilendiren bir hal olup çocuktan çocuğa farklılık göstermesi sebebiyle temyiz ölçüsü olarak herhangi bir yaştan söz etmek oldukça zordur. Bazı çocuklar daha beş yaşında iken makul harek ettikleri halde bazıları on yaşına varmalarına rağmen henüz temyîz kudretine sahip olamadıkları tecrübe ile sabittir. Bu noktada fakihler yedi yaşını temyiz kudretinin genellikle ortaya çıktığı yaş

---

[45] İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddü'l-muhtâr*, İstanbul 1984, c.6, s.653-654; Muhammed Sellam Medkur, *el-Cenin ve'l-ahkâmü'l-Müteallika bihi fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, Kahire197, s.294.

[46] İbn Abidin, .*Reddü'l-muhtâr*, c.6, s.654.

[47] Ebu Zehra, *Usülü'l-Fıkh, s.284.*

[48] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.276.

olarak kabul etmişlerdir.[49]

Yedi yaşındaki çocuğa namaz kılmayı Peygamberimiz (sas) emretmektedir: "Çocuklarınıza yedi yaşında iken namazı emrediniz. On yaşında iken (namaz kılmazlarsa hafifçe) dövünüz ve yataklarını ayırınız"[50] buyurmuştur. Genel olarak âlimlerimiz, çocuğun yedi yasında artık temyîz kudretini elde edebileceğini ifade etmişlerdir.[51]

Gayri mümeyyiz çocuk edâ ehliyeti bakımından tam ehliyetsiz grubunun örneğini teşkil eder. O ibadetlerle mükellef değildir, tasarrufları geçerli olmaz, işlediği ya da sebep olduğu cinayetler sebebiyle herhangi bir cezaya çarptırılmaz. Cana ya da mala dönük haksız fiillerinden dolayı sadece maddî tazminatla yükümlüdür ki bu da vücub ehliyetine sahip bulunmalarının bir gereğidir.[52]

Aslında çocuk, her ne kadar teklife muhatap olma ve zimmetine hüküm izafesi için gerekli akıl yeteneğinden mahrum ise de bilkuvve akıl unsuruna sahiptir; çünkü sonunda gerekli aklî olgunluğa kavuşacaktır. Bu yüzden çocuk şu anda teklife uyugun olmasa da zimmetine hüküm izafesi mümkün olabilmektedir.[53]

Gayri mümeyyiz çocuğun cezaî ehliyetinin olmadığı kabul edilir. Zira çocuk, temyiz ve idrak gücünden yoksundur. Dolaysıyla had ve kısası gerektiren bir suç işlemesi halinde bedenî ceza uygulanmaz.[54] Bununla birlikte verdiği zararlarda tazmin sorumluluğu söz konusu olur. Mesela hırsızlık yapması halinde çocuğa had cezası verilemezse de çaldığı mal iade edilir, malı telef etmişse tazmin sorumluluğu vardır. Bir kimsenin malını itlaf etmesi gibi mübâşereten veya tesebbüben haksız fiillerinden doğan zararlar bizzat çocuğun malından ödenir.

Gayrimümeyyiz çocuk tasarruf ehliyetine sahip olmadığı için hak ve borç doğurucu hukukî işlemler onun adına kanunî temsilcisi tarafından yapılır. Bu noktada, herhangi bir tasarrufun tamamen çocuğun menfaatine olması da neticeyi değiştirmez; yani çocuk, temyiz gücüne sahip bulunmadığı bu dönemde bağış kabulü gibi tamamen lehine olan hukukî işlemleri dahi yapmaya ehil değildir.[55]

Gayri mümeyyiz çocuğun yerine getirmekle yükümlü olduğu malî haklar üç sınıfta ifade edilebilir:

---

49 Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyddin Yahya b. Şeref b. Mürüi en-Nevevi eş Şafii, *el-Mecmü' Şerhul-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutii, Cidde tsz., c.1, s. 206; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c.3, s.27.

50 Tirmizî, "Mevâkîtu's-Salât", 182; Ebu Davûd, "Salât" 26; Dârimî, "Salât" 141.

51 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.40.

52 Halit Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, Konya 2004, s.80.

53 Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, s.81.

54 Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi,* s.94-95.

55 Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi, s.94.*

Birincisi, başkasının hakkına karşılık gelen malî bedeller. Alım-satım, kira, hizmet sözleşmesi gibi çocuk adına kanunî temsilcisi tarafından yapılan işlemlerin malî bedelleri, çocuğun doğruda haksız fiillerinden doğan borçlar diyet, tazmin gibi bu gruba dâhildir. Bütün bunlar çocuğun malından ödenir. İkincisi öşür ve haraç gibi mallar için zorunlu vergiler. Üçüncüse de anne-baba ve akrabalık nafakası gibi zenginliğe bağlı olup doğrundan kanundan kaynaklanan sosyal amaçlı yardımlaşmalar.[56]

2. Mümeyyiz çocuğun ehliyeti

Temyiz lügati tibariyle "ayırmak" ve iki şeyin farkını seçmek manalarına gelir.[57] Bu manayı çocuk için düşünecek olursak iyiyi kötüden, zararı kârdan ayırabilme kabiliyetine temyiz diyebiliriz.

Bu dönem, genel kabule göre yedi yaşı ile başlar ve bulûğ çağına ulaşma ile sona erer. Temyiz halini tesbitte Peygamberimiz (sas) şöyle pratik bir usul koymuştur: Kendisine çocuğun ne zaman namaz kılacağı sorulduğunda:

"Sağını, solundan fark ettiği zaman namazı ona emrediniz"[58] buyurmuştur. Yani çocuğa sağ kolun hangisi, sol kolun hangisi diye sorduğumuzda doğru cevap veriyorsa o çocuk mümeyyizdir.[59]

Mümeyyiz küçük namaz ve oruç gibi ibadetlerle mükellef değildir. Fakat onu dinî hayata hazırlamak için, ibadetler öğretilir ve ibadete teşvik edilir. Önceki dönemden farklı olarak temyiz gücüne sahip bulunması sebebiyle bü dönemde yapmış olduğu ibadetler -hac haric- geçerlidir.[60]

Mümeyyiz küçüğün tam cezaî ehliyeti de yoktur. Yani had ya da kısas gerektirecek bir şuc işlemesi halinde bedenî ceza uyulanmaz.[61] Burada mümeyyiz çocuğun cezaî sorumluluğu, esas olarak gayri mümeyyiz çocuk gibidir. Hz. Peygamber'in ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan sorumluluğun kaldırıldığını ifade eden hadisi, bu duruma işaret etmektedir.[62]

Temyiz döneminde mümeyyiz küçüğün malî sonuçları olan hukukî tasarrufları, geçerlilik

[56] Ebu Zehre, *Usülü'l-fıkh,* s.263; Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi,* s.96.
[57] Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.38.
[58] Ebû Davûd, "Salât" *26.*
[59] Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.39.
[60] bkz. Ebû Davûd, "Salât", 26; Tirmizi, " Mevâkîtü's-Salât", 182; Aydın, "Çocuk", *DİA*, c.8, s.362.
[61] Şâ'ban*, İslam Hukuk İlminin Esasları*, s.251-252; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.74
[62] bkz. Ebu Davud, " Hudûd", 17.

açısında üç grupta incelenir:[63]

i. Mümeyyiz çocuğun tamamen menfaatine olan tasarrufları:

Kendisi için tamamen menfaat sağlayan tasarrufları muteberdir. Bağış ve vasiyet yoluyla kendisine verilen şeyleri kabul etmesi hukuken geçerlidir.

ii. Mümeyyiz çocuğun tamamen zararına olan tasarrufları:

Kendisi için tamamen zararlı olan tasarrufları bâtıldır. Hibe ve tasaddukta bulunmak, vakıf kurmak, kefil olmak, borç ikrarı veya ibrasında bulunmak gibi. Bu tür işlemleri velî veya vasînin de yapma yetkisi bulunmadığında bunlara izin veya icazet vermesi de mümkün değildir.[64]

iii. Mümeyyiz çocuğun menfaat ve zarar arasında bulunan tasarrufları:

Mümeyyiz çocuğun bu kısımdaki tasarruflarının geçerliliği, kânûnî temsilcisinin iznine ve icazetine bağlıdır. Kânûnî temsilcisi izin ve icazet verdiği zaman geçerli, izin ve icazet vermediği zaman ise bâtıl olur. Çocuğun yaptığı nikâh, icare, alışveriş gibi akitler bu kabildendir.[65]

Mümeyyiz çocuk her ne kadar gayri mümeyyiz çocuğun anlamadığı birçok hususu anlayabiliyorsa da Allah'ın varlığı, kullarına hitapta bulunması ve onları ibadetle yükümlü tutması teklifin gereklerinden olan hususlarda kâmil akıl sahipleri seviyesinde anlama ve idrak kabiliyetinden yoksun durumdadır. Dolaysıyla çocukta anlama yeteneğinin eksik ve gelişiminin adım adım olup, aklın kemâle erdiğini anlamayı mümkün kılacak bir ölçünün de bulunmaması, çocuğun buluğ öncesi mükellef tutulmamasını gerektirmiştir.[66]

Mümeyyiz çocuğun hal ve haretlerinde ileri seviyede bir normallik ve mâkûlluk görülüp alışverislerde normal bir insan gibi davrandığı göze çarparsa kânûnî temsilcisi kendisine ticarette bulunabilmesi için izin verebilir. Kendisine izin verilince artık çocuk "me'zun mümeyyiz" adını alır.[67]

---

[63] Ebû Zehra, *Usulü'l-Fıkıh*, 286-287; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.74-80.
[64] Merğinânî, Ebû'l Hasen Burhanüddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Ferganî el-Merğinanî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Beyrut, tsz., c.3,s.247; Ustrûşenî, *Akhâmu's-Sığâr*, s.273; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.5, s.663.
[65] Merğinânî, *el-Hidâye*, c.3,s.292; Üstrûşenî, *Akhâmu's-Sığâr*, s.273; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.4,s.272.
[66] Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, s.108-109.
[67] Çeker, *İslam Hukunda Çocuk*, s.41.

Me'zûn mümeyyiz çocuğun, sırf zararına olacak tasarrufları yapma yetkisi yoktur. [68] Bunun için me'zun mümeyyiz çocuk, kendi malından başkasına hibede bulunamayacak veya başkasının borcuna kefil olamayacaktır.

Me'zûn mümeyyiz çocuğun başkası lehine, kendisi aleyhine borç ikrarı geçerlidir. Çünkü borçlanmak, normal ticaretin bir gereğidir.[69]

c) Bâliğ ve Bâliğanın Ehliyeti

Bu dönem, ya tabii bilinen buluğ alametlerinin ortaya çıkması ile veya bu alametler görülmemiş ise İslam hukukcularının çoğunluğuna göre onbeş yaşının tamamlanması ile başlar.[70]

Bulûğ ile kişinin tam edâ ehliyeti sabit olur. İman, ibadet ve diğer hususlatdaki bütün şer'î mükellefiyetlere ait hitabın muhatabı sayılır. Yaptığı bütün sözleşmeler ve diğer hukukî tasarruflar geçerlidir. Bu dönemdeki kişi, yaptığı hukuka aykırı fiillerden de tam olarak sorumludur.[71]

Akıl ve balîğ olma kişiyi, haklarını kullanmaya, sözlü, yazılı ve fiilî hukukî işlemleri bizzat yapmaya, dinî ve ictimaî mükellefiyetlere muhatap olmaya ve cezaî sorumluluk taşımaya ehil hale getirir. Yani bâliğ kimse cezâî ehliyete de ehil olduğundan işlediği suç ve cinayetlere karşı bedenen sorumlu olup kendisine bedenî cezalar uygulanır. Mesela birisini öldürürse, kısas yoluyla kendisi de öldürülür. Zina ederse, bu suçun cezasına çarptırılır.[72]

Bâliğin mükellefiyet ve sorumluluğuna dair delil olarak şu hadis-i şerif zikredilmiştir: "Kalem (amelleri amel defterine kaydetme) üç kişiden kaldırmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, çocuktan ihtilâm (bâliğ) oluncaya kadar ve deliden aklı başına gelinceye kadar."[73]

---

[68] ae, s.97.
[69] ae, s.98.
[70] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.11; İbn Kudame, *el-Muğnî*: c.4, s.509; Şafiî, *el-Ümm,* c. 3, s.215.
[71] Şa'ban*, İslam Hukuk İlminin Esasları*, s.252.
[72] Ebû Zehra, *Usülü'l-Fıkh*, s.287-289.
[73] Buharî, " Hudud", 22, Talak:11; Ebû Davûd, "Hudud", 17; Tirmizî, "Hudud", 1; İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b Yezid el-Kazvini, *Sünenü İbn Mace*, Riyad 1417, "Talak", 15; Nasâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, "Talak", 21.

Akid ve malî tasarruflarıyla kendi mallarının idaresine gelince; reşid olarak büluğ çağına ermedikçe malları kendisine teslim edilmez. Bu hususta fakihler ittifak etmişlerdir. Çünkü Kur'an'da, "Yetimleri evlenme çağına ulaşana kadar deneyin. Onların rüşde erdiklerini görürseniz mallarını kendilerine verin…"[74] buyurulmuştur. Anacak fakihler, reşid olarak erginlik çağına ulaşmamış olan kişinin malının kendisine ne zaman verileceği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Ebu Hanîfe'ye göre, yirmibeş yaşına kadar malları kendisine teslim edilmez; yirmibeş yaşına ulaştığında malları kendisine teslim edilir.[75]

C. HACR VE KANUNÎ TEMSİLCİLİK

a) Hacr

Hacr, sözlükte alıkoymak, menetmek ve daraltmak demektir. [76] Akla da "hicr" adı verilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "…bunda akıl (hicr) sahibi olanlar için büyük bir yemin vardır, değil mi?"[77] Burada hicr kelimesi akıl anlamındadır. Çünkü akıl kişiyi iyi olmayan ve akibeti zararlı olan, işlenmesi kötü şeylerden alıkoyar.

Hacrın Şer'î tarifi olarak, şahsı tasarrufta bulunmaktan men edip başkasının (kânûnî temsilcinin) denetimene vermektir.[78] Hacr altında bulunan kişi mesela satış veya hibe gibi herhangi bir sözlü tasarrufta bulunacak olursa, bu tasarruf geçerli değildir.[79]

Mahcur olan kimsenin başkasına zararlı olan fiilleri sonucu meydana gelen zararı tazmin etmesi gerekir. Bu durumda küçük başkasına ait olan malı telef etse, tazminatını öder ve onun değeri, malından alınır[80]; bu ödemeyi küçük adına velisi veya vasisi yapar.

Hacrin meşruiyetinin delili olarak şu ayet zikredilmiştir: "Yetimleri nikâh çağına erecekleri zamana kadar deneyin, eğer onlarda bir reşidlik görürseniz mallarını onlara teslim edin"[81]. Burada Yüce Allah mallarını koruma hususunda yetimlerin denenmelerini emretmektedir.

---

[74] Nisa, 4/6.
[75] Abdurrahman el-Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, Beyrut, tsz., c.2, s. 352.
[76] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c.5, s.238.
[77] Fecr, 89/ 85.
[78] Çeker, İslam Hukukunda Çocuk, s.104.
[79] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.276.
[80] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.276.
[81] Nisa, 4/ 6.

Diğer bir ayet şudur: "Allah'ın sizin için geçim kaynağı kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, bir de onlara güzel söz söyleyin" .[82] Burada Yüce Allah, sefihlerin velilerine, mallarını sefihlere vermelerini yasaklamaktadır. Çünkü onlara verilmesi, malın telef olmaya maruz bırakılması demektir.

Ayetler, hacrin meşruiyetine delalet eder. Hacirde gerçek manada insanın haysiyetinin yok edilmesi diye bir şey söz konusu değildir. Hacr bir merhamet, bir maslahat, bir koruma ve dayanışma olarak ortaya çıkıyor. Bu bakımdan hacr, malını ve haklarını korumak suretiyle bizzat hacr altına alınan kimsenin menfaatini sağlar. Aynı şekilde yoksulluk, ihtiyaç ve fakirliğin gediklerinden birisini kapatmak suretiyle toplumun da manfaatinedir. Çünkü mal, hayatın can damarıdır.[83]

Hacrin pek çok sebibi vardır. Ehliyetin yokluğu veya eksikliği sebebiyle küçüklük, delilik ve bunaklık hacr sebepleri arasında ittifak edilmiş sebeplerdir. [84] Konumuzla ilgili olan küçüklük hakkında bilgi vereceğiz.

Küçüklük, her insanın geçtiği bir merhaledir. Doğum ile başlar, ergenlik yaşına kadar devam eder. Ergenlik yaşına ulaşmamış küçükler hacr altına alınmasının vacip oluşu üzerinde icma vardır. [85]

Küçüğün hacr altına alınmasının etkisi konusunda fakihlerin farklı görüşleri vardır:[86]

Hanefilerle Malikîlere göre: Küçük ya mümeyyizdir veya değildir. Mümeyyiz olmayan, yedi yaşını tamamlamayan çocuktur. Gasp ve itlâf gibi fiili tasarruflarda hacrin etkisi yoktur. Küçüğün telef ettiği her hangi bir mal veya canın tazmini yoluna gidilir. Sözlü tasarruflara gelince, eğer bu gibi tasarruflar mümeyyiz olmayan kişiden sadır olmuşsa, onun bütün tasarrufları batıldır. Çünkü böyle bir kişinin ödeme veya tasarruf ehliyeti yoktur. Zira onun ne aklı, ne de temyiz gücü vardır.[87]

Şafiîler ve Hanbelîlere göre mümeyyiz olsun olmasın, küçüğün bütün malî tasarrufları batıl

---

[82] Nisa, 4/5.
[83] Vehbe Zühayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi,* trc. Ahmet Efe vd., İstanbul 1994, c.6, s.505.
[84] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.276; Kâsânî, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedâîu's-Sanaî*, Mısır 1997, c.7 s.169; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.2, s.165. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.105-106.
[85] İbn Rüşd, Ebû Velid Muhammed b. Muhammed Kurtubi, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesıd*, Kahire ty, c.2 s.250.
[86] Zühayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi,* c.6, s.507-509; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, c.2, s.251-252.
[87] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid* c.11 s.278

kabul edilir. Anacak Şafîîler şunu şöylerler: "Velisi kendisine izin vermiş olsa bile mümeyyizin tasarrufları sahih olmaz. Hanbelîler ise "Velisinin izni ile mümeyyizin tesarrufu sahihtir. İzin verdiği ticaret ve benzeri hususlarda üzerinden hacr kalkar ve izin verdiği şeyler için ikrarı da sahih olur.[88]

Küçüklük korunup gözetilmeyi gerektirdiği için küçükler hacr altındadır. Hacr altında olduklarından da onların şahıs ve mali hakları için kanuni temsilciye ihtiyaçları söz konusu olur.

b) Kanunî Temsilcilik

Kanunî temsilci, bâliğ-reşid bir kişinin, şahşı ve malı işlerini yürütme konusunda kâsır şahsın yerine geçmesidir. Ya da bir kimsenin başkasının şahsı, malları veya işleri üzerinde hukuken geçerli olacak tarzda tasarruf hakkına sahip olmasıdır.[89]

Bir kimsenin kânunî temsilci olması için iki şart lazımdır. Bunlar birincisi mahcûr olmamak, diğeri de müslümak olmaktır. [90]

Kanunî temsilci, tasarrufta bulunma iktidarına sahip olmayan bir kişiyi temsil edip onun namına tasarrufta bulunan kişi olduğuna göre öncelikle kendisinin mahcûr olmaması gerekir. Mahcûr olan kimsenin kendisine faydası yoktur ki başkasına faydası dokunabilsin. Dolayısıyla yudarıda bahsini ettiğimiz hacrin sebeplerinden herhangi birini kendisinde bulunduran kimse kânunî temsilci olamaz.

Müslüman olmaya gelince, Müslüman olan mahcûrun kânunî temsilcisinin de Müslüman olması sarttır. Bunu ispat etmek için şu ayeti delil olarak gösteriliyor: "Ey iman edenler, Yahudi ve hristiyanları veli (dost) edinmeyiniz. Onlar birbirlerinin velisidirler…"[91]

Kanuni temsilcilik velâyet ve vesâyet olarak ikiye ayrılır:

1. Velâyet

"Velâyet fıkıhta "rızası olup olmadığına bakılmaksızın bir sözün başkası hakkında geçerli ve

---

[88] Şafii, *el-Umm*, c.2, s.223; Şirbini, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed eş-Şirbinî el-Kahirî eş-Şafiî, *Muğni'l-Muhtâc ila Ma'rifet'i-elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil Aytenî, Mısır 1958, c.2, s.170; Buhuti, Mansur b. Yunus b Salahaddin (1051/1641), *Keşşafu'l Kına' 'an metni'l-İknâ'*, Beyrut 1402, c.2, s.442-443.

[89] Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, s.44.

[90] Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.111.

[91] Maide, 5/51.

sonuç doğurucu kılınması" (tenfîz) demektir."[92] Velayet kavramı geniş ve dar anlamda kullanılmıştır. Konumuzu ilgilendiren kullanım akrabalıktan kaynaklanan velâyettir. Küçükleri evlendirme velâyeti de bu kapsama dâhildir, hatta en yüksek seviyede yetkinin bulunduğu bir velâyettir.

Velayet velinin yetki şiddetine göre ikiye ayrılmıştır:[93]

1a) İcbari (Cebri) velayet

İcbari velayet hakkına sahip olan veli (mücbir veli), çoğu fakihe göre velayeti altında bulunan küçüğü belli şartlarla dilediği kimse ile evlendirme yetkisine sahiptir. Bunlar, veliler içerisinde, velayet altında bulunan küçüğe en fazla şefkatli olan ve onun hayrını en iyi düşünen velilerdir.[94]

Bütün âlimlere göre çocuğa nispetle mücbir velilerin başında baba gelir. Baba çocuğunun menfaatini en ileri seviyede düşünen velidir. Babadan sonra dede (babanın babası) de Hanefi ve Şafii mezheplerinde ikinci sırayı alan mücbir velidir. Maliki ve Hanbelîlerde ise dede mücbir veli kabul edilmez, onun yerine "vasi" velinin yetkilerine sahip kabul edilmiştir.[95]

Maliki mezhebinde üçüncü sırada babanın vasisi görülürken Hanbelî mezhebinde ise hâkim (kadı) vardır.

1b) Nedb (ihtiyari) Velayet:

Bunlar velayetleri altında bulanan küçüğü nikâha zorlayamayan, onların Bulûğa ermelerini beklemeye ve dolayısıyla fikirlerini almaya mecbur olan velilerdir.[96]

Mezhepler icbar ve nedbe taksime giderken şu ölçüleri esas alırlar:

Hanefiler icbari velayetin bulûğa göre değiştiğini söylerler. Küçük, bulûğa ermemişse bütün velileri mücbirdir. Bulûğa erer ermez bütün veliler gayri mücbir(nedbe, muhtar) veli vasfını alır. Küçüğün kız veya erkek olması fark etmediği gibi dul bulunmaları da etkili değildir.[97]

Diğer üç mezhep ise ölçü olarak erkek için bulûğu, kız için kızlık ve dulluğu esas almışlardır. Onlara göre kız ne kadar büyük olursa olsun, kız bulunduğu müddetçe mücbir velisi onun üzerinde icbar yetkisine sahiptir. Ama dul hale geldikten sonra üzerindeki velayet artık icbari olmaktan çıkar ve

---

[92] Apaydın, "Velâyet", *DİA,* c.43, s.16.
[93] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.37-49.
[94] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.36; Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa,* c.4, s.21-23; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk,* s.112.
[95] Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*: s.36; İbn Kudame, *el- Muğnî*, c.7, s.346; Serahsî, *Mebsût*, c.4, s.45; Şafiî, *el-Umm*, c.5, s.12; Ceziri ,*el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, Beyrut, c.*4 , s.21-23.
[96] Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.21-23; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.113.
[97] Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.21-23; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.7, s.346; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.113.

nedbe dönüşür.[98]

Erkek ve kız çocukların evlendirilmelerinde velileri, baba tarafıdır (asabeler). Hz. Peygamber'in (sav) şu sözü buna delildir: "Nikâh asabelere racidir".Asabe, muayyen hisse sahipleri (ashab-ı feraiz) mirastan hisselerini aldıktan sonra kalan malı alan mirasçılardır. Burada asaleten kadın mirasçı yoktur.[99]

Mücbir ve gerekse gayri mücbir veliler liste halinde mezhebler tarafından şöyle sıralanmıştır:

Hanefi Mezhebi:[100]

Oğul, oğlun oğlu…(sırasıyla sonuna kadar), baba, dede (babanın babası... Sırasıyla sonuna kadar), öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeş oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu, öz amca, baba bir amca, öz amcaoğlu, baba bir amcaoğlu.

Maliki Mezhebi:[101]

Oğlu, oğlun oğlu, baba, öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu, dede (babanın babası…), öz amca, baba bir amca, öz amcaoğlu, baba bir amcaoğlu

Şafii Mezhebi:[102]

Baba, dede,(babanın babası…) öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu, öz amca, baba bir amca, öz amcaoğlu, baba bir amcaoğlu…

Hanbelî Mezhebi:[103]

Baba, dede (babanın babası…), oğul, oğlun oğlu… Öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu, öz amca, baba bir amca, öz amcaoğlu, baba bir amcaoğlu…

Bundan sonra devlet başkanına (onun kadı gibi naiplerine) bütün mezhablere göre sıra gelir.[104] Buradaki delil olarak şu hadistir : "Velisi olmayanın velisi sultandır" [105]buyurmuştur.

2. Vesâyet

"Sözlükte "eklemek, bitişmek; birinden bir işi üzerine almasını istemek" anlamındaki vasy kökünden türeyen vesâyet, fıkıhta edâ ehliyeti bulunmayan veya eksik olanlarla ehliyeti sonradan kısıtlananların mallarını koruma ve işletme, onlar adına mallarında tasarrufta bulunma yetki ve sorumluluğunu yahut veli/hâkim tarafından bir kimseye bu yetki ve sorumluluğun verilmesini ifade

---

98 Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.21-23, İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.7, s.346.

99 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.37.

100 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.38; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 4, s.55, *el-Muhit*: , c.3, s.128, Ceziri, *Fikhu, ale'l-Mezahibi'l-Erbaa'* c.4, s.19.

101 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid*, c.1, s.402; Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.19.

102 Şafiî, *el-Umm*, c.5 s.12; Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.19.

103 Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.19; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.7,s.346.

104 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.115.

105 Ebû Davud, "Nikâh", 20; İbn Mâce, "Nikâh", 15.

eder."[106]

Kimlerin vasi olacağı konusunda âlimler arasında tesbit edilen vasiler sırasıyla şunlardır:

Hanefi mezhebini esas alan Mecelle vasileri şöyle sıralamaktadır: "Sağirin bu babda velisi evvelâ babası sâniyen babası fevt olmuş ise vasîyyi muhtarı ya'ni babasının hal-i hayatında ihtiyar ve nasb etmiş olduğu vasî, sâlisen vasiyi muhtar dahi vefat ederse, anın hal-i hayatında nasb eylediği vasi, râbi'an cedd-i sahihi yani sağırin babasının babası yahut babasının babasının babası, hâmisen işbu ceddin hal-i hayatında ihtiyar ve nasb eylemiş olduğu vasî, sadisen ol vasinin nasb eylediği vasî, sabî'an hâkim yahut vasiyi mansûbu yani hâkimin nasb eylediği vasîdir."[107]

Şafii mezhebinde sıralama şöyledir: Baba, dede (babanın babası) tayin ettiği vasi, vasiy-i muhtar (baba ve dedenin tayin ettikleri vasileri), hâkim (onun vasiy-i mensubu).[108]

Maliki ve Hanbelî mezheplerinde ise sıralama şöyledir: Vasiler sırasıyla baba, babanın tayin ettiği vasi, babanın vasisinin tayin ettiği vasi ve hâkimdir.[109]

Vasiler arasında babanın birinci sırayı ittifakla aldığı görülür. Bunun da sebebi, babanın kendi çocuklarına karşı şefkat ve onların menfaatini düşünmede en ileri kişi olmasıdır. Dolayısıyla babada velayet ve vesayet hakkı birleşmiş olmaktadır.

Vasi kuvvetli ve zayıf olmak üzere, iki çeşittir. Kuvvetlisi babanın vasisi, babanın vasisinin vasisi ve babanın vefatı halinde de dedenin vasisi ve kadının vasisidir. Zayıf vasi ise annenin vasisi, erkek kardeşin vasisi, amcanın vasisi ve benzerlerinin vasisidir.[110]

Kavi olanlar, çocuğun malında menkul ve akar nev'inden hepsinde tasarruf edebilirler. Böyle bir vasinin, çocuğun, babadan ve başkasından vasi olduğu mallarda normal fiyatla ve gabn-i yesirle tasarruf velayeti vardır. Böyle bir vasinin hazır olan büyük çocuğun malında tasarruf velayeti yoktur. Eğer büyük çocuk gaib ise, onun babasından tevarüs ettiği menkul malı satma velayeti vardır. Zira bu bir muhafaza ameliyesidir.[111]

Zayıf vasinin küçük üzerindeki hükmü, kuvvetli vasinin büyük üzerindeki hükmü gibidir. Küçüğün, baba veya amcadan tevarüs ettiği menkulünü satabilir. Zira bu, anne, oğlan kardeş ve amca yerine geçmiştir. Bunların ise çocuğun malında tasarruflarda bulunma değil, muhafaza etme yetkileri vardır. Öyle ise zayıf vasi kuvvetli vasinin yokluğu durumunda onun kadar bir tasarrufa yetkilidir. Kuvvetlinin bulunması halinde, zayıf vasi çocuğun malında hiçbir tasarruf hakkına sahip değildir. Vasi genelde mahcurların ve bu arada çocuğun mali işlerini idare eden kanuni temsilci olduğuna göre

---

106 Bardakoğlu, "Vesâyet", *DİA,* c.43, s.66.
107 Mecelle, Madde 974.
108 Ceziri, *el el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa,* c. 2, s.239.
109 Ceziri, *el-Fıkhu 'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa,* c.2, s.239.
110 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr,* s.343-344.
111 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr,* s.343-344.

çocuğun menfaatine olan bütün tasarrufları yapmaya mali mükellefiyetlerini çocuk adına yerine getirmeye yetkili bulunacaktır. Bu esasa göre vasinin tasarruflarında dört mesele ortaya çıkar:[112]

2a) Çocuğun mali mükellefiyetlerini yerine getirmesi

Çocuğun malen sorumlu olduğu bütün ödemeleri vasisi yapar. Mesela çocuğun malından, çocuğun zekâtını ve öşürünü verir. Çocuk bir mal telef ettiğinde vasi çocuğun malından onu tazmin eder, fitresini verir, kurban keser. Çocuk yakınlarına nafaka verme durumuna düştüyse çocuğun malından o nafakayı öder. Bu noktada Hanefî âlimleri çocuğun malından zekât vermeyi kabul etmezler.[113]

2b) Çocuğun lehine mali tasarruflarda bulunması

Çocuğun bağışlanan hibe ve genellikle teberruları çocuk adına vasi kabul eder. Vasi çocuğun lehine olmak şartıyla çocuğun malı ile ticaret yapabilir, malını ortağa verebilir.

2c) Çocuğun malından çocuğun masraflarını karşılaması

Vasi vesayeti altında bulunan çocuğun bütün giderlerini çocuğun malından öder. Mesela çocuğun yiyecek, giyecek, tedavi, eğitim gibi bilumum masraflarını verir, velisi tarafından evlendirilmişse mehrini vasisi elinde bulundurduğu çocuğa ait mallardan karşılar.[114]

Mali yönden çocuğun zararına olabilecek tasarrufları vasi yapma yetkisine sahip değildir. Bu tür tasarruflardan doğan zararları vasi bizzat kendisi tazmin eder. Mesela çocuğun malından başkasına hibede, bağışta, teberruda bulunamaz. Çocuğun malından hediye veremez. Çocuk nikâhlı ise onun karısı boşayamaz. Çünkü bu durumda boşamanın çocuğa zararı olur.[115]

2d) Vasinin, çocuğun malından yararlanması:

Vasiler, vesayetleri altında bulunan çocuğun malında hassas davranmak mecburiyetindir. Vasileri bu hususta üç kısma ayırmak gerekmektedir:

i.Baba:

Baba kendi çocuklarına ait mallarda diğer vasilerden farklıdır. Çünkü "babalık" çocuklar üzerinde fıtraten bir hakkın mevcudiyetini gerektiriyor. Babanın çocuklarına ait mallardan yararlanabilmesi için fakir olması şart değildir. Bu konuda âlimler arasında aksi bir görüş

---

112 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.120.

113 Kâsânî, *Bedâ'iu's- Sanâ'î*, c.2, s.4; Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr*, s.24.

114 *Mevsuatu'l-Fıkhi'l-İslami*, c.5, s.47; Üstrûşenî, Ahkam's-*Sığâr*, s.81.

115 Şafiî, *el- Ümm*, c.4, s.121; Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.68; Serahsî, *el-Mebsût*, c.12, s. 73, İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.4, s.264.

bulunmamaktadır.[116] Baba ve anne, oğullarının mallarından harcama yapsalar, onu tazmin etmek zorunda değiller.[117]

Şemsü'l-Eimme es-Serahsi'nin *el-Asl*'ın İkrar bahsinde zikrettiğine göre, bir baba küçük oğlunun malından aldığı şeyden dolayı gasıp addedilmez. Eğer baba bu mala muhtaç durumda ise ihtiyacına sarf etmek üzere ondan alır ve hiçbir şey gerekmez. Eğer muhtaç değilse onu muhafaza etmek üzere alma hakkına sahiptir. Bunu ihtiyaç olmaksızın istihlak edecek olsa bile hain sayılmaz. Ancak bu durumda çocuğun malını tazmin eder. Yine Kadi İmam Zahîruddin'in *Fetava* isimli eserinin Hibe bahsinde şöyle ifade edilmiştir: Baba, çocuğunun malına muhtaç olursa, bakılır, bu ihtiyaç meskun mahalde (Mısır) fakirlik ve yokluk sebebiyle hasıl olmuş ise o malı herhangi bir tazmin gerekmeksizin ondan yer. Ama gayr-i meskûn bir mahalde, beraberinde yiyecek maddesinin bulunmaması sebebiyle ihtiyaç hâsıl olmuş ve normalde baba zengin ise malından kıymetini ödeyerek yer. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Baba muhtaç olduğu takdirde, çocuğunun malından maruf üzere yer". Burada maruf şu anlama gelir: Baba fakir ise oğlunun malından karşılıksız yer; eğer zengini ise kıymetini tazmin ederek yer.[118]

ii. Zengin Olan Diğer Vasiler:

Zengin olan diğer vasiler vesayetleri altında bulunan çocukların mallarında hassas davranıp ondan istifade etmemek mecburiyetindedirler. Bu hususta âlimler arasında aksi bir fikre rastlamadık. "Zengin olan (vasi, çocuğun malından) uzak dursun" ayet-i kerimesi bu hükmü açıkça beyan etmektedir.[119]

iii. Fakir olan diğer vasiler:

Fakir ve muhtaç olan vasilerin yetim malından istifade etmesi konusuda âlimler arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Çünkü bir yanda yukarıda arz edilen delililer var, öbür yanda ise "Fakir olan (vasi) münasip şekilde (yetimin malından) yesin"[120] ayet-i kerimesi vardır. Adı geçen nassları ve bu ayetteki "münasip şekilde" kaydını beraberce değerlendiren âlimler şu farklı sonuçlara varmışlardır.[121]

A -Vasi yetim için gösterdiği çabaya mukabil ona denk miktarda yetim malından istifade edebilir, sonra bunu ödemeyecektir. Bu görüşe delil olarak şu hadis zikredilmiştir:

Bir adam Rasûlallah'a (sas) gelerek, "Ya Rasûlallah, benim malım yok (himayemde) yetimler

---

116 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.4, s.268.
117 Üstrûşeni, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.99.
118 Üstrûşeni, *Ahkâmus's-sığâr*, s.99.
119 Nisa, 4/6.
120 Bkz. Nisa, 4/ 6.
121 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.126-127.

var" dedi. Bunu üzerine Rasûlullah (sas): "İsraf etmeden ve saçıp savurmadan, ondan sermaye edinmeden ve kendi malını onun malına karıştırmadan yetimin malından ye!" buyurdu. İşte ayetteki "münasip şekilde" kaydının manası budur.[122]

B -Vasi ihtiyacını yetimin malından borç alacak sonra da onu ödeyecektir. Ayetteki "münasip şekilde" kaydı bu demektir.

C -Vasi darda kalan kimse gibidir. Dolayısıyla muhtaç olduğu zaman zaruret miktarı o maldan alacak, eli genişlediğinde de onu ödeyecektir. Eli genişlemeyecek olursa aldığı kendisine helaldir.

D -Vasi ne durumda olursa olsun yetimin malından yemeyecektir. Zikri geçen ayetin ilgili kısmı: "yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler karınlarına ancak ateş doldururlar ve çılgın ateşe (cehenneme) varacaklar"([123]) ayetiyle neshedilmiştir.[124]

II- FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK

A-GENEL OLARAK FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK (SIĞÂR)

İnsan hayatı normal şartlarda doğumla başlayıp ölüme kadar süren bir bütüdür. Bununla birlikte gerek bedenî gerekse ruhî gelişim özellikleri yönünden kendi içinde farklı bazı devrelere ayrılır. Genellikle çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak bir öncekinin etkisi altında oluşmakta, özellikle insanın bedenî ve ruhî gelişmesinde çocukluk devresine birinci derecede önem verilmektedir.

Bu dünyada her insanda kendi nesebini ve zürrüyetini devam ettirmek için fıtrî bir arzu vardır. Kur'ân-ı Kerîm, genel olarak insanların Allah'tan iyi bir çocuk teleb ettiklerini bildirmektedir. Bunun için bütün Müslümanların dualarında Allah'tan, kendilerine göz nuru olacak eşler ve çocuklar vermesini niyaz etmelerini ister. "Ve onlar ki, "Ey Rabbimiz!" diye niyaz ederler, "Bize göz nûru olacak eşler ve çocuklar bahşet; bizi Sana karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimseler için örnek ve öncü yap".[125] buyurumuştur.

---

122 Ebu Davud, " Vasaye" , 8; Müsned, 2/216; Nesai " Vesaya", 11; Ibn Mace, Vesaya, 9.

123 Nisa, 4/ 10.

124 Vasinin, çocuğun malından yararlanması konusu Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.122-128 sayfalarından özetlenmiştir.

125 Furkan, 25/ 74.

Hz. Peygamber'in (sas) "Evlenin, çocuk sahibi olun; zira ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftihar edeceğim".[126] hadisi nesli koruyup geliştirmeye katkıda bulunmanın gerekliliğini vurgulamakdır.

Fıkıh ilminde kişinin çocuk sahibi olması büyük sorumluluk gerektiren bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ana baba ile çocuk arasındaki ilişkiler hem ahlâkî hem de hukukî yönden belli esaslara bağlanmıştır. Buna göre çocuk iyi bir insan ve samimi bir Müslüman olarak yetişmesi için her türlü gayret ve fadakârlık gösterilmelidir. Hz. Peygamber'den gelen "Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz"[127] hadisi çocuğun da ana baba üzerinde bazı haklarının olduğunu ortaya koymaktadır.

Fıkıh ilminde çocuğun elden geldiğince iyi bir şekilde yetişmesi ebveynin en büyük görevlerden bir tanesidir. Çocuğun hem dünya, hem de âhiret mutluluğunu hedef alan böyle bir terbiye, Hz. Peygamber (sas) tarafından ana babanın çocuğuna bırakacağı "en güzel miras" olarak nitelendirilmiştir.[128]

Çocukların en güzel şekilde yetiştirilmesi için bütün insanî ve ahlâkî faziletleri, sosyal kural ve davranışları, dinî inanç ve değerleri öğrenebilmeleri ve yaşayabilmeleri, ruh ve beden bakımından sağlıklı, bilgili ve faziletli, ayrıca sanat ve hüner sahibi olabilmeleri için anne babaların bütün imkânlarını kullanarak gayret sarfetmeleri gerekir.

Fıkıh ilminde küçüklerin arasında ayırım yapmaksızın adaletli muamelede bulunmak, çocuklarına eşit davranmak, ana babanın görevlerindendir. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük, öz veya üvey olmaları adaletten uzaklaşma sebebi olamaz.

Genel olarak iradî ve maddî tasarruflarda eşit muamelenin gerekli olduğu kabul edilmiştir. Bunun için ana babanın hibe, hediye, miras gibi maddî konularada adaleti gözetmesi ve kardeşler

126 Ebu Davud, "Nikâh", 4.
127 Buharî, "Cuma" 11; Müslim, "İmare" 20.
128 Tirmizî, "Birr", 33.

arasında ayırım yapmaması önemli bir esastır. Hz. Peygamber (sas), "Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin"[129] buyurmuştur.

Fıkıh ilminde anne-çocuk ilişkisine geniş yer verilmiştir. Anne ile çocuk arasındaki hissî ilişkilerin canlılığı, fıtrî bir duygu olan anne sevgisi ve şefkati, çocuğun ruhî melekelerinin sağlıklı gelişmesinde temel etkendir. Annenin çocuğunu bebeklik döneminde tam iki yıl süreyle emzirmesi yönündeki ilâhî kitabımızın tavsiyesi, çocuğun beden ve ruh yapısının teşekkülünde sadece anne sütünün değil aynı zamanda şefkatinin de çocuk için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.[130]

Fıkıh ilmi, çocuğun belli bir yaşa kadar annenin bakım ve terbiyesinde kalmasını öngörür. Herhangi bir sebeple anne ve baba arasında çocuğun terbeyesini üstlenmede anlaşmazlık çıkması halinde, genellikle erkek çocuğunun yedi ile dokuz, kız çocuğunun dokuz ile on bir yaşına kadar anne tarafından bakılmasının uygun olacağı hükme bağlanmıştır. Bütün bunlar göstermektedir ki çocuğa sevgi, şefkat ve anlayışla muamele etme Fıkıh ilmi sisteminin en belirgin özelliğidir.[131]

İbadet açısında çocuklarda küçük yaşlardan itibaren imanla birlikte ibadet şuurunun da geliştirilmesi gerekir. Onlara namazın kıldırılmaya yedi yaşında başlanmasını ve on yaşına geldikleri halde kılmıyorlarsa hafîfçe cezalandırılmaları Hz. Peygamberın tesviyesidir.[132] Küçük çocuklara namazın dışında oruç gibi diğer ibadetler hakkında bilgi kazandırılması, bunlardan uygun olanlarının zamanla tatbik ettirilmesi, onların gelecekteki dini hayatları için büyük önem taşır.[133]

Evlenme çağına gelmiş olan çocuğun fazla bekletilmeden evlendirilmesi gerekir. Sebebsiz olarak bunun ileri yaşlara ertelenmesi neticesinde doğabilecek bir takım kötü sonuçlardan ana baba da sorumlu olur. Bu konuda Hz. Peygamber'den hadis olarak nakledilen bazı ifadeler ve Hz. Ömer ile saîd

---

129 Buhârî, "Hibe", 13; Müslim, "Hibât", 13.
130 bkz. Bakara, 2/233; Lokmân, 31/4.
131 Hayati Hökelekli, "Çocuk", *Turkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.8, s.361.
132 bkz. Ebu Davud, "Salât", 25; Tirmizi, "Mevâkît", 182.
133 Hökelekli, "Çocuk", *DİA*, c.8, s.358.

b. Âs gibi önde gelen sahâbîlerin bunu bir babalık görevi telakki ettşklerine hakkında haberler vardır.[134]

B-FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLÜK DEVRELERİ

Fıkıh ilminde insanın ehliyeti sağ doğmak şartıyla ana rahminden başladığını buraya kadar epeyce dile getirdik. Bunun için insanın küçüklüğünün ilk devresi ana rahminde cenin olduğu dönemdir. Doğumdan sonra rüşdünü ispat edinceye kadar iki belirleyici aşama vardır. Bunlardan birisi temyizdir. Temyiz yaşına kadar olan döneme gayrimümeyyiz çocukluk devresi, temyizden büluğa kadar olan döneme de mümeyyiz çocukluk devresi denilir. Büluğ ile mümeyyiz çocukluk devresi sona erer ve genellikle rüşdün de ispat edilmiş olduğu bu dönemde tam anlamışla eda ehliyeti sabit olur. Rüşdünü ispat etmek, büluğa bağlı olmadığı için bazı kişilerde büluğ ile rüşd meydana gelmez ve rüşdünü ispat edeceği yaşa kadar çocuklukta bulunan sözlü tasarruflarındaki hacr yani kısıtlılık hali devam eder.

a) Ceninlik Devresi

Cenin kelimesi Arapça ن ن ج kökünden türemiş bir isimdir. Kök itibariyle "örtmek" manasına gelir. Bu kökten türeyen cenin kelimesi ise "örtülmüş" manasını ifade eder. Henüz doğmamış olan çocuk dış dünyaya karşı rahimde gizlenmiş ve örtülmüş olduğu için "cenin" adını almıştır.[135]

Ceninin ana karnında geçirdiği süreç de farklı bakış açılarından çeşitli devrelere ayrılabilir. Meselâ bir bakış açısına göre ruh üfürülmesi ölçü alındığı zaman ceninlik devresi, ruh üfürülmeden önceki devir, ruh üfürüldükten sonraki devir şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.[136]

Ceninin, ceninlik müddetince geçirdiği safhaları Kuran ve Hadis şöyle anlatmaktadır:

"Andolsun ki biz insanı çamurdan (meydana gelen) bir süzmeden yarattık. Sonra onu bir nutfe olarak sağlam bir karar yerine koyduk. Sonra nutfeyi alakaya çevirdik, alakayı bir çiğnemlik ete çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere dönüştürdük, kemiklere et giydirdik, sonra onu bambaşka bir

---

134 Hökelekli, "Çocuk", *DİA*, c.8, s.356.

135 Firuzabadi, Ebû't-Tahir Mecduddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kamusu'l-Muhit*, ty, c.4, s.212; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, *c.*16, s.245; Uzunpostalcı, "Cenin", c.7, s.369.

136 Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslamî,* s.155-171; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk,* s.31.

yaratık yaptık. Yaratanların en güzeli Allah ne yücedir."[137]

"Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra o kadar müddet de bir kan pıhtısı olur. Sonra o kadar müddet de orada bir et parçası haline gelir. Sonra Allah bir melek gönderir.(O meleğe) dört sözü yazması emredilir ve ona amelini, rızkını, ömrünü ve bedbaht (kâfir) veya mümin olup olmayacağını yaz, denir. Sonra kendisine (cenine) ruh üflenir…"[138]

Hadisten çıkan sonuca göre anne karnındaki çocuğa 120 günlükken ruh üfürülür ve çocuk bildiğimiz manada canlanmaya başlar. Bu gün sayısına bakarak devreleri zaman itibarıyla şöyle tesbit edebiliriz:[139]Birincisi, ruh üflenmenden önceki devre: Hamiliğin ilk 4 ayı (120 gün); ikincisi de ruh üflendikten sonraki devre: 4 aydan doğuma kadarki zamandır.

Fıkıh ilmi kaynaklarında hamililiğin en az müddeti 6 ay olarak ifade edilmiştir. Çünkü Kuran-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "Biz insana ana babasına iyilik etmesini tavsiye (emir) ettik. Anası zahmetle onu (karnında) taşıdı ve zahmetle doğurdu. (Ana karnında) taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır"[140] Diğer ayette ise "Anneler, emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için çocuklarını tam iki yıl emzirirler…"[141] buyrulmuştur.

Birinci ayette hamilelik ve süt emzirme müddetinin toplam otuz ay (2,5 yıl) süreceği beyan edilmektedir. İkinci ayette ise emzirme süresinin iki yıl olduğu açıkca ifade edilmektedir. 30 aydan 24 ayı çıkardığımızda geriye 6 ay kalmaktadır ki bu hamileliğe ayrılmış zaman olmaktadır. Arz edilen ayetler neticesinde ortaya çıkan 6 aylık en kısa hamilelik müddeti, bütün fakihler tarafından kabul edilmiştir.[142]

Hamileliğin en az müddeti konusundaki fikir birliği, en uzun müddeti konusunda oluşmamıştır. Mesela Hanefilere göre hamilelik en fazla iki sene sürer. Çünkü Hz. Aişe (ra), kadının hamileliğinin bir

137 Mü'minûn, 23/12-14; Ayrıca bkz, Hac, 22/ 5.
138 Buharî, "Bed'u'l-halk", 6.
139 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.32; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslamî*, s.155-158.
140 Ahkaf, 18/15.
141 Bakara, 2/ 233.
142 Serahsî, *Mebsût*, c.30, s.50; İbn Kudame, *el-Kâfi*, 1997, cide, c.4, s.116, Zuhyalî, *el-Fıkhi'l-İslamî ve Edilletüh,* c.10, s.7883.

saatliğine dahi olsa iki seneyi aşmayacağını ifade etmiştir.[143] Diğer üç imama göre ise hamilelik en fazla dört sene sürer.[144]

Günümüz imkânlarıyla hamilelik konusuna baktığımızda artık ana rahminde ceninin bulunup bulunmadığı kesin olarak tespit edilebilmektedir. Normal hamilelik süresi olan dokuz aydan sonra doğumun gerçekleşmesi birkaç ay gecikebilmektedir. Fıkıh sahasında da kesinlik kazanan bu tıbbi verilerin esas alınması icap eder.

b) Temyiz Çağı (Gayrimümeyyiz Çocukluk Devresi ve Mümeyyiz Çocukluk Devresi)

"Sözlükte "ayırmak" anlamındaki meyz kökünden türeyen temyîz "iki şeyi birbirinden ayırmak, farklı olanları ayırt etmek, idrak etmek" mânasına gelir. Fıkıh terimi olarak insanın söz ve davranışlarının sebep ve sonuçlarını idrak edebilme ve bu idrake uygun biçimde iradesini kullanabilme gücünü ifade eder."[145]

Temyiz halini tesbitte Peygamberimiz (sas) şöyle pratik bir usul koymuştur. Kendisine çocuğun ne zaman namaz kılacağı sorulduğunda: "Sağını, solundan fark ettiği zaman namazı ona emrediniz"[146] buyurmuştur. Yani çocuğa sağ kolun hangisi, sol kolun hangisi diye sorduğumuzda doğru cevap veriyorsa o çocuk mümeyyizdir.

Temyiz çağına ermiş çocuğa mümeyyiz aynı hale henüz varmamış çocuğa da gayrimümeyyiz çocuk denir.

Temyiz, iyiyi kötüden ayırabilme kabiliyet ve iktidarı olduğuna göre tamamen aklı ilgilendiren bir durumdur. Bunun yaş ile bir ilgisinin olmaması gerekir. Bu bakımdan temyizin ilke olarak yaşla bir ilgisi yoktur. Temyiz hali çocuktan çocuğa değişerek kimisinde erken, kimisinde geç görülme imkânı vardır.

---

143 İbn Abidin, *Reddu'l muhtar, c.10, s.102;* Kâsânî*, Bedaius's-Sanai', c.4, s.18;Ceziri, el-Fikhu'ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*', c.4, s.212; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.35; Ganim*, Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslamî, s.72*.

144 Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Adevî, eş-*Şerhu'l-kebir*, İhyau'l-kütübi'l-Arabî, yy., tsz. c.4, s.407; ibn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s.316.

145 İbrahim Kâfi Dönmez, "Temyiz", *DİA*, İstanbul 2011, c.40, s.437.

146 Ebû Davûd, "Salât", 26.

Esas olarak bu böyle olmakla beraber bir de çocukların umumiyetle temyiz halini ve iktidarını elde ettikleri bir çağ ve zaman da tespit edilmiştir. İşte bu çağın ve zamanın çoğunluk itibarıyla yedi yaş olduğu müşahede edilmiştir. Hz. Peygamberimiz (S.AS) şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınıza yedi yaşında iken namazı emrediniz. On yaşında iken (namaz kılmazlarsa hafifçe) dövünüz ve yataklarını ayırınız".[147] Âlimlerimiz genel olarak çocuğun yedi yaşında artık temyiz iktidarını elde edebileceğini ifade etmişlerdir.

c) Bulûğ Çağı

Bulûğ sözlükte "ulaşmak" anlamına gelir, terim olarak çocuğun cinsi ve bünyevî ergenlik dönemine ulaşmasını ifade eder ve bu durumdaki kimseye de bâliğ denir. Bu dönem, kişinin çocukluktan çıkıp yetişkin insan özelliği kazandığı hayatın en önemli merhalelerinden biridir.[148] Mümeyyiz (akil) olan insan bulûğa erer ermez artık ibadetlerle mükellef ve cezaları çekmeye ehil olur.

Bulûğun olağan şartlarda rüşd ile bir ilgisi yoktur. Rüşd aklı ilgilendirdiği halde bulûğ tamamen insanın fiziki (bedeni) yapısını ilgilendirir. İnsan akıllı olmadan da baliğ olabilir.

İnsanın bedenen olgunlaşıp bulûğa erdiğini bir takım alametler ve yaş ile bilebiliriz.

1. İttifak Edilen Bulûğ Alametleri

Üzerinde ittifak edilen erkeğe ait bulûğ alameti sadece hamile bırakmaktır. Erkeğin hamile bırakma özelliği, onun bedenen olgunlaştığını net olarak belirten bir haldir. Bunun bulûğ alameti olacağı izahı istemeyecek derecede açıktır. Hakkında ittifak edilen kıza ait bulûğ alametleri iki tanedir: Bunlardan birincisi hamile kalmaktır. Kız için hamile kalma hali onun bedenen olgunlaştığının en belirgin alametlerinden birisidir. Bunun için fakihler arasında bir muhalif fikrin olacağı zannedilmemektedir. İkincisi hayız görmektir. Kız için hamile kalmak ve hayız görmek aynı halin yani onun baliğa olduğunun ve artık nesli devam ettirmeye uygun duruma geldiğinin alametidir. [149]

Erkek ve kız arasında ortak olan bulûğ alameti ihtilam olmak (rüya görmektir). İhtilam olmak

147 Tirmizi, "Mevâkitu's-Salat" , 182; Ebu Davûd, " Salât", 26.
148 Bardakoğlu, "Bulûğ" , *DİA,* c.6, s.413.
149 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.50-51.

insanın rüya halinde cinsel münasebette bulunduğunu görüp meni inzalinin vaki olmasıdır. Mutlak olarak kullanılan "rüya görmek" tabirinden maksat mutlak olarak rüya görmek değil, rüyada inzalin vaki olmasıdır. Erkek rüya görmekle cünub olduğu gibi kadın da rüya görür ve cünube olur. Yalnız erkeklerin rüya sebebiyle cünub olmaları çok vuku bulduğu için bu hal sadece erkelere mahsus zannedilir. Hâlbuki nadiren de olsa kadınlar ihtilam olabilirler.[150]

Ebu Talha'nın karası Ümmü Süleym, Rasûlallah'a gelerek: "Ya Rasûlallah Allah hakkı söylemekten çekinmez. Kadına ihtilam olduğu zaman gusül gerekir mi?" diye sordu. Bunun üzerine Rasûlallah: "Evet su(meni)yu gördüğü zaman" diye cevap vermiştir.[151]

2. İhtilaf Edilen Bulûğ Alametleri

Kasıkların kıllanması hadisesi de bulûğ alametleri arasında sayılmıştır. Ancak bu alamet müctehidler arasında ittifakla kabul gören bir alamet olmamıştır.[152]

Hanefiler, kasıkların kıllanmasını bulûğa alamet saymamıştır. Bir rivayette Ebu Yusuf ve diğer mezheb imamları kasıkların kıllanmasını bulûğ alametleri olarak kabul etmişlerdir.[153]

Kasıkların kıllanması bulûğ alameti olarak kabul etmeyenler delil olarak derler ki: Kasıklarda biten kıllar, sakal gibi bedende biten sıradan kıllardır. Sakal nasıl bulûğ alameti olarak görülmüyorsa kasıkların kıllanması da bulûğ alameti olarak görülmemelidir. Dolayısıyla eteğin kıllanmasına, sakallanmaya, göğsün kabarmasına, bıyık, koltuk ve bacakların kıllanmasına itibar edilmez.[154]

Kasıkların kıllanmasını bulûğ alameti olarak kabul eden diğer müctehidler ise şunları delil getirirler:

Atiye el-Kurazi anlatıyor: Rasûlallah (sas) Sa'd b.Mu'az'ı Beni kureyza Yahudileri hakkında hükmetmek için hakem tayin etti. Neticede Sa'd eli silah tutanların öldürülmesine ve çocuklarının esir edilmesine hükmetti. Çocuk olanları tespit etmek için eteklerinin açılmasını emretti. Kimin eteği

150 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.51.
151 Buhâri, "Gusl", 22.
152 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.4, s.556.
153 Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslamî ve-edillatuhu*, Şam 1996, c. 6, s.289.
154 Zuhayli, *Fıkhu'l-İslamî*, c.6, s.289.

kıllanmışsa o eli silah tutan kimselerden kabul edildi. Kimin de eteği kıllanmamışsa onu çocuk saydılar. Ben Rasûlallah'a arz olundum.[155]

3. Bulûğ Yaşı:

Bulûğ az önce bahsettiğimiz alametlerle sabit olur. Fakat bu alametler görülmezse o takdirde bulûğu tespit işi yaş ile yapılır. Bir de bulûğun gerçekleşmesi muhtemel olan küçük yaşlarda bulûğ alametleri vaki olabilir. Bulûğ alametlerinin görülmesi muhtemel olan bu küçük yaş konusunu da "bulûğun asgari yaşı" adıyla söz konusu olacaktır.

3a) Bulûğun Azami Yaşı

Bulûğun azami yaşı hakkında müctehidlerin çoğunluğu erkek ve kız için 15 yaşın bitimi, Ebu Hanife kızlarda 17 yaşın, oğlanlarda 18 yaşın bitimi, Malikilerden gelen meşhur rivayette ise 18 yaş demişlerdir.[156]

Bulûğun azami yaşını 15'in tamamlanması olarak alanlar şunları delil getirirler:

-Rasûlallah (sas) "Çocuk 15 yaşını doldurduğu zaman kendisine hadler (cezalar) uygulanır" buyurmuştur.[157]

-Abdullah b.Ömer, Uhud harbine katılmak için Rasûlallah'a (sas) arz edilmişti. O zaman Abdullah b. Ömer henüz 14 yaşında olduğundan Rasûlallah (sas) onu askere almamıştı. Ertesi sene 15 yaşını bitirdiğinde Hendek harbi için tekrar arzedildi de bu sefer askere kabul edildi.[158]

Bulûğun azami yaşını 18 olarak alanlar ise bu hususta nakilden ziyade aklı istidlalde bulunmaktadırlar:[159]

Din teklif ve sorumlulukları ihtilamla zaptetmiştir. Nitekim az önce bunu belirten hadis

---

155 İbn Mace, "Hudûd", 4.

156 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.11; İbn Kudame, *el-Muğnî*: c.4, s.509; Şafiî, *el-Ümm* c. 3, s.215; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kuran*, c.1, s.138.

157 Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ, c.*6, s.57.

158 Kurtubi, *el-Cami li Ahkam'l Kuran,* c.5, s.35, Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, c.8, s.264.

159 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.9.

zikredildi. İhtilam olayı kesin olarak bilinmeden teklife ve hitaba uygun olmaz. 18 yaşı ise ihtilam olayının ümit edildiği kendisinden sonra ise artık ihtilamdan ümit kesildiği yaştır. Ümitli olunan yaşlarda yine ihtilam olayının zuhuru beklenir. 18'inden sonraki ümitsizlik haline itibar edilmez ve bulûğ hali mevcut kabul edilir.

3b) Bulûğun Asgari Yaşı

Yukarıda bulûğun azami yaşı ile ilgili içtihatlar çerçevesinde belirtilen yaşlardan daha büyük insanlar, bulûğ alametleri görülmese bile hükmen baliğ sayılır. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre bulûğun asgari yaşı kızlarda 9 yaşın bitimi, oğlanlarda 12 yaşın bitimi olarak kabul edilmiştir.[160] Buna göre kız ve oğlan bu yaşları tamamlamadıkları sürece kendilerinde bulûğ alametleri görülecek olursa o alametlere itibar edilmez ve böylesi çocuklar baliğ sayılmazlar. Yani bulûğ alametleri kız için 9, oğlan için 12 yaşından sonra hüküm ifade eder. Daha önceki yaşlarda bu alametler hüküm ifade etmez. Mesela 5 yaşındaki bir kız kan görse bu kan hayız kanı sayılmayacağı gibi kız da baliğa sayılmaz.[161]

d) Küçüklüğün Sona Ermesi: Rüşd

Küçüklükleri dolayısıyla küçüklerin hukuku ile ilgili birçok hüküm, rüşd ile sona ermektedir. Çoğunlukla büluğa ermiş olan çocuklar, rüşdlerini de ispat ederler. Ama bu her zaman gerçekleşmeyebilir. Rüşd büluğa bağlı değildir. Bunun için küçüklüğü sona erdiren rüşdün iyi tanınması gerekir. Rüşd ile ilgili bütün görüşleri en güzel şekilde özetleyen Saffet Köse'nin İslam Ansiklophedisi'ne yazmış olduğu maddenin konumuzu ilgilendiren kısmını olduğu gibi buraya alıyoruz:

"Sözlükte "doğru yolu bulmak, makul davranmak" gibi mânalara gelen rüşd kelimesi fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiplerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikrî olgunluğa sahip olmasını, Şâfiî'ye göre bunun yanı sıra dinî ve ahlâkî açıdan adalet vasfını taşımasını ifade eder. Bu vasfı taşıyana reşîd denir. Rüşdün karşıtı olan sefeh ise (sefâhe: "hafiflik") fıkıhta aklî melekesi yerinde ve temyiz kudretine tam sahip olmakla birlikte mal ve servetini din, akıl, mantık ve iktisat prensipleriyle bağdaşmaz biçimde harcayan kimsenin tedbirsizlik halini, Şâfiî'ye göre bunun yanında kişinin fısk vasfını taşımasını belirtmek için kullanılır. Bu durumdaki kişiye sefîh (çoğulu süfehâ) adı verilir. Sefeh malî tasarruflardan menedilme (hacir) sebeplerinden biri olup biri kişinin bulûğa ermesiyle birlikte devam eden, diğeri bulûğa erip rüşd hali sabit olduktan sonra

---

160 Ustrûşeni, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.127; İbn Abidin *Reddu'l-muhtar*, c.4, s.26.

161 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.58.

ortaya çıkan sefeh hali olmak üzere iki nevidir. Reşid ve sefihin tasarruflarına dair hükümler daha çok fürû-i fıkıh kitaplarının hacir bölümlerinde ve Hanefî fıkıh usulü eserlerinin ehliyet bahislerinde ele alınır.

Kur'ân-ı Kerîm'de hukukî tasarruflar bağlamında kullanıldığında rüşd kavramı, çocukluk çağını takiben cinsel gelişmenin ötesinde bir fikrî olgunluk düzeyine erişmeyi ifade eder (en-Nisâ 4/6). Fıkıh ve usul terminolojisinde de rüşd, insan hayatının devreleri incelenirken kişinin kendi fiiliyle haklar ve borçlar meydana getirebilmeye ehil sayılması anlamına gelen edâ ehliyetinin tam olarak kazanılması aşamasını belirtmek için kullanılır. Kişi reşid olarak bulûğa erince iman, ibadet ve diğer hususlardaki şer'î mükellefiyetlere ait hitabın muhatabı sayılıp yaptığı hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulur ve hukukî işlem ehliyetine tam anlamıyla sahip olur. Sefihin de malî sonuçları olan hukukî işlemleri dışındaki hususlarda edâ ehliyeti tamdır; bu tür işlemler bakımından ise hacir altındadır (aş.bk.)

Klasik fıkıh eserlerinde bulûğ çağına yaklaşan veya erişen çocuğun reşid olup olmadığını tesbit etmek amacıyla emsali tarafından yapılan tasarruflarda bulunması için kendisine fırsat verilmesi gerektiği belirtilir. Meselâ bulunduğu çevre itibariyle ticaret, ziraat veya belirli bir meslekle uğraşması beklenen çocuk o işle ilgili gereken faaliyet ve harcamaları yapmakla görevlendirilmeli ve birkaç defa denendikten sonra reşid olup olmadığına karar verilmelidir. Hanefîler'le Şâfiî ve Hanbelîler'in çoğunluğuna göre bu deneme bulûğdan önce olmalıdır; çünkü Nisâ sûresinin 6. âyetinde denemeye tâbi tutulacak kişiler "yetim" olarak nitelenmektedir, yetimlik ise bulûğdan önce olur. Ayrıca denemenin bulûğdan sonra yapılması bâliğ ve reşid kimsenin hacir altında tutulmasına yol açar. Fakat denenecek çocuk temyiz gücüne sahip ve bulûğa yaklaşmış olmalıdır. Mâlikî mezhebiyle Şâfiî ve Hanbelîler'in bir kısmına göre bu deneme bulûğdan sonra yapılır; zira rüşde ancak bulûğdan sonra erişilebilir. Bu görüşlerin pratikte belirsizlik ve istikrarsızlığa yol açacağı düşünülerek sonraki âlimler devlet tarafından içtimaî ve iktisadî şartlara göre bulûğdan sonraki herhangi bir yaşın rüşd yaşı olarak belirlenebileceğine hükmetmişlerdir. Günümüzde medenî hukuk alanıyla ilgili düzenlemelerde İslâm hukukunu esas alan ülkelerin kanunlarında rüşd yaşı on sekiz ile yirmi bir arasında değişmektedir.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Hanefî mezhebinde tercihe şayan bulunan Ebû Yûsuf ve Muhammed'in ictihadına göre bulûğa erdiği halde reşid olmayıp sefeh hali devam eden kişi yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin reşid olana kadar malları veli veya vasîsinin elinde bırakılarak hacir altında tutulur. Nisâ sûresinin 5 ve 6. âyetlerini birlikte değerlendiren bu fakihler burada sefihlere (reşid olmayanlara) mallarının verilmemesi emredildikten sonra ancak bulûğ ve rüşd şartları gerçekleşirse mallarının onlara verilebileceğinin bildirildiğini, bu sebeple rüşd şartı olmadan bulûğ şartıyla

yetinmenin doğru olmayacağını ileri sürerler. Bu görüşü desteklemek üzere zikrettikleri diğer bazı deliller şunlardır: a) Kur'ân-ı Kerîm'de borcun yazdırılmasından söz edilirken sefihin kendini ifade edememesi halinde velisinin ifadesinin onunkinin yerine geçeceğinin bildirilmesi (el-Bakara 2/282) belirtilen durumda hacrin meşruiyetine işaret eder. b) Hz. Peygamber malın zayi edilmesini Allah'ın sevmediği davranışlar arasında saymıştır (Buhârî, "İstiḳrâż", 19). Malın zayi edilmemesi için onu boşa harcayan sefihin hacredilmesi gerekir. c) Hz. Ali, malını boşa harcadığı gerekçesiyle Abdullah b. Ca'fer'in hacir altına alınmasını Hz. Osman'dan istemiş, bu arada Abdullah b. Ca'fer hacirden kurtulmak için Zübeyr b. Avvâm'ın kendisine ortak olmasını rica etmiş, bunu gören Hz. Osman, "Zübeyr ile ortak olan birini nasıl hacir altına alırım" demiştir (Şâfiî, III, 220). Bu olayda sahâbenin sefeh sebebiyle hacir altına almaya prensipte karşı çıkmadığı görülmektedir. d) Yersiz veya aşırı harcamalarıyla kendini ve ailesini topluma yük haline getiren sefihin malî tasarruflarına belirli sınırlamalar getirilmesinde kamu yararı açısından zaruret bulunmaktadır.

Ebû Hanîfe'ye göre umuma zarar veren bir davranışta bulunmadıkça aklî melekeleri yerinde ve bulûğa ermiş bir kimse sefeh sebebiyle hacir altına alınamaz. Bu durumdaki kişinin fiilen reşid olduğu sabit oluncaya veya yirmi beş yaşına gelinceye kadar ihtiyatî bir tedbir olarak malları kendisine teslim edilmeyip veli ya da vasîsinin elinde bırakılır. Yirmi beş yaşına erince malî tasarruflarında mâkul biçimde davranmayıp malını israf etmeye devam etse de malları kendisine teslim edilir; çünkü malının ona verilmemesinin sebebi hacir altında olması değil gözetim ve eğitimine devam ediliyor olmasıdır. Bu yaşa gelmiş bir kimsenin malına eğitim maksadıyla el konulmasını uygun görmeyen ve insanlık onurunun korunmasının malının korunmasından daha önemli olduğunu belirten Ebû Hanîfe'nin delillerinden biri şudur: Alışverişlerde çokça aldandığı için ailesinin hacir altına alınmasını istediği Habbân b. Münkız'ın, "Ben alışveriş yapmadan duramam" demesi üzerine Hz. Peygamber, "Alışveriş yaptığında 'aldatmaca yok ve benim üç gün muhayyerlik hakkım var' de" buyurmuş ve onu hacir altına almamıştır (İbn Mâce, "Aḥḳâm", 24). Reşid olduktan sonra ortaya çıkan sefeh halini de çoğunluk hacir sebebi sayarken İbrâhim en-Nehaî, İbn Sîrîn, Ebû Hanîfe ve Züfer aksi yönde görüş belirtmiştir.

Diğer mezheplerden farklı olarak Şâfiîler reşid olmak için dinî ve ahlâkî adalet vasfına sahip olmayı gerekli görmüştür. Bulûğa eren kişinin malını iyi idare etmekle birlikte fâsık olması durumunda Şâfiî mezhebine göre hacir devam ettirilir, çünkü henüz rüşdü sabit değildir ve fâsık kişinin malı koruyacağına güvenilmez; ancak reşid olduktan sonra hacir altına alınabilmesi için fısk yeterli bir sebep kabul edilmeyip savurganlık (tebzîr) vasfının bulunması şarttır. Rüşd konusunda Mâlikî mezhebinin diğerlerinden ayrıldığı bir husus kız çocuğu için ayrı hükümler getirilmiş olmasıdır. Bu

mezhepte -dönemin ve çevrenin hâkim telakkileriyle kadının içtimaî ve ticarî hayata katılımı konusundaki tecrübenin de etkisiyle- babası sağ olan kızın belirli bir süre evlilik hayatı yaşayana kadar onun velâyeti altında kalması ve reşid sayılmaması esası benimsenmiş, babası sağ olmayanın rüşdünü nasıl kazanacağı hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür (Hattâb, V, 67).

Bulûğa erdikten sonra sefeh hali devam eden kişinin hukuken sefih sayılabilmesi için Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Muhammed b. Hasan'a göre hâkim kararına gerek yoktur. Bu durumdaki kişinin sefeh hali çocukluğundan itibaren kesintisiz devam etmekte olup reşid olmadığı sürece kendisine mallarının verilmemesi âyet hükmüyle sabit olduğundan hacir kararı gereksiz bir uygulamadır. Mâlikî mezhebine ve Ebû Yûsuf'a göre ise hâkimin hacir kararı gereklidir; çünkü sefihin hacir altına alınması onun menfaatlerini korumak için yapılsa da bu kararda sözlerinin geçersiz sayılması gibi onun zararına olan bir yön de bulunmakta olup iki yönü bulunan böyle bir kararın hâkim tarafından alınması daha uygundur.

Reşid olduktan sonra meydana gelen sefehin hâkim kararıyla tesbit edilmesinin gerekliliği hususunda da ihtilâf vardır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Ebû Yûsuf'a göre bu durumda hâkimin kararı gereklidir; nitekim Hz. Ali, Abdullah b. Ca'fer'in hacir altına alınması için Hz. Osman'a müracaat etmiştir. Ayrıca savurganlık halinin tesbiti hâkimin ictihadına göre değişebileceğinden müflisin hacir altına alınmasında olduğu gibi bu kararın hâkim tarafından verilmesi gerekir. Muhammed b. Hasan ve Mâlikîler'den İbnü'l-Kāsım'a göre bu durumda hâkimin kararına gerek yoktur; çünkü malında mâkul biçimde tasarrufta bulunması hacir halinin kendiliğinden kalkmasını doğurduğu gibi savurganlık hacir halinin kendiliğinden geri gelmesini gerektirir. Hanbelîler'in bir kısmına göre, bulûğa erdikten sonra hâkim kararıyla reşid kılınan kişinin sefih sayılabilmesi için yine hâkim kararı gerekir; böyle bir karar bulunmadan reşid sayılan kişinin sefih sayılabilmesi için hâkim kararına gerek yoktur. Bu tür sefihin ancak hâkim kararıyla hacir altına alınabileceğini düşünen Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri bunun şahitler huzurunda yapılmasının, ayrıca çarşı ve pazarlarda ilân edilip duyurulmasının uygun olacağını belirtmişlerdir. Sefihin hacir altına alınması için hâkim kararını gerekli görüp görmemenin pratik sonucu sefih olduğu bilinerek ya da bilinmeyerek sefihle satım veya ödünç verme gibi bir muamele yapıldığı takdirde satın alınan malın telef olması veya borcun ödenmemesi durumunda tazmin yükümlülüğünün kime ait olacağı meselesinde ortaya çıkar. Mâlikîler'e göre, hacir altında olduğu biliniyorsa hâkim kararıyla hacir hükmü kaldırılmadan sefihle yapılan muameleler geçersiz, mahcûr olduğu bilinmiyorsa kendisiyle yapılan muameleler geçerlidir. Şâfiî ve Hanbelîler'le Ebû Yûsuf'a göre mahcûr olduğu bilinsin veya bilinmesin hâkim kararıyla sefih

olan kişiyle yapılan muameleler geçersizdir. Bulûğa erdikten sonra sefeh sebebiyle hacir durumu devam eden kişinin hacrinin sona ermesi için çoğunluğa göre hâkim kararı gerekmezken Ebû Yûsuf ve bir kısım Şâfiîler'e göre hâkim kararı gerekir. Reşid olduktan sonra sefeh sebebiyle hacir altına alınan kişinin hacrinin kaldırılması için Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Ebû Yûsuf'a göre hâkim kararı gerekirken Hanbelîler'den Ebü'l-Hattâb'a göre hâkim kararı gerekmez."[162]

[162] Saffet Köse, "Rüşd", *DİA,* c.35, s.298-300.

İKİNCİ BÖLÜM

FIKIH İLMİNDE KÜÇÜKLERİN HAK VE MÜKELLEFİYETLERİ

İster mümeyyiz olsun ister gayri mümeyyiz olsun küçüklerin hak ve mükellefiyetleri hemen hemen aynıdır. Ama cenin ile çocuk arasında önmeli farklar vardır. Bundan dolayı her ikisini ayrı ayrı ele alacağız.

I-KÜÇÜKLERİN HAKLARI

A-CENİNİN HAKLARI

Fıkıh ilminde cenine bir takım haklar tanınmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Fıkıh ilminde insanın şahsiyeti sağ doğmak şartıyla ana rahminden itibâren başlar. Ana karnında başlayan bu şahsiyetin o devreye ait bazı haklarının olması tabiidir.[163] Ceninin bu hakları kazanması için hakların sabit olacağı esnada ana rahminde bulunması ve sağ olarak doğması şarttır.

Çocuğun sağ olarak doğduğunu anlamak için istihlâl yani çocuğun canlılığına delâlet eden ağlaması esas olarak fakihler tarafından kabul edilmiş, buna denk diğer hayat emarelerinde ise görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır.[164] Çünkü Peygamber (sas)'den gelen bir rivayette " doğan çocuk ağlarsa vâris olur"[165] buyurmuştur.

Üstrûşenî şöyle demiştir: "Ceninin doğumda canlı çıktığının bilinmesi, onun ağlaması, hapşırığının duyulması, teneffüs etmesi veya bazı azalarının hareket etmesinden anlaşılır. Ölü olarak doğduğunda mirasçı olamaz. Eğer canlı doğduğunda bir ihtilaf olursa ebenin şahitliğine başvurulur. Bütün âlimlerimiz ebenin tek olarak canlı olduğuna şahitlik etmesiyle cenazesinin kılınacağında görüş

---

163 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.378; Serahsî, *Mebsût*, c.30, s.50; İbn Kudame, *el-Kâfî*, c.4, s.116; Zuhyalî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, c.10, s.7883; Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet* Teorisi, s.89; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslami, s.77-78.*

164 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.138-139.

165 İbn Mace, "Cenâiz", 26; Tirmizî, "Cenâiz", 43; Ebu Dâvûd, " Ferâiz", 15.

birliğine sahiptirler. Miras konusunda ise ebenin tek başına şahitliği Ebu Hanife tarafından yeterli görülmezken İmameyn onu yeterli bulmuştur."[166]

Cenin hakları sırasıyla aşağıdaki şekilde ele alınabilir:

a) Neseb

Neseb ailenin üzerinde yükseldiği en güçlü esaslardan birisidir. Neseb ile aile fertleri kan birliği ve birbirinden olma temeli üzerinde yükselen daimi bir akrabalık bağıyla birbirine bağlanır. Neseb bağı olmasaydı aile bağları çözülür, aradaki ilişkiler erir gider, aile fertleri arasında merhamet, şefkat, birbirine bağlılığın etkileri görülmezdi.[167] Dolaysıla Allah nesebi insana bir lütuf olarak verdiğini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır: "Ve o sudan insan yaratandır. Ondan neseb ve sıhriyet yoluyla akarabalık kılmıştır. Rabbin her şeye kadirdir"[168]

Ceninin nesebi, anasından ve anasının nikâhlı olduğu kocasından (ceninin babasından) sabit olur.[169]

b) Miras

Cenin iki şartla vâris olur, birincisi miras bırakan vefat ettiği sırada sağ olarak ana karnında mevcut olması lazım. İkincisi ise doğdunda sağ doğması lazım.

Cumhra göre ceninin vâris olabilmesi için tamamının sağ olarak doğması lazımdır. Çünkü mülk edinme ehliyeti ancak vücud-u kâmil ile tahakkuk eder. Çocuğun sağ olduğu, aksırık ve ağlama gibi hayat belirtilerinin görülmesi ile bilinir.[170]

Ceninin miras alma şekli şu şekildedir: Terike önce ana karnındaki çocuk erkek kabul edilerek, sonra da kız kabul edilerek iki defa taksim edilir. Eğer bu iki halden birinde vâris oluyor, diğerinde olmuyorsa muvakkat vâris kabul edilir, hissesi muhafaza edilir. Her iki halde de vâris oluyor, ancak hissesi erkeklik veya dişilik sebebiyle değişiyorsa bunlardan daha fazla olanı o cenin için muhafaza

---

166 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.378.
167 Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10, s.11.
168 Furkan, 25/54.
169 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.148.
170 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.378; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, c.10, s.450; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslami*, s.78-79.

olunur.[171]

c) Vakıf

Cenin, daha doğmadan önce geliri kendisine verilmek üzere yapılan vakıflarda hak sahibi olur. Cenin sağ olarak doğduğu zaman bu vakıftan istifade eder.[172]

d) Vasiyet

Vasiyet, şahsın kendi ölümünden sonraya izafe ettiği mali teberrudur. Cenine yapılan vasiyet de sahihtir ve cenin sağ doğduğu zaman o vasiyete sahip olur. Mesela birisi "Ben öldüğüm zaman malımdan şu kadar miktarı filan cenine veriniz" dese ve cenin doğmadan önce o kimse ölse, cenin bu vasiyet sebebiyle hak sahibi olur.[173]

e) Ceninin Fitresi

Fakihlerin çoğunluğu cenin için fitre verilmeyeceği kanaatindedir. Ahmed b. Hanbel'e göre ise cenin için fitre verilmesinin sünnet olduğu rivayet edilmiştir. İbn Hazm'dan da her iki görüşün nakledildiği ifade edilmiştir.[174]

f) Ceninin Düşmesi Halinde Yıkanması ve Cenaze Namazı

Üstrûşenî, düşük hakkında şunları nakletmiştir: "Tecnîs eserinde şöyle zikredilmiştir: Düşüğe cenaze namazı kılınmayacağında ittifak vardır. Yıkanmasında ise ihtilaf söz konusu olmuştur. Tercihe şayan olan yıkanıp bir beze sarılarak defnedilmesidir. Mültekat eserende İmam Muhammed'in görüşü olarak düşüğe isim verilmesi rivayet edilmiştir. Zehîre eserinde ise düşüğün ne yıkanması ne de cenaze namazının kılınması gerekir denilmiştir."[175]

g) Ceninin Hayat Hakkı ve Çocuk Düşürmede Ğurre

1. Çocuk Düşürme

Fıkıh ilminde çocuk düşürme hususu ele alınırken ruh üflenmesi esas alınmıştır. Bunun için ruh üflendikten önceki devrede çocuk düşürme bazı durumlarda müsamaha ile karşılanırken ruh

---

171 Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî,* c.10, s.450; İbn Kudame, *el-Kâfi*, c.4, s.115; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.142-144; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslami,* s.81-83.

172 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.147; Medkur, *el-Cenin ve'l-ahkâmû'l-Müteallıka bihi fi'l-fıkhi'l- İslamî*, s.298-299; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslam, s.89.*

173 Serahsî, *el-Mebsut, c.*7, s.486; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s.506; Şafiî, *el-Umm*, c. 4, s.112; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslamî,* s.85.

174 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.153-154.

175 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr*, s.20.

üflendikten sonra yasak görülmüştür.[176]

1a) Ruh Üflenmeden Önce

Ana karnında çocuğun, daha dört ayı doldurmadan düşürülüp düşürülemeyeceği konusunda hayli ihtilaflar olmuştur.[177] Hanefilere göre, ruh üflenmemiş çocuğu bir özrün olması şartıyla düşürmek mubahtır. Mesela kadın hamile kaldıktan sonra sütünün kesilmesi ve babanın da önceki çocuk için süt anne tutacak mali güce sahip olmaması sebebiyle çocuğun gıdasızlık sebebiyle ölmesinden korkulması, bu hususta geçerli özürlerden kabul edilmiştir.[178]

Ruh üflenmemiş çocuğu düşürmek mutlak olarak mekruhtur. Çünkü ruh üflenmemiş olsa bile böyle bir çocuk canlı hükmündedir ve düşürülmesi caiz değildir. Bu görüş Maliklerin görüşüdür.[179]

Şafii âlimlere göre ruh üflenmemiş çocuğu düşürmek mutlak olarak haramdır. Bu görüş sahipleri kaç günlük olursa olsun yumurta ana rahminde döllendikten sonra artık onu düşürmek veya aldırmak haramdır.[180]

1b) Ruh üflendikten sonra

Ana karnındaki çocuk dört ayını yani 120 gününü doldurduktan sonra çocuğun aldırılması caiz görülmemiş ve nispeten cinayet olarak değerlendirilmiştir. Hatta bunun haram olduğunda icma bulunduğu kayıt edilmiştir.[181]

2. Çocuk Düşürmede Ğurre

İslam dini çocuk düşürme suçuna ğurre adıyla tazmin yönü ağır basan mali bir ceza koymuştur. Hamile kadına gerek söz ile ve gerekse dövme gibi bir fiille eziyet ederek ya da kadına ilaç içirilerek çocuğunun düşürülmesi İslam dininde suç telakki edilmiştir.[182]

Çocuğun düşmesine birden fazla kişinin sebep olması durumunda, bunların hepsi sorumlu tutulurlar. Çocuğun düşmesine bizzat ana veya baba da sebep olmuşsa onlar da gurre ile mükellef olurlar. Çocuğun düşmesine sebep olan kişi bizzat gurreyi öder görüşü İmam Malikin görüşüdür. Diğer

---

176 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr*, s.320; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l-İslamî,* s.155-171; *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslamî*, c.1, s.53; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.149.

177 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr*, s.320.

178 Üstrûşenî, *Ahkam's-Sığâr*, s.320; *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslamî*, c.1, s.53; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslami, s.158.*

179 *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslamî*, c.1, s.53.

180 Şafii, *el-Umm*, c.6, s.107; *el- Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslamî*, c.1, s.53; Ganim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslam, s.159.*

181 Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.150.

182 Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c. 4, s.103.

görüşlerde cani namına caninin akilesi gurreyi öder.[183]

Hanefilere göre, düşük çocuğun uzuvlarının belirmiş (müstebınu'l-hilka) olmasını gurrenin gerekliliğinde şart koşmuşlardır. Müstebınu'l-hilka olmayan düşüklerde gurre yerine münasip bir ta'zir cezası gerekir.[184]

Çocuğun düşmesi aynen doğum gibi sonuç verir. Çocuk düşer düşmez doğuma bağlı iddet biter. Gurre ceninin mirasçılarına feraizdeki esaslara göre dağıtılır. Çocuğun düşmesine sebep olan kişi mirastan mahrum olur.[185]

Bir adam bir kadının karnına vurarak kadının düşük yapmasına sebep olsa, vurana gurre gerekir. Gurre, değeri beşyüz dirhem olan erkek veya kadın köledir. Bu istihsandır. Bu meselede (düşüğün) erkek veya kız olması müsavidir.[186]

Bir kimse bir kadının karnına darbe vururse ve kadının karnında da iki tane cenin varsa bu ceninlerden biri annenin ölümünden önce, diğeri de ölümünden sonra çıksa ve her ikisi de ölü olarak çıksa, annenin ölümünden önce çıkan için gurre gerekir, diğeri için bir şey gerekmez. Eğer ikisi de annenin ölümünden sonra ölü olarak çıkacak olsalar, bunlar için gurre gerekmez.[187]

Eğer annenin vefatından sonra sağ olarak doğacak olup sonra ölürse hakkında diyet-i kâmile gerekir. Bu cenin, annesinin diyetine varis olur ve annesinin, kardeşinden aldığı mirasa da varis olur. Zira bu annesinin vefatı sırasında sağ idi.[188]

Eğer hamile bir cariyenin karnına vurulmasıyla düşük yaparsa ve anne de sağ ise bakılır, eğer karnındaki hür ise efendisinden hamile kalmışsa erkek olsun dişi olsun gurre gerekir. Eğer karnındaki köle ise zahirü'r-rivaye'ye göre doğumdaki durumuna ve rengine göre kıymet takdir edilir. Eğer sağ ise bakılır, erkekse buna (doğan çocuğun) kıymetinin onda birinin yarısı gerekir. Kızsa, kıymetinin onda biri gerekir.[189]

Ceninin babasının müdahalesi sonucu düşük olmuşsa, bunun için babanın akilesine gurre (beşyüz dirhem) gerekir. Bundan anneye altıda bir ayrılır. Geri kalan ise canlı olarak doğup sonra ölen kardeşinin olur. Anne bundan da altıda bir hisse alır. Zira anne, canlı olarak düşen çocuğun bütün malının altıda birine varis olur. Annenin bütün bunlardan tevarüs ettiği mal da kendi kardeşlerine kalır.

---

183 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.7, s.816; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, c.5, s.378.

184 İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, c.5, s.378.

185 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.321; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, c.5, s.379.

186 Merginani, *Hidaye*, c.4, s.189; Nizameddinn, *Fetava-i Hindiyye*, yy, 1991,c. 6, s.34-36; Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.322; İbn Kudame, *el- Kafı*, c.5, s.225; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c. 12, s.62.

187 İbn Kudame, *el- Kafı*, c.5, s.224-226; Fergani, *Ebü'l Mehasin Fahrüddin b. Mensür b. Mahmud el Özkendi el-Fergan, Fetava Kadihani, ty, c.*3, s.457.

188 İbn Kudame, el- Kafı c.5, s.224-226; Fergani, *Fetava Kadihani, s.*3, s.457.

189 Merginani, *el-Hidaye*, s.4, s.190; Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.322.

Canlı doğan oğlu, terettüp eden gurreye varis olur, zira bu gurre darbe sebebiyle vacip olmuştur ve bu da o sırada canlıdır.[190]

Cenin ya sağ doğar ya da ölü. Eğer sağ doğarsa yıkanır ve üzerine namaz kılınır, varis olur, kendisinden miras alınır ve isim konur. Ölü doğarsa yıkanmaz. el-Kerhi'nin rivayetine göre namaz kılınmaz, isim verilmez, miras almaz, kendisinden de miras alınmaz. İmam Muhammed'den gelen rivayete göre isim verilir.[191]

B- ÇOCUĞUN HAKLARI

a) Akika Ve Yeni Doğan Çoçuğa Dair Hükümler

Akika, doğan çocuk için yedinci günü kesilen hayvanın adıdır. Akika, doğan Çocuğun haklarından bir tanesidir. Bir hadis-i şerifte "her oğlan akîkasına merhûndur. Yedinci gününde ondan dolayı kesilir. O günde adı konur ve başı tıraş edilir" [192] buyurulmuştur. Hadiste çocuğun akikasına mukabil rehin olduğu ifade edilmiştir.

Akikanın hükmü hakkında fakihlerin farklı görüşleri vardır. Hanefilere göre akika kesmek mübahtır.[193] "Çocuğundan dolayı kim akika kesmek isterse kesin."[194] hadisini delil olarak zikretmişlerdir. Diğer mezheplerde ise genel olarak akika müstehab-sünnet olarak kabul edilmiştir.[195]

Çocuğu olan kimse kendi masrafından fazla olarak bir akikalık mâlî güce sahipse akika kesmeye muktedirdir ve akika kesme zorudadır şeklindeki görüş, İbn Hazm'ın görüşüdür.[196]

Doğumun yedinci günü akika kurbanı kesilir. Yedinci gün kesilmezse sonra da 14., 21. günlerde kesilir, sonra saçları kesilir. Çocuğun bulûğuna kadar kesilmezse artık babanın üzerinden akika sâkıt olur. Bundan sonra çocuk kendi yerine keser.[197] Erkek için iki kurban kesilir. Ancaka bir tane kesildiği zaman kifayet eder.[198]

Babanın doğumdan hemen sonra, çocuğun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kamet okuması müstehaptır.[199] Çünkü Ebu Rafi'in rivayetine göre: "Peygamber (sas) Hz. Hasan'ın kulağına doğumdan

---

190 Nizameddin, *Fetava-i Hindiyye*, c.6, s.35.34-36.
191 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.20.
192 Tirmizi, "Adâhî", 21; Ebu Davud, "Adâhî" , 20.
193 Ebû Muhammed b.Âli b. Zekariyya, *el-Lûbâb*, Damaşk 1994, c.2, s.638; *e l-bedayi*, c.5,s.69.
194 Nesâî, "Akıka", 1; *Müsned*, 2/183.
195 İbn Kudame, *el-Muğnî* c.8, s.644.
196 İbn Hazm, Ebü Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said ez-Zahiri İbn hazm, *el-Muhalla*, Kahire, ty, c.8, s.312.
197 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.158.
198 Geniş bilgi için bkz. Fahrettin Atar, "Akika", *DİA*, c.2, s.263-264.
199 İbn Kudame, *el-Muğnı*, c.8,s.649.

hemen sonra ezan okumuştur."[200]

b) Kurban

Kurban Şer'an tarif olarak "hususi bir hayvanı, hususi bir vakitte Allah'a yakınlaşmak niyetiyle boğazlamaktır"[201] Küçük çocuk adına velisinin kendi malından kurban kesmesi, ittifakla sahih olan bir ameldir.[202]

Üstrûşenî, bu konuda şu bilgileri nakletmiştir: Zengin bir kişinin hem küçük, hem de büyük olan ama malları bulunmayan çocukları için Zahirurrivayeye göre kurban kesmesi gerekmez. Hasan'ın rivayetine göre İmam Ebu Hanife, bu durumdaki kişinin çocukları adına kurban keseceği kanaatindedir. Hatta Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre kurban kesmesinin babanın üzerine lazım olduğu, Muhammed ve Züfer'e göre ise lazım olmadığı dile getirilmiştir.[203]

c) İsim Koyma

Babanın doğan çocuğuna güzel bir isim seçmesi sünnettir.[204] Çünkü "Sizler kıyamet gününde isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O bakımdan isimlerinizi güzel koyunuz"[205] buyurmuştur.

"Allah'ın en çok hoşuna giden isimleriniz Abdullah ve Abdurrahman'dır"[206] şeklindeki hadisler isim koyarken özen gösterilmesine işaret etmektedir. Peygamberlerin veya meleklerin isimleri güzel isimlerden kabul edilir. Şeytan, zalim, eşek ve köpek gibi çirkin isimleri çocuğa koymak mekruhtur. Ayrıca Melikü'l-emlâk gibi isimler koymak da caiz değildir. Çünkü bu isimler ancak Allah'a aittir.

Sağ olarak doğmuş olan çocuğa isim konulması esastır. Ancak düşük çocuğa bile isim konulması bazı müçtehitler tarafından kabul edilmiştir. Düşük çocuğun erkek mi kız mı olduğu tesbit edilemezse hem erkeğe hem kıza konabilen "Hikmet, İsmet, Rabia…" gibi isimler konur.[207]

d) Radâ (Süt Emme)

Çocuğun en tabiî haklarında birisi de radâdır. Çocuğun gelişimi için insan sütünün hayatî önemi vardır. Annenin çocuğunu emzirmesi dinî ve hukûkî bir görevdir. Anne sütünün, hastalıklara karşı

---

200 Ebu Davud, "Edâb", 106, 107.

201 Zeylai, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen ez-Zeylai, *Tebyinü'l-hakaik fi şerhi Kenzi'd-dekaik*, Bulak el-Matbaatü'l- Kübra'l Emirriyye, tsz, c.6, s.2.

202 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.189.

203 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.337-338.

204 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, c. 4, s.294.

205 Ebu Davud, "Edeb" , 61.

206 Tirmizi, "Adâb" , 65; Ebu Davud, " Edeb", 61.

207 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.160.

koruyucu etki yapması, çocuğun ruhi yapısını etkilemesi sütü mücize besin haline getirmiştir.[208]

Küçük çocuğun emzirilmesine asıl olan şu ayettir: "Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirsinler, (bu hüküm) emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir".[209] Âlimler bu ayetin maksadı hakkında ihtilaf etmişler. Bazıları: "Bu, kadınların böyle yaptıklarını bildiren mücerret bir haberden ibarettir; burada kadınların emzirmekle mükellef oldukları ifade edilmemiştir". Bazılar da : "Sığasıyla olsa bile, ayette annelerin emzirmeye mecbur oldukları ifade edilmektedir".[210] görüşüne sahip olmuşlardır.

Küçüğe süt emzirilmesi sorumluluğu yalnız babaya aittir. Ona süt vermek için annesini mecbur tutamaz. Annesi ister evlilik halinde bulunsun, ister boşanmış olsun farketmez. Hanefiler'e göre nikâhın devamı halinde annenin çocuğu emzirmesine mukabil ücret alması caiz değildir. Zira anne hukuken buna icbar edilemezse de dinen emzirmeye mecburdur. Dinen kendisine vacip olan bir işin edasına mukabil ücret alması caiz değildir.[211]

Bir kimse, karısını boşasa ve iki yıldan fazla çocuğu kadın emzirse ve buna mukabil ücret talep etse, Ebu Hanife'ye göre otuz ay tamamlanıncaya kadar ücret vermesi gerekir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre iki yıldan sonraki emzirmeler için ücret gerekmez. Öyle ki boşanan bir kadının iki yıldan sonra emzirme ücreti alamayacağı hususunda icma olduğu söylenmiştir.[212]

Çocuk annesinden başkasının sütünü emmezse ve ona süt verecek biri bulunmazsa bu durumda anne emzirmeye mecbur edilebilir mi? Bu sual hakkında Hane fi alimlerinden gelen rivayetlerde iki görüşün de bulunduğu ama İmam Serhsî'nin ifadesine göre böyle bir durumda anne emzirmeye icbar edilir ve ashabımız arasında bu konuda ihtilaf yoktur. Zira anne icbar edilmezse ve çocuk da başkasının sütünü almazsa, çocuğun telef olmasına sebep olur. Anne ise itlaftan (çocuğun ölümüne sebep olmaktan) menedilmiştir[213].

Bir çocuğun annesi nikâhı altında bulunduğu kocasından emzirme ücreti talep etse, bu ücrete hak sahibi olamaz. Zira nikâh nafakası koca üzerine vaciptir. Koca üzerine bir de emzirme ücretini vacip kılacak olursa emzirme ücreti ile nikâh nafakası tek bir malda bir araya gelmiş olaur ki bu caiz değildir. Bu hüküm çocuğun malı olmadığı duruma göredir. Eğer onun malı varsa, emzirme ücreti

---

208 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.161.

209 Bakara, 2/233.

210 *İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillah, Ahkamü'l-Kur'an, Beyrut 1957, c.1, s.204-206; İbn Kudame, el-Muğnî, c.8, s.312; Kasanî, Bedaiu's-Sanai', c. 4, s.239.*

211 *Fetava-i Hindiyye*, c.1, s.561; Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10, s.24; Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.82.

212 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.80.

213 Ceziri, *el-Fikhu ale'-Mezahibi'l-Erbaa'*, c.4, s.297; Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.81; Kasanî, *Bedaiu's-Sanai'*, c.4, s.239.

kendi malından ödenir.[214]

Fakihlere göre, üç durumda mahkeme yoluyla annenin süt emzirmekle görevli olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir.[215] Bunlar şudur:

Birincisi, çocuğun annesi dışındaki kadınlardan süt emmeyi kabul etmemesi o takdirde çocuğun telef olmasını önlemek gayesi ile çocuğa süt emzirmek vacib olur.

İkincisi, ondan başka süt verecek kimsenin bulunmaması halinde de çocuğun hayatını korumak için süt emzirmeye mecbur tutulur.

Üçüncüsü ise babanın bulunmaması halinde süt vermek zorundadır. Çünkü artık çocuk ona aittir. Yahut babasının da çocuğunun da sütanne tutmak için ücret verecek malı yoksa o zamanda çocuğun ölmemesi için annesinin süt vermesi vacib olur.

Kur'ân-ı Ker'îm'de emzirmenin süresi iki yıl olarak belirlenmiştir.[216] Emzirme müddetinin tam iki yıl olması 6 aylıkken doğan eksik günlü çocuklar içindir. Çünkü Kur'ân-ı Ker'îm'de: "Ana karnında çocuğun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır…"[217] buyurulmuştur.

Yani hamilelik ve süt emme müddetleri toplam otuz aydır. Yukarıda geçen ayette bu otuz aylık müddetin iki yılı 24 ayı emmeye tahsis edildiğine göre geride ceninlik devresi için 30-24=6 ay kalmaktadır.

e) Nafaka

Çocukların nafakası babalarına aittir. Nafakanın babalara ait olduğu Kitap ve Sünnet'le sabittir: "…onların uygun biçimde yiyeceği ve giyeceği kendisi için çocuk doğurulana (babaya) aittir…"[218]

Ebü Süfyan'ın karısı Hind bir gün Rasülullah (sas)'a gelerek Ebu Süfyan'ın kendilerine karşı cimri davrandığını ve gereğince nafakalarını vermediğini şikâyet etmiş ve onun malından gizlice alıp alamayacağını sormuştur. Rasulullah (sas) de cevaben:

"Sana ve çocuklarına münasib şekilde yetecek kadarını al"[219] buyurmuştur.

Baba mevcut ve zengin ya da kanzanmaya muktedir ise çocuklarının nafakasının yalnız onun üzerine olduğu, kimsenin ona ortak olmayacağı konusunda fukaha ittifak etmiştir.[220] Çünkü çocuklar

---

214 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.80.
215 Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10,s.31.
216 Bkz. Bakara, 2/233.
217 Ahkaf, 46/15.
218 Bakara, 2/ 233.
219 Darimi, Abdullah b. Abdirrahiman Ebu Muhammed ed-Darimi, *Sünen-i Darimi*, İstanbul 1981, "Nikâh", 54; Buhari, "Buyû" , 95.
220 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.7, s.589-592; Şirbini, *Muğnî'l-Muhtaç*, c.3, s.450.

ondan bir parçadır. Nafakaları ve onların yaşamasını sağlamak kendi nafakası gibidir. Fakat baba mevcut değilse ya da fakir, hastalık, yaşlılık gibi bir sebeple kazanmaktan aciz ise coçukların nafakası akrabara düşer.

Eğer baba fakir ve anne zengin olursa çocuk için malından harcaması hususunda anneye emredilir. Ama bu harcadıkları baba üzerine borç olur. Baba bilahare zenginleşirse anne bunu geri alır. Zira çocuğun nafakası baba üzerinedir. Fakir ise kendi nafakasında olduğu gibi kadı tarafından verilecek emir ile anne babanın üzerine vacip bir hak olarak çocuk için harcar, baba zenginleşince anne harcadıklarını ondan geri alır.[221]

Dede ile beraber anne de bulunsa, nafaka aralarında miras paylarına göre bölüştürülür. Anneye üçte bir, dedeye de üçte iki düşer. Eğer bir dede ve bir de annenin annesi varsa, mirastaki paylarına göre nineye altıda bir, dedeye de geri kalan düşer. Çocuğun yakınları, mirasçı değillerse nafaka mükellefiyeti, derece olarak en yakının üzerine gerekir. Eğer dereceleri aynı ise nafaka aralarında eşit şekilde paylaştırılır.[222]

Babanın kendi çocuklarına nafaka vermekle mükellef olması için bazı şartların bulunması gerekir:[223]

(a) Çocuklar (kız, erkek) fakir olmalıdırlar

Çocukların kendilerine ait malları varsa nafakaları bu maldan verilir, babaları onlara nafaka vermekle mükellef olmaz.

(b) Çocuklar hür olmalıdır

Kölelerin nafakası efendilerine ait olduğu için çocuk köle bulunduğu takdirde kendilerine babalarının nafaka verme mükellefiyeti olmaz.

(c) Baba hür olmalıdır

Köle mala sahip bulunmadığı ve kazancı efendisine ait olduğu için köle olan baba nafaka vermekten aciz kabul edilir ve nafaka verme mükellefiyeti olmaz.

(d)Baba çalışmaya muktedir olmalıdır

Baba çalışamayacak durumda ve fakir ise o zaman nafaka mükellefiyeti sona erer. Eğer baba kazanmaya muktedir ise çocukların nafakasını tem'in etmesine hükmedilir. O da çalışır, kazanır ve

---

221 Üstrûşenî*, Ahkâmu's-sığâr*, s.82.

222 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.92-93; Zuhaylı, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10,s.118.

223 Babanın taşıması gereken şartlar, şu kaynaklardan özetlenmiştir: Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.167-169; Zühayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi, c.10, s.115-116.*

çocuklar için harcar. Zira küçük çocukların nafakası fakirlik sebebiyle düşmez. Baba kazanmaktan ve çocuklar için harcamaktan imtina edecek olursa buna icbar edilir ve hatta diğer borçlarının hilafına hapse atılır.[224]

Eğer baba sakatlık sebebiyle çalışamıyor veya yaşlılık ve güçsüzlük sebebiyle işten kesilmiş ise müteahhirun ulamasına göre bu durumda olan çocukların nafakası beytülmale (devlet hazinesi) yüklenir, zira bu halde olan bir babanın nafakası da beytülmale terettüp eder. Öyle ise küçük çocukların nafakası da böyledir.[225] Bu fetva hakkında şunu belirtmek isteriz: Bu durumdaki kişinin ve bakmakla mükellef olduğu kişilerin nafakası, akrabalarından nafaka sorumlusu olabilecek kimseler bulunmadığında ancak devlet bütçesinden karşılanabilir. Çünkü akrabalardan nafaka sorumluları bulunuyorsa öncelikle onlar sorumlu tutulur.

Keza baba nafakaya muktedir olduğu halde, çocuk üzerine infaktan imtina edecek olsa, kadı çocukların nafakasını baba üzerine hükmedip kadına da kocasının adına borç almasını, çocuklara harcamasını ve bu borcu kocasından istemesini emreder. Yine kadı nafakayı baba üzerine hükmettikten sonra, baba ortadan kaybolur ve çocukları nafakasız bırakacak olursa, anne yine hâkimin emriyle borç alır ve çocuklarla harcar. Anne bu parayı, babadan bilahare alır. Zira çocuğa, hâkimin emriyle infak etmek aynen babanın emriyle infak gibidir.[226]

Eğer anne bu hükümden sonra borç almamış ise ve çocuklar halktan dilenmek suretiyle nafakalarını temin etmişler ise babadan hiçbir şey istemezler. Zira çocuklar dilendiler, halk da verdiyse bu verilenler onların mülkü olmuştur. Böylece onlarda istiğna hâsıl olmuş neticede ihtiyaçları görülmüş olmakla babadan da nafaka düşmüş olur.[227]

el-Asl'da zikredildiğine göre kadın, kocasının borcunu terekesinden alma hakkına sahiptir. Zira annenin borçlanması hâkimin izniyle olmuştur. Hâkim de kocanın bizzat borçlanması makamında tam velayet hakkına sahiptir.[228]

(e) Erkek çocukların bülûğa ermemiş olmaları

Bulûğa ermemiş fakir erkek çocukların nafakaları babalarına aittir. Fakat babanın nafaka verme mükellefiyeti erkek çocukların bulûğuna kadar devam eder. Bulûğdan sonra babanın nafaka verme mükellefiyeti sona erer. Ancak erkek çocuklar eğitim tahsilinde olurlar da bu yüzden para kazanma fırsatları olmuyorsa babanın bunlara nafaka verme mükellefiyetinin devam edeceğine

---

224 Üstrûşenî Ahkâmu's-Sığâr s.85
225 Üstrûşenî, Ahkâmu's-Sığâr s.85
226 Üstrûşenî, Ahkâmu's-Sığâr s.85
227 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr* s.86
228 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr* s.86

hükmedilmiştir.[229]

(f) Kız çocuklar evlenmemiş olmalıdır

Kız evleninceye kadar nafakası babasına aittir. Kızın bu hususta yaşı önemli değildir. 25 yaşında da olsa nafakasını babası karşılar. Fakat evlendiği zaman artık ona nafakasını verme mükellefiyeti kocaya intikal eder.

Eğer evlenmiş bir kız bulûğa ermemiş olmakla birlikte emsali ile cima yapılabiliyorsa, kocasından nafakaya hak kazanır. Eğer emsali ile cima yapılamaz ve münasebet-i cinsiyete elverişli değilse Hanefilere göre, cimaya tahammül edecek duruma gelinceye kadar nafakaya hak kazanmaz.[230]

Bir kimse, henüz bülûğa ermeyen karısını gerdekten sonra boşasa, kadın da emsaliyle cima yapılacak durumda ise bu kızın iddet üç aydır; İddet müddetince kendisine nafakası ödenir. Bu hüküm, kadın mürahika (bülûğa yakın) olmadığı duruma göredir. Eğer bu üç ay içerisinde hayız görmeye başlarsa, iddet müddeti hayızla birlikte yeniden başlatılır ve iddet sona erinceye kadar nafakası verilir.[231]

Mecbub (tenasül uzvu alınmış) biri, henüz bulûğa ermemiş, cimaya elverişli olmayan bir kızla evlense, kız nafakaya hak kazanamaz; aynı adam cimaya elverişli bir kızla evlense o kız nafakayı hak eder.[232]

Fakihler derler ki: Eğer kadın evlendiği zaman hamile olduğunu ikrar edecek olsa altı aylık nafakası reddedilir. Zira kadın böylece iki şeyi ikrar etmiş oluyor: nikâhın fasid olduğunu ikrar etmiş oluyor ki bu kocanın aleyhine bir ikrardır; bir de hamilelik müddetince kendisine nafaka alamayacağını ikrar etmiş oluyor ki bu da kendisinin aleyhine bir ikrardır. Kendi hakkındaki ikrar tasdik olunur, kocası hakkındaki ikrar tasdik olunmaz. Böylece altı aylık nafakayı iade eder.[233]

Bir kimse, henüz bulûğa ermeyen karısını cinsel münasebetten sonra boşasa, kadın da emsaliyle cima yapılacak durumda ise bu kızın iddeti üç aydır ve iddet müddetince kendisine nafakası ödenir. Bu hüküm, kadın mürahika (bulûğa yakın) olmadığı duruma göredir. Eğer bu üç ay içerisinde hayız görmeye başlarsa, İddet müddeti hayızla birlikte yeniden başlatılır, İddet sona erinceye kadar nafakası verilir.[234]

Küçük bir kız bulûğa erince, ayrılmayı tercih edecek olursa, kıza nafaka ve mesken gerekir,

---

229 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk, s.169.*
230 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.78
231 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.79.
232 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.78
233 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.78
234 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.79

ayrılık sebebi cinsi iktidarsızlıktan veya küfüvlük şartının yokluğundan ileri gelse de hüküm aynıdır.[235]

1. Çocuğun çalışması

Çocuklardan erkek olanlar, bulûğa ermemekle beraber kazanma (kesbe) yaşına ulaştıkları zaman, baba onları bir işe verip kazançlarından kendilerine harcamayı arzu edecek olsa caizdir. Fakat çocuk kız ise baba onu bir iş veya hizmette ücretle istihdam edemez. Zira müste'cir (işveren) kızla yalnız kalabilir. Ve bu ise erkekle kadının bir odada baş başa kalmaları halini ortaya çıkaracağı için dinen yasaklanan bir hususdur.[236]

Baba, dede veya bunların tayin edecekleri vasi çocuğu ücretle herhangi bir işte çalıştırtmaları caizdir. Zira bunlardan her biri terbiye ve tedib tarikiyle çocuğu ücretsiz istimal velayetine sahiptir. Çocuk üzerinde babanın velayeti varken dedenin velayeti olmaz. Babanın tayin ettiği vasi dedeye mukaddemdir. Çocuk için bunlardan biri mevcut ise başkalarının ücretle çalıştırmaları caiz değildir. Zira bunlardan birinin çocuk üzerinde velayeti olduğu bir zamanda başka hiç kimsenin velayet hakkı olamaz.[237]

Erkek çocuklar hakkında şu hüküm de vardır: Baba çocukları bir işe verir onlar da para kazanacak olurlarsa, bunların kazançlarını baba alır, bundan kendileri için harcar, artan malı buluğ anında diğer mallarıyla birlikte teslim etmek üzere onlar adına muhafaza eder. Eğer baba mübezzir (müsrif) ise ve bu mallar hususunda kendisine güvenilmezse, kadı onları babadan alır ve bir yed-i emine (güvenilir kimseye) teslim eder.[238]

Baba, dede yani babanın babası veya bunların vasileri, küçüğü ücretli bir işe koysalar ve bu esnada çocuk bülüğa erse, artık o muhayyerdir, isterse ücretli işine devam eder, isterse akdi fesheder. Zira ücretle çalışma akdinin devam etmesinde çocuğun zararı olabilir. Ama çocuk kendisi ücretle bir işe girse, sonra da bülüğa erse çalışma akdini bozamaz.[239]

2. Çocuğun Nafakasından Akrabalarının Sorumlu Olması

Ebu Yusuf'tan rivayet edildiğine göre bir çocuğun babası sakat ve muhtaç ise çocuğun nafakası baba cihetinden gelen akrabalarına düşer. Babanın nafakasını ödemeye mecbur edilen herkes, evladın nafakasını da ödemeye mecbur edilir.[240]

---

235 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.79
236 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.87
237 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.210.
238 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.87.
239 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.214.
240 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.89.

Eğer baba cihetinde babanın nafakası emredilecek bir akraba mevcut değilse nafaka annenin akrabalarına emredilir ve bu baba üzerine borç olur. Zira (normal şartlar altında) anne cihetindeki akrabalara çocuğun nafakasının yüklenmesi vacip değildir. Öyle ise babanın akrabası yoksa çocuğun nafakasını anne cihetindeki akrabalara yüklemekten başka yol kalmamış demektir.[241]

Zevi'l-erham'ın nafakasında esas olan şu ayettir: "Mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur".[242] Burada mevzubahis olan mirasçı mahrem olan akrabadır. Bu, Abdullah b. Mes'ud'un görüşüdür. Hanefiler de bunu aynen benimsemişlerdir. Bu görüşe göre, verasette hissedar olmasına rağmen amcaoğluna nafaka terettüp etmez, çünkü o, çocuk için mahrem değildir. Hanefi âlimlere göre, miras amcaoğluna düştüğü halde, nafaka amcaoğluna değil, dayıya terettüp eder. Zira dayı, mahrem olan bir akrabadır ve verasete ehildir. Amcaoğlu ise varis olmasına rağmen çocuk için mahrem değildir.[243]

f) Hadane

Hadane, lügatte yan, böğür, kucak manalarına gelir.[244] Fıkıh ilminde ise hadane, "hıdn"ın lüğavi manasıyla irtibatlı olarak, çocuğu himayeye alarak beslemek, onun bakım ve terbiyesini yapmak anlamına gelir.[245]

Mümeyyiz olmadan çocuk bazı işlemleri kendisi tek başına yapamayacağı için onu koruyup gözetmek, yemeğini, giyeceğini, uyumasını düzene koymak, onu temizlemek, yıkamak ve elbiselerini yıkamak ve buna benzer diğer hususlar hadânenin kapsamına girer.

Hadâne yapmak vacibtir. Çünkü hadâne terk edilecek olursa hadâne altındaki kişi telef olur. O bakımdan onun teleften korunması icabeder.[246]

Hadane evlilik son bulduğu zaman ortada kalan çoçukların bakımı sırasında söz konusu olur. Evlilik devam ettiği müddetçe çocuklar aile içerisinde himaye edileceği için hadane ile ilgili her hangi bir mesele çıkmaz.[247]

1. Hadıne (bakıcı)nın şartları

Fukaha, hadâne altında bulunanın maslahatına bakıcı olarak genellikle kadınlara ilk sıraya vermiştir. Çünkü kadınlar daha şefkatli, terbiyeyi daha iyi bilir, terbiye işinde daha sabırlıdırlar ve daha

241 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.89
242 Bakara 2/ 233.
243 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr,* s.90
244 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c.16, s.278.
245 Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10, s.46.
246 Ibn Kudame, *el-Muğnî,* c.7, s.612.
247 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.171.

çok çocuklar ile birlikte bulunurlar. Bundan sonra mahrem ve asabe erkeklere öncelik tanımışlardır.[248] Hadıne (bakıcı kadın), hadane hakkını kullanması için bazı şartları kendisinde bulundurması gerekir.[249] Bu şartların tesbitinde, çocuğun menfaati ve güzel yetiştirilmesi hususu en büyük rolü oynar. Çocuğa zarar verebilecek veye beklenen menfaati sağlayamayacak kimselere bu hak kullandırılmaz. Hadınede aranan şartların en önemlileri şunlardır:[250]

Birincisi, Hadıne'nin çocuğa yabancı olan birisiyle evli olmamasıdır.[251] Çocuğun hadınesi çocukla aralarında mahremiyet (evlenme engeli) olmayan bir erkekle evlendiği takdirde hadane hakkı sakıt olur. Bunun delili şudur:

Bir kadın Rasulullah (sas)'e gelerek, "Ya Resulallah, benim bu oğluma karnım bir kab (mahfaza) göğsüm (onun süt içtiği) bir saka ve kucağım bir sığınaktır. Babası beni boşadı onu benden ayırmak istedi. Bunun üzerine Rasulullah (sas) "Sen evlenmedikçe onu almada daha fazla hak sahibisin" buyurdu.[252]

Fakihlerin çoğunluğu bu görüştedir. Fakat Hasanu'l-Basri ve İbn Hazm gibi bazı fakihler, evlenmenin hadinenin hakkını düşürmeyeceği görüşündedirler.[253]

Evlenmenin hadane hakkını düşüreceğini söyleyenler de iki görüşe sahip olmuşlardır. İmam Şafii, hadineyi kiminle olursa olsun evlenmesini mutlak olarak ele alırken Ebu Hanife, hadıne eğer çocuğa mahrem bulunan birisiyle evlenmişse hadane hakkı düşmez demiştir.[254]

İkincisi, hadıne ile çocuğun aynı dinden olmasıdır. Fakihlerin çoğunluğunun ileriye sürdüğü bu şarta göre çocuğa bakacak kadın gayri müslim olursa, çocuk üzerindeki hadane hakkını kaybeder. Hanefiler, İbn Hazm ve Maliklerden İbnu'l-Kasım ve daha bazı fakihlere göre hadıne ile çocuk arasında din birliği şart değildir.

Din şartını söyleyenler şu hadisi delil olarak kullanmışlar: Asr-ı saadette evli bir erkek müslüman olmuş karısı ise müslüman olmamada devam etmiştir. Kadın Rasûlallah (sas)a gelerek: "Çocuğum emmektedir" demiş ve çocuğun kendisinde kalmasını istemiştir. Bunun üzerine Rasûlallah (S.AS) kadın ve erkeği ayrı yerlere oturtmuş ve çocuğu çağırtmıştır. Anne ve baba kız çocuğunu çağırdıklarında kızın annesine yöneldiğini gören Rasûlallah (sas) "Allahım onu doğruya yönelt" diye

---

248 Kasânî, *Bedâîu's-sanai*, c.4, s.41-44; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s.619-624.

249 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, c.4, s.42; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.171-175.

250 Hadinenin taşıması gereken şartlar, Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.171-176'dan özetlenmiştir.

251 Üstrûşenî, *Ahkâmus's-sığâr*, s.100.

252 Ebu Davud, "Talak", 35; Musned, 2/203.

253 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c. 9, s.138.

254 Şafiî, *el-Umm*, c.5, s.92; Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.291.

dua etmiş, arkasında çocuğun babasına yönelmesi üzerine çocuğu babasına vermiştir.[255]

Üçüncüsü, hadınenin hür olmasıdır. Hür olan kimse sosyal açıdan başkasına bakma kudretine sahiptir. Hür olmayan hadıne kendisinden çocuk lehine beklenen menfaati veremeyeceği için cariyelere hadane hakkı tanınmamıştır.[256]

Dördücüsü, hadınenin güvenilir ve muktedir olmasıdır. Bakımını yaptığı çocuğa karşı görevlerini yerine getirmeyen, görevlerini kötüye kullanan kimselerin hadane hakları olmaz.

2. Hidaneye Hakkı Olanların Sırası

Yukarıdaki şartları kendisinde bulunduran her kadın şüphesiz hadıne olamaz. Bunların yanısıra hadıne olmak için bir çocuğa akraba olmak gerekir. Çünkü hadane çocuğa ihtimam göstermek ve onu terbiye etmek için teşri edilmiştir. Bu da herşeyden önce içten gelen bir sevgi ve şefkate dayalı olur.

Bu şefkat esas alınarak Fıkıh ilminde hadane hakkı öncelikle kadınlara tanınmıştır. Kadınlar listesinde kimse kalmazsa en son olarak sıra yakın erkeklere gelir.

Çocuğun hidanesine (temyiz yaşına kadar olan bakımına), ister nikâhın devamı halinde, ister boşanma halinde en layık kimse annedir. Anne yoksa veya evlense, annenin annesi, bu da yoksa veya evlense babanın annesi, bu ölecek veya evlenecek olsa anne-baba bir kız kardeş, bu ölecek veya evlenecek olsa anne bir kız kardeşin kızı. Buraya kadar olan tertipte rivayetler arasında bir ihtilaf yoktur. Bundan sonraki tertibe teyze ve baba bir kız kardeş hakkında ihtilaf vaki olmuştur. Baba bir kız kardeş teyzeden evladır. Bir rivayetinde teyze, baba bir kız kardeşten evladır. Yine baba bir kız kardeşin kızı ile teyze hakkında ihtilaf vardır. Sahih olan teyzenin evla olmasıdır. Teyzeler için de anne-baba bir olan teyze evladır. Sonra anne-baba bir teyze gelir.[257]

Eğer hadâne altındaki çocuğun sözü geçen kadınlardan bir yakını yoksa o takdirde hadane mahrem mirasçıların sıralanışına uygun olarak erkeklere intikal eder.

3. Hidane Hakkı Olmayanlar

Köle kadın ve ümmü veled olan köle kadının hidane hakkı yoktur. Zimmî, hidane konusunda müslüman menzilesindedir. Mürtedin de hidane hakkı yoktur.[258] Yukarıda hidane hakları sayılan kadınlar, bir yabancı ile evlendikleri takdirde evlilikle hidane hakları düşer.

---

255 Nasai, "Ferâiz", 26.

256 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.100; Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.291.

257 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.100; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.176; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, c.10, s.48-49; Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa*, c. 4, s.594-596.

258 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.100.

4. Hidane Yaşı

Hidane yaşından maksat çocuğun kaç yaşına kadar hadınenin yanında bırakılacağıdır. Çocuk belli bir yaşa kadar hadınenin terbiyesinde ve koruması altında kalır. O yaştan sonra genellikle babasına teslim edilir.

Hanefi mezhebine göre[259] erkek çocuk kendi kendine yiyip içecek, giyinecek, tuvaletini yapacak bir yaşa (istiğna yaşına) gelene kadar anasının yanında kalır. İstiğna yaşına varınca babaya verilir. Çünkü bundan sonra artık çocuk onun yanında yetişmeye ve tahsil görmeye muhtaçtır.

Kız çocuk ise hadınelerden anne ve ninelerin yanında hayız görünceye kadar bırakılır. Başkalarının yanında ise müştehat oluncaya (erkeklerin dikkatini çekecek bir duruma gelinceye) kadar kalır. Daha sonra babasına teslim edilir.

Maliklere göre erkek çocuk bulûğa erinceye kadar hadınenin yanında kalır. Daha sonra serbest bırakılır. Kız ise kaç yaşında olursa olsun evleninceye kadar annesinin (hadınesinin) yanında kalır.[260]

Şafiiye göre[261] hadânenin belli bir yaşı yoktur. Hem erkek, hem de kız aklı erer yaşa gelinceye kadar annesinin (hadınenin) yanında kalır. Daha sonra anne ve babasını tercih etmede kendisi muhayyer bırakılır.

Hanbelî mezhebine göre erkek yedi yaşına kadar annesinin (hadınenin) yanında kalır. Bu yaşa (temyiz) varınca annesi ve babası arasında muhayyer bırakılır. Babasını tercih ederse onun yanında kalır. Annesini tercih ederse gece onun yanında gündüz de tahsil ve sanat öğrenmek için babasının yanında kalır. Kız ise yedi yaşına kadar annesinin yanında, bu yaştan sonra da evleninceye kadar babasının yanında kalır.[262]

5. Hadane Masrafı

Hadane masraflarının hadâne altında bulunanın malından karşılanacağı konusunda fakihlet ittifak etmişlerdir. Eğer hadâne altında bulunan çocuğun bir malı yoksa o takdirde baba veya çocuğun nafakası kimin tarafından karşılanması gerekiyorsa ona düşer.[263]

Karı-koca çocuğun yaşı hususunda ihtilaf etse de anne, "O altı yaşındadır, çocuğu almakta ben hak sahibiyim"; baba da, "O yedi yaşındadır, onu almaya ben hak sahibiyim" diyecek olsa, kadı onlara

---

259 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, c.4, s.42.
260 Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.599.
261 Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, c.4, s.599.
262 Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa*, c.4, s.599.
263 Ceziri, *el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l- Erbaa*, c.4, s.601; Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.180; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.10, s.61.

yemin teklif etmez. Çocuğun haline bakar. Onu tek başına yiyip içmek, tek başına giyinmek suretiyle annesinden müstağni olacak durumda görürse, babasına teslim eder. Bu seviyede göremezse annesine teslim eder.[264]

Eğer anne hadaneden imtina ederse, evlenmediği sürece buna icbar edilir. Yine kız ve oğlan çocukları annenin yanında kaldıkları takdirde anne, babayı çocukları görüşmekten menedemez. Çocuklar babanın yanında oldukları zaman da baba, anneyi çocukları görmekten menedemez.[265]

el-Kadı el-İmam Fahreddin'in *Fetava*'sında zikredildiğine göre, oğlan çocuk yedi veya sekiz yaşına basıncaya kadar ona annesi bakmaya daha hak sahibidir. Ebu Bekir er-Razi'nin kaydına göre anne oğlan çocuğuna, çocuk dokuz yaşına basıncaya kadar daha layıktır. Kız çocuğuna gelince onun istiğna haddi hayız yaşıdır. İmam Muhammed'den rivayete göre, kız çocuğu şehvet haddine ulaşıncaya kadar ona (bakmaya) anne daha layıktır.[266]

g) Fitre

"Sözlükte "yaratmak, icat etmek; kesmek, yarmak, ikiye ayırmak" mânalarına gelen fatr kökünden türeyen fıtr kelimesi oruca son vermeyi, orucu açmayı (iftar) ifade eder. Bundan dolayı ramazan bayramına îdü'l-fıtr denildiği gibi ramazan ayını yaşamanın, onun mükâfat ve bereketinden faydalanmanın bir şükran belirtisi olarak verilen sadakaya da sadakatü'l-fıtr (sadaka-i fıtr) veya zekâtü'l-fitr denilir."[267]

"Ramazan orucunun farz kılındığı 2. yılın Şâban ayında (Şubat 624) fıtır sadakasına dair vârit olan hadis onun ödenmesinin gerektiğini bildiriyorsa da bu sadakanın hükmü fakihler arasında tartışmalıdır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre fitre vermek farzdır. Çünkü bir hadiste Resûlullah'ın hür, köle, erkek, kadın her müslümana fıtır sadakası vermeyi farz kıldığı belirtilir (Müslim, "Zekât", 12; Şevkânî, IV, 195). Diğer bazı karineleri de göz önüne alan bu üç mezhebin imamları bu hadiste geçen "faraza" ve bazı rivayetlerde yer alan "emere" (Müslim, "Zekât", 15) kelimelerine "farz kıldı" mânasını vermişlerdir. Hanefîler ise fitrenin vâcip olduğu görüşündedir. Çünkü onlara göre bu konudaki hadisler gerek sübût gerekse delâlet bakımından farziyet ifade etmez. Ancak bu mezhepte farz ile vâcip arasında uygulama açısından fark yoktur. Mâlikîler'den Eşheb el-Kaysî ve bazı Zahirîler fitrenin müekked sünnet olduğunu söylemişlerse de bu zayıf bir görüş olarak kalmıştır. Ebû Bekir el-Esam gibi bir kısım âlimler de zekâtın farz kılınmasıyla fitrenin hükmünün neshedildiğini

---

264 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.101.
265 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.103.
266 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.103.
267 Yunus Vehbi Yavuz, "Fitre", *DİA,* İstanbul 1996, c.13, s.160.

söylemişlerdir."[268]

"Ergenlik çağına erişen müslüman erkeğin fitre vermesi gereklidir. Evli olmayan müslüman kadınlar fitrelerini kendileri öderler. Evli kadınların fitresi Ebû Hanîfe'ye göre yine kendileri, diğer üç mezhebe göre ise fitre borcu nafakaya dahil olduğu için koca tarafından ödenir. Çocukların malları varsa velileri fitrelerini bu maldan öder; malları yoksa nafakalarını temin etmekle yükümlü olan kimse çocuklara ait bu borcu kendi malından ödemek zorundadır. Ancak İmam Muhammed çocukların fitrelerinin babaları tarafından ödeneceği, dolayısıyla babası olmayan çocuğun fitre yükümlülüğünün de bulunmayacağı görüşündedir. Fakihlerin büyük çoğunluğu, kişinin fitre mükellefi sayılabilmesi için âkil bâliğ olmasının, ramazanı oruçlu geçirmesinin veya şehirde oturmasının şart koşulmadığını kabul ederken aksi görüşte olan fakihler de vardır.[269] Fitre hür, Müslüman, küçük, büyük erkek ve kadın, akıllı veya deli kimseler nisap miktarı mala sahip iseler fitre vermekle yükümlüdürler.[270]Ergenlik çağına girinceye kadar babanın küçük çocuklarının fitresini vermesi gerekir. Malikilere göre kız çocukları için kocaya varıncaya yahut kocaya istendiği zamana kadar eğer evlenmeye bir engel bulunmazsa bu mecburiyet devam eder.[271]

Hanbelîlere göre mal veya kazanç sebebiyle kendi nafakasi kendi üzerine vacip olan küçük çocuğa malından fiter vermek vaciptir. Kendisi adına fitersini baba verir.[272]

Ebu Hanife ve Yusuf'a göre küçük çocukların sadaka-i fıtrı mallarından baba öder. Eğer onlardan malı yok ise babaların üzerindedir. İmam Muhammed burada muhalif kalır. Dedeye gelince, babaların yokluğu halinde çocukların sadaka-i fıtrı onlara terettüp eder mi, etmez mi? Zahirü'r-rivaye'ye göre etmez.[273] Eğer baba sağ ve fakirse, çocukların zengin bir dedeleri de olsa sadaka-i fitr dedeye terettüp etmem, bütün rivayetler bu hususta müttefiktir. Zira baba sağ oldukça, dedeye velayet terettüp etmez, bakım külfeti terettüp etse bile.[274]

Eğer çocuğun, kendisine hizmet etmesi için kölesi varsa, baba, kölenin sadaka-i fıtrın çocuğun kendi malından öder. Küçük çocuğun bir kölesi ve köleden başka malı varsa Ebu Hanife'ye ve Ebu Yusuf'a göre, çocuğun kölesi için sadaka-i fitr çocuğun malından ödenir. İmam Muhammed'e göre çocuğun malından ödenmez, çocuğun köleden başka malı yoksa çocuğun kölesinin sadaka-i fıtrı

---

268 Yavuz, "Fitre", *DİA,* c.13, s.160.

269 Yavuz, "Fitre*", DİA,* c.13, s.160; Çeker*, İslam Hukukunda Çocuk*, s.180.

270 *Muğni'l-Muhtac*, c.1, s.402, 407; İbn Kudame, *el-Muğnî,* c.3, s.69, 76; kâsânî, *Bedâius's-Sanâi'*, c.1, s.253; İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid,* c.1, s.233.

271 İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid,* c.1, s.234.

272 İbn Kudame, *el-Muğnî,* c.3, s.69.

273 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr,* s.24.

274 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr,* s.27.

babaya terettüp etmez. Zira çocuğun kölesinin nafakası babaya vacip değildir.[275]

h) Sünnet (Hitan)

Sünnet ettirmek çocukların haklarından bir tanesidir. Rasûlallah (sas) sünnetin gerekliliği konusunda şöyle buyurmuştur: "Fıtrat (yaratılışın gereği) beşdir. Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altını yolmak".[276]

Sünnet masrafını çocuğun nafakasına kıyaslamamız doğru olacaktır. Bunun için çocuğun malı varsa masraf o maldan alınır, yoksa baba tarafından karşılanır.[277]

Çocukların sünnet olmalarının en geç müddeti on iki yaştır. İlk vaktine gelince, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'den bu mevzuda bir rivayet gelmemiştir. Âlimlerimiz (meşayih) ise ihtilaf ederler. Bir kısmı, "ilk vakti yedi yaştır", bazıları "dokuz yaştır", bazıları "on yaştır", bazıları, "bir vakitle sınırlanmaz, çocuk sünnetin acısına dayanabilecek durumda olunca sünnet edilir, değilse edilmez, zira bu bir vecibe değil, sünnetlerden bir sünnettir" denmiştir.[278]

i) Çocuğun Dini

Din insanın haklarından bir tanesidir. Bunun için yeni doğan çocuğun din hakkında kime tabi olacağı çok önemlidir. Bu konuda fakihlerin farklı görüşleri vardır:

Birincisi, anne ve babasında hangisinin dini daha üstün ise çocuk ona tabidir. Kaynaklarımızda anne müslüman, baba ehl-i kitâb olursa çocuğun müslüman sayıldığı[279] örneği buruda zikredilebilir.

İkincisi, çocuk babasına tabidir. Baba müslüman olsa çocuk da Müslüman kabul edilir.[280]

Üçüncüsü ise bazı Medine'li fakihlerin görüşüdür. Onlar diyorlar ki çocuk din yönünden annesine tabidir. Anne müslüman olursa çocuk da müslüman sayılır.[281]

Yukarıda geçen görüşlere bakıldığında birinci görüşün çocuk için maslahata daha uygun olduğu görülür. Müslüman kabul edilen çocuk bütün hükümlerde İslami ahkâma tabi olur. Mesela kestiği hayvan yenir, müslümanlarla arasında yapılan nikâh geçerlidir, cenaze namazı kılınır, çocuk kız ise gayri müslimle nikâhlanamaz.[282]

---

275 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.28.
276 Buharî, "Libâs" 63; Müslim, "Taharet" 49; Nesâî, "Taharet" 9.
277 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.182.
278 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.144-145.
279 İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.8, s.139; İbn Hazm, *el-Muhalla*, c.7, s.521; İbn Abidin, R.Muhtar, c.1, s.595, Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.183.
280 İbn Hazm, *el-Muhalla*, c.7, s.522.
281 İbn Hazm, *el-Muhalla*, c.7, s.522.
282 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.184.

II-KÜÇÜKLERİN MÜKELLEFİYETLERİ

A-CENİNİN MÜKELLEFİYETLERİ

Fakihlerin çoğunluğuna göre ceninin herhangi bir mükellefiyeti söz konusu değildir. Fakat İmam Ahmed b.Hanbel, ceninin mükellefiyetini kabul etmiştir. Ona göre ceninin mülkiyet hakkı, kendisi lehine ayrılan mallarda hemen sabit olur. Buna bağlı olarak cenin, normalde bir yakınının nafakasını vermek durumunda ise o yakının nafakası cenine ait maldan alınır ve kendisine verilir."[283]

Bu başlık altında şu konuya da temas etmek yerinde olur: Miras, vakıf veya vasiyet yoluyla cenin adına sabit olan malların, canlı olarak doğacağı zamana kadar muhafazası yapılırken söz konusu malların varlıklarını korumak için yapılması gereken masraflar gündeme gelebilir. Bu masrafların yapılması, malın korunması için zorunludur. İşte bu malların muhafazasında yapılması gereken bu masrafların kim tarafından yapılacağı ihtilaf konusu olmuş ve şu görüşler ortaya çıkmıştır:

Birincisi; cenin sağ olarak doğunacaya kadar mülkiyeti o zaman ona ait olmak üzere bütün malları ayrı bir şekilde tutulur yani onlar üzerinde herhangi bir işlem yapılamaz. Bu görüş İbn Abidin ve Zeyla'înin görüşüdür.[284] Dolayısıyla cenin için hiç velâyet yoktur, onun mallarına hiç kimse dokunamaz.

Bunların delili şudur: Ceninin sağ olarak doğup yaşaması muhtemeldir. Fakat ölü olarak da doğabilir ve bu takdirde şahsiyeti yok sayılacağında onun için hiçbir hak sabit olmaz. Sağ olarak doğduğu takdirde tam bir insan gibi bütün haklara sabit olur.

İkinci görüşe göre cenin için bir vasi tayin edilir veya velisi onun mallarını korur. Bu görüş eş-Şelebî ve Muhammed et-Tâflânîn aittir.[285]

Üçüncü görüşü ise, cenine intikal eden mallar yed-i emine verilir. Bu yed-i emin, o malları yalnız muhafaza eder, artırmak için çalışmaz; çünkü cenin'in mülkiyeti onun sağ olarak doğma ihtimaline dayanmaktadır.[286] Bu görüş Ebu Zehra Usülü'l fıkh kıtabında Hanefî fakihlere nispet etmiştir, fakat biz bu görüşe Hanefî kitaplarından ulaşamadık.

---

283 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.188.

284 Ibn Abidin Muhammed Emin, *Haşiye*, İstanbul 1984, c.6, s.653; Muhammed Sellam Medkur, *el-Cenin ve'l-ahkâmü'l-Müteallika bihi fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, Kahire197, s.294; Muhammed Amîn b.Ömer, *Tanikihü'l-Fetva el-Hâmiddiye, ty, c.7, s.288.*

285 Amîn, *Tanikihü'l-Fetva el-Hâmiddiye, c.7, s.288.*

286 Ebu Zehra, *Usülü'l–fikh, s.284.*

B-ÇOCUĞUN MÜKELLEFİYETLERİ

a) Nafaka

Çocukların nafaka alma hakları olduğu gibi ihtiyaç durumunda nafaka verme mükellefiyetleri de vardır. Anne ve baba fakir bulunurlar da çocukları zengin olursa, ebeveynlerinin nafakasında onlara kimse ortak olmaz. Çünkü onlara insanlar arasında en yakın olanlar kendileridir. Bu durumda çocuğa ait mallardan ebeveynin nafakası alınır ve kendilerine teslim edilir.[287]

Zengin çocuklar birden fazla olursa bu konuda farklı görüşler vardır: Malikilere göre, zenginliklerine göre nafaka aralarında bölüştürülür. Hanefiler, Şafiiler ve Hanbelîlere göre nafaka miras ölçüsüne göre dağıtılır.[288] Çocuğun nafaka vermesi için ebeveyn ile aralarında din birliği olması veya ebeveynin kazanç yapmaktan aciz bulunması şart değildir.[289]

Malı bulunan çocuk, anne babasından başka en yakınından başlamak üzere diğer akrabalarının da nafakasandan sorumlu tutulur. Şu kadar var ki çocuğun vasisi, zevilerhamdan olan akrabaların nafakalarını çocuğun malından ödeyebilmesi için hâkim kararına ihtiyacı vardır. Eğer hâkim kararı olmadan ödeme yaparsa ödediğini tazmin etmekle sorumlu tutulur.[290]

b) Kurban

Kurban ıstılahta "hususi bir hayvanı, hususi bir vakitte Allah'a yakınlaşmak niyetiyle boğazlamaktır".[291] Zengin bulunan çocuğun kurban bayramında kurban kesmekle mükellef olup olmadığı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefi mezhebinde bu konuyla ilgili farklı rivayetler vardır. Üstrûşenî bütün gürüşleri verdikten sonra şöyle bir özet yapmaktadır: Hasanın rivayetine göre Ebu Hanife ile Ebu Yusuf, malı bulunan çocuğun babası ve vasisinin çocuk adına kurban kesmeleri gerektiği, Muhammed ile Züfer'in ise aksi kanaate olduğu bildirilmiştir. Baba ve vasi çocuğun malından kurban kestiği takdirde Muhammed ve Züfer'in görüşüne göre kurban ücretini tazmin etmekle mükellef olurlar. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüne göre ise babanın tazmin sorumluluğu olmaz. Vasi konusunda ise kurban etinden çocuğun yemesi durumunda tazmin gerekmediği, ancak çocuğun kurban etinden yememesi durumunda tazminle mükellef olduğu şeklindeki görüşün yanında herhangi bir şekilde tazmin gerekmediği görüşü de

---

287 Usrüşeni, *Akhâmu's-Sığâr*, s.30.
288 İbn Abidin, *Haşîye*, c.2, s.927.
289 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.188
290 Çocuğun malından nafaka mükellefiyeti örnekleri için bkz. Usrüşeni, *Akhâmu's-Sığâr*, s.93-97.
291 Zeylai, Fahreddini Osman b. Ali b. Mihcen Zeylai, *Tebyinü'l-hakaik fi' şerhi kenzi'd-dekaik*, Bulak el-Matbaatü'l-Kübra'l Emirriyye, tsz, c.6, s.2.

mevcuttur.[292]

Şafiilerle Hanbelîler ise küçük çocuk için kurban kesmenin sünnet olmadığı görüşüne sahip olmuşlardır.[293] Kurban kesmekle mükellef olanın, bunu yerine getirebilmesinin caiz olması için ayrıca kurban kesmek niyeti de şarttır. Çocukta ise sahih bir niyet ehliyeti yoktur.[294]

c) Zekât

Çocuğun malından zekât vermenin farziyeti konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır:

1. Çocuğun malına mutlak olarak zekât düşer. İmam Şafii, Malik, Ahmed b. Hanbel, İbn Hazm bu görüşe sahip olmuşlardır. Burada zekâtı mala bağlı bir hak kabul etmişlerdir. Zekât mala bağlı bir hak olunca zekât vermek için âkil ve baliğ olmak gerekmez. Dolayısıyla zengin çocuk ve deli zekât borçlusu olur.[295]

2. Çocuğun malına mutlak olarak zekât düşmez. İbrahim en-Nehai, Hasan el-Basrî ve Said b. Cübeyr gibi imamların görüşü bu şekildedir.[296]

3. Çocuğa ait toprak mahsullerine zekât düşer, diğer mallara düşmez. Bu görüş de Hanefi mezhebinin görüşüdür.[297]

Çocuğun malına mutlak olarak zekât düşmez diyenler ise zekâtı, namaz ve oruç gibi sırf ibadet olarak kabul etmişlerdir. Zekât mahza ibadet olup mala bağlı bir hak kabul edilmeyince, zekât borçlusu olmak için diğer ibadetlerde olduğu gibi akil ve baliğ olmak gerekir. Dolayısıyla akil ve baliğ olmayan çocuk ve deliler zekât borçlusu olmazlar.[298]

Çocuğun malına zekât mutlak olarak düşer görüşünü bazı alimler en kuvvetli görüş olarak kabul etmişlerdir. Delil olarak da Hz. Aişe (ra)'nın kendi vesayeti altında bulunan yetimlerin mallarından zekâtlarını verdiğini göstermişlerdir.[299] Hz. Ömer (ra)'dan da "Yetimlerin mallarını ticarete verip işletiniz ki zekât onu bitirmesin" şeklinde bir rivayeti delil olarak zikretmişlerdir.[300]

d) Daman

Başkalarının mallarına verdiği zararlardan çocuklar kendi mallarıyla sorumlu olurlar. Verdiği zarar misli ise mislini, kıyemi ise kıymetini ödemek zorundadır. Tabii ki bu ödemeyi velisi veya vasisi

---

292 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.338.
293 Şirbini, *Muğni'l-Muhtâc*, c.4, s.283.
294 Şirbini, *Muğni'l-Muhtâc*, c.4, s.289.
295 Şafiî, *el-Umm*, c. 2, s.30; İbn Kudame, *el-Muğni*, c.2, s.488; Nevevi, *el-Mecmu'*, c.5, s.296.
296 Kasanî, *Badaius's-Sanai*, c.2, s.4.
297 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.24.
298 İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, c. 2, s.5; İbn Kudame, *el-Muğni*, c.2, s.489.
299 Beyhaki, *Sünen el-kebir*, c.4, s.108.
300 Muvatta, "Zekât", 12.

onun adına ve onun malından yapacaktır. Bu konuda âlimler arasında hiçbir ihtilaf söz konusu değildir.[301]

Diyet, cana ya da vücut bütünlüğüne karşı işlenen cinayet sebebiyle ödenmesi gereken maldır.[302] Diyetin vacip olması için cinayeti işleyende akıl ve büluğ şart değildir. Çocuğun bir yakını cinayet işlediği zaman çocuk, onun diyetini ödemeye iştirâk etmez. Çünkü çocuk diyet ödeyen kimselerden sayılmaz. Fakat çocuk bir adam öldürdüğü veya diyeti gerektirecek bir suç işlediği zaman çocuğun âkilesi diyeti öder, çocuk, diğer cânilerin katılmadığı gibi diyet ödemeye katılmaz.[303]

Bir çocuk bir kimsenin bir tavuğunu alsa, bir başka yere taşımadan salsa, fakat tavuk kaybolsa Ebu Yusuf ve el-Kadı el-İmam Fahreddin çocuğun tavuğu tazmin etmesi gerektiği kanaatindedirler. İmam Muhammed ve el-Muhit sahibi ise tavuğu bir başka yere götürmüş olmadıkça tazmin etmek zorunda olmadığını savunmuşlardır.[304]

Bir çocuk dam üstünde bevletse ve sidik oluktan dışarı çıkarak bir kişinin elbisesine zarar verse, çocuğun malından zarar ödenir. Malı yoksa çocuk üzerine borç kaydedilir, malı olunca ondan alınır.[305]

Yine en-Nevazil'de kaydedildiğine göre, bir çocuğun attığı ok bir kadının gözüne gelse çocuğun babasına daman gerekmez, çocuğun malından öder. Malı yoksa zengin olması beklenir. (Müellif) der ki: Çocuğun malından ödenmesi gerekir, zira acemlerde âkile (geniş aile kitlesi tarafından damân ödeme âdeti) bilinmez. Âkilenin damâna iştirak etmesi Arablar arasında câridir. Arab dışındaki kavimler böyle durumlarda aralarında yardımlaşmazlar.[306]

Bir oğlan çocuğu, bir kız çocuğu ile zina yapar ve bekâretini de izale ederse, oğlana hadd tatbik edilmez, fakat kendi malından mehir gerekir. Zira oğlan fiilinden dolayı muaheze edilir. Eğer kız balığa ise ve rıza da göstermemişse hüküm yine aynıdır. Ancak balığa kız rıza göstermişse iki açıdan kıza mehir vermek gerekmez. Birincisi baliğanın rızası, hakkının ıskatında (düşmesinde) muteberdir. İkincisi, eğer oğlan tazmin edecek olsa oğlanın velisi kızdan bunu geri isteme hakkına sahiptir. [307]

Aynı şekilde bir kız çocuğu, oğlan çocuğunu kendine çağırsa ve oğlan da bekâretini izale etse oğlana mehir gerekir. Hür bir kadın bir çocuğu davet etse ve o da kadınla zinada bulunsa, oğlan mehir ödemez. Eğer kadın köle ise oğlan mehir öder, zira kölenin emri sahih sayılmaz.[308]

---

301 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-sığâr*, s.24.
302 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtaç*, c4, s.53.
303 Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s.213.
304 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.156.
305 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.157.
306 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.157.
307 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.131.
308 Üstrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s.131; Nizameddin, *Fetava-i Hindiyye*, c. 2, s.150.

Çocuğun verdiği zararların kendi malından tazminiyle ilgili birçok örnek mevcuttur. Üstrûşenî yeri geldikçe bu örneklere yer vermiştir.

SONUÇ

İslam'da Küçüklerin Hukuku (Üştrûşenî'nin Ahkâmu's-Sığâr Örneği) ismi ile hazırladığımız Yüksek Lisans tezinde ulaştığımız sonuçları genel olarak şöylece özetleyebiliriz:

1- Fıkıh İlminde insanın şahsiyeti, ana rahminde başlar. Cenin (ana karnındaki yavru) sağ olarak doması şartıyla, ana rahminde iken nesebinin sabit olması yanında miras, lehine yapılan vasiyet ve vakıflar sebebiyle bir anlamda mal sahibi olur. Bu mallar doğuncaya kadar onun adına muhafaza edilir. Cenin sağ olarak doğar doğmaz hem bedeni hem de akli yönden gelişmeye başlar. Bedeninin olgunluğu buluğla, aklın olgunlaşması ise rüşdle ortaya çıkar.

2- Fıkıh İlmi, insanın küçüklüğünü ceninlik aşamasından rüşdünü ispat ettiği zamana kadar dört aşamada değerlendirmiştir. Birinci aşama doğumdan önceki ceninlik dönemidir. İkinci aşama temyiz öncesi gayrimümeyyizlik dönemi, üçüncü aşama temyizden büluğa kadar olan mümeyyiz çocukluk dönemidir. Genellikle büluğla birlikte sabit olmakla birlikte büluğla birlikte bulunması zorunlu olmadığı için bazı durumlarda büluğdan rüşdün ispatına kadar olan dönem de küçüklüğün devamı olarak kabul edilebilir. Her bir dönem için insanın hak ve mükellefiyetleri bazı açılardan farklılıklar arz etmektedir.

3- Bulûğ insanın bedenen olgunlaştığı ve neslini devam ettirmeye uygun olduğu haldir. İnsan için bedeni gelişimin en önemli merhalelerinden biridir. Bulûğun rüşd ile bir ilgisi yoktur. Rüşd aklı ilgilendirdiği halde bulûğ tamamen insanın fiziki (bedeni) yapısını ilgilendirir. İnsan akıllı olmadan da baliğ olabilir. Mümeyyiz (akil) olan insan bulûğa erer ermez artık ibadetlerle mükellef ve cezaları çekmeye ehil olur. Rüşdünü ispat ettikten sonra da mal ile ilgili her türlü sözlü tasarruları geçerli hale gelir.

4- Erkekler için ittifak edilen erkeğe ait bulûğ alameti sadece hamile bırakmaktır. Erkeğin hamile bırakma özelliği, onun bedenen olgunlaştığını net olarak belirten bir haldir. Bunun bulûğ alameti olacağı izahı gerektirmeyecek derecede açıktır. Kızların ittifak edilen bulûğ alametleri iki tanedir: Bunlardan birincisi hamile kalmaktır. Kız için hamile kalma hali onun bedenen olgunlaştığının en belirgin alametlerinden birisidir. İkincisi hayız görmektir ki artık nesli devam ettirmeye uygun duruma geldiğinin alametidir.

5- Çocuk ana rahminden itibaren bir can ve doğumla kâmil bir insan olduğu için ona ait bazı hak ve mükellefiyetler söz konusu olur. Cenin için fitır sadakasının verilmesi gerektiğini iberi süren bir görüş olmakla birlikte çocuğun fitresinin vermesi gerektiğinde ihtilaf yoktur. Fakihlerin büyük

çoğunluğuna göre çocuğun fitresini kendisine ait malı varsa o maldan babası öder. Çocuğun kendisine ait malı yok ise babası, o da yoksa çocuğun nafakası kime aitse fitresini o öder. Çocuğun doğumunda akika kurbanı kesilmesi ile onun malından kurban kesilmesinin gerekliliği ihtilaf konusu olmuştur.

6- Çocuğa güzel bir ismin konulması ve uygun bir şekilde sünnet edilmesi, onun velisi veya vasisi üzerinde sayılan hakları arasında yer alır.

7- Doğan bir çocuğun süt emme hakkı, çocukların ebeveyn üzerindeki öen önemli haklarından birisidir.

8- Çocukların nafakası, kendi malları varsa oradan karşılanır. Çocukların kendi malları yoksa onların nafakası babalarına aittir. Babanın çocuklarına nafaka vermekle mükellef olmasının şartları çocukların (kız, erkek) fakir olması, hür olması, babanın hür olması, babanın çalışmaya muktedir olması, erkek çocuğun baliğ olmamış olması, kız çocuklar evlenmemiş olmasıdır.

9- Vücub ehliyeti, ana rahminde nakıs, canlı olarak doğduktan sonra ölünceye kadar tamdır. Tasarruflarda eda ehliyeti aklı ilgilendirdiği için çocuğun eda ehliyeti aklı takiben gelişir ve bunu rüşd tamam hale getirir.

10- Çocuk hem zayıf hem de muhtaç olduğu için kendi kendine tasarrufta bulunamaz. Çocuğun tasarruflarında yetkili kişi, velisi yâda vasisidir. Çocuk bu haliyle mahcur (kısıtlı) olmaktadır. Burada çocuk, hak ve sorumluluklara sahip olmakla birlikte, bir takım tasarruflarda yetkinsizliği dolayısıyla başkasının denetimine verilmek demek olan hacr müessesesi çocuğun menfaati ön planda tutularak konulmuştur. Hacr, çocuğun korunmasını ve yetişmesini hedeflemektedir.

11- Hacr ve eda ehliyeti birbiriyle ters orantılıdır. Birisinin olduğu yerde diğeri aynı oranda bulunmaz. Hacr eda ehliyeti olmadığı için vardır. Bunun için eda ehliyetinde tamamen mahrum olan gayri mümeyyiz çocuk tam hacr altındadır.

12- Fıkıh İlminde, çocuk düşürme suçuna gurre adıyla tazmin yönü ağır basan mali bir ceza konulmuştur. Hamile kadının gerek söz ile ve gerekse dövme gibi bir fiille eziyet edilerek ya da kadına ilaç içirilerek çocuğunun düşürülmesi bir suçtur. Çocuğun düşmesine birden fazla kişi sebep olmuşsa bunlar gurre konusunda ortaklaşa sorumlu olurlar. Çocuğun düşmesine bizzat ana veya baba da sebep olmuşsa onlar da gurre ile mükellef olurlar.

13- Çocuk bedeni ceza çekmeye ehil ve mahal değildir. Bedeni cezayı gerektirici bir fiil işlediği zaman kendisine ceza uygulanmaz. Onun cezai ehliyeti buluğla başlar. Bu bakımdan mümeyyiz çocuk

tedibe ehildir ve onun tedib mükellefiyeti vardır. Mümeyyiz çocuk esasen suç olan bir fiili işlediği zaman ceza olarak değil fakat tedib olarak kendisine bir takım hafif müeyyideler uygulanabilir.

14- Çocuklar kısas cezasına ehil değildir. Cana ve vücut bütünlüğüne zarar verdikleri takdirde ödenmesi gereken diyet çocukların akilesi tarafından karşılanır.

15- Yeni doğan çocuk anne ve babasında hangisinin dini daha üstün ise çocuk ona tabidir. Anne müslüman, baba ehl-i kitâb olursa çocuğun müslüman sayılması tercih edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Apaydın, H. Yunus, "Velâyet", *DİA*, İstanbul 2013, c.43, s.15-19.

Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul 1998.

_____, "Akika", *DİA*, İstanbul 1989, c.2, s.263-264.

Aydın, Mehmet Akif, "Çocuk", *DİA,* İstanbul 1993, c.8, s.361-363.

Bardakoğlu, Ali, "Bulûğ", *DİA*, İstanbul 1992 c.6, s.413-414.

_____, "Ehliyet", *DİA*, İstanbul 1994 c.10, s.533-539.

Bedir, Murteza, "Üsrûşenî", *DİA,* İstanbul 2012, c.42, s.392-393.

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (256/ 870), *Cami'u's-sahih*, İstanbul 1981.

Buhuti, Mansur b. Yunus b Salahaddin (1051/1641), *Keşşafu'l Kına' 'an metni'l-İknâ'*, Beyrut 1402

Cassâs, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed er-Razi, (370/980), *Ahkamu'l-Kur'an*, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhavî, Beyrut 1985.

Ceziri, Abdurrahman el-Ceziri, *el-Fikhu 'ale'l-mezahibi'l-erbaa*, Beyrut, tsz.

Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, Konya 2004.

Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Çocuk,* İstanbul 1990.

Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman et-Temîmî es-Semerkandî (255/868), *Sünenü'd-Dârimî,* yy., 2000.

Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Adevî (1201), eş-*Şerhu'l-kebir*, İhyau'l-kütübi'l-Arabî, yy., tsz.

Dönmez, İbrahim Kâfi, "Temyiz", *DİA*, İstanbul 2011, c.40, s.437-439.

Ebu Davud, Süleymen b. Eş'as es-Sicistanî (275/888), *es-Sünen,* İstanbul 1987.

Ebû Muhammed b. Âli b. Zekariyya, *el-Lûbâb*, Damaşk 1994.

Ebu Zehra, Muhammed Ebu Zehra (1974), *Usûlu'l-fıkh,* Beyrut tsz.

_____, *İslam Hukuku Metodolojisi* (*Usülü'l-Fıkıh)*, trc. Abdulkadir Şener, Ankara 1986.

Kâdihan, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergānî (592/1196), *Fetava Kadihani*, tsz.

Fetava-i Hindiyye, (yy) 1991.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b.Yakub (817/1415), *el-Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut, tsz.

Ganim, Ömer b. Muhammed b. İbrahim, *Ahkâmû'l Cenin fi'l-Fıkhi'l- İslamî*, Cidde: Dârû-Endelüs el-Hadra: Beyrut: Dârû İbn Hazm 2001.

Hökelekeli, Hayati, "Çocuk", *DİA*, İstanbul 1993, c.8, s.356-358.

Hudari, Muhammed b. Afifi el-Bacurî, *Tarihu't-Teşrii'l-İslami*, Mısır 1964.

İbn Kudame, Ebu Muhammed Muvaffakuddün Abdullah b. Ahmed b. Kudame (620/1223), *Şerhu'l-Muğnî*, Beyrut 1984.

_____*el-Kâfi*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut 1997.

İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981.

İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrem (711/1311), *Lisanü'l Arab,* Beyrut 1987.

İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesıd*, İstanbul 1985.

İbn Abidin, Muhammed Emin (1252/1836), *Reddu'l muhtar ile'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, I-V, Beyrut tsz.

İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1982.

İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said ez-Zahiri, *el-Muhalla*, Kahire, tsz.

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (751/1350), *Tuhfetu'l-Mevdûd fi Ahkami'l-Mevlûd*, Beyrut 1983.
İbnu'l-Arabî, Ebu Bekir Muhammed b.Abdillah (534/1148), *Ahkamu'l-Kur'an,* thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1957.
Kâsânî, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud (587/1191), *Bedaius's-Sanai fî tertîbi'ş-Şerâi'*, Beyrut 1974.
Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed (671/1272), *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an,* I-XX, Beyrut tsz
Köse, Saffet, "Rüşd", *DİA*, İstanbul 2008, c.35, s.298-300.
Malik, Ebû Abdullah Malik b. Enes el-Asbahî, *el-Muvatta'* thk. Takiyuddin en-Nedvî, Dımeşk 1991.
Medkur, Muhammed Sellam, *el-Cenin ve'l-ahkâmû'l-müteallika bihi fi'l-fıkhi'l-İslami,* Kahire: Dârû-Nehdati'l-Arabiyye 1979.
Merğinânî, Ebû'l Hasen Burhanüddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Ferganî el-Merğinanî (ö.593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Beyrut, tsz.
Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac en-Nisaburi, (262/874), *el-Camiu's-Sahîh,* İstanbul 1981.
Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b.Şuayb, (303/915), es-*Sünen*, İstanbul, 1981.
Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyddin Yahya b. Şeref b. Mürii en-Nevevi eş Şafii *el-Mecmü' Şerhul-Muhezzeb,* tahakik Muhammed Necib el-mutii, Cidde tsz.
_____, *Muğni'l-Muhtaç*, Misır 1958.
Serahsi, Ebu Bekr Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed Sehl Serahsi, (483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1993.
_____, *Usûlü's-Serahsî*, Thk: Ebu'l-Vafâ el-Afgânî, Beyrut 1993.
Şa'bân, Zekiyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trc: İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara 1990.
Şafii, Muhammed b. İdris,(204/819), *el-Ümm,* Beyrut 1975.
_____, *Ahkamu'l-Kur'an*, Thk: Abdülganî Abdülhâlık, Beyrut 1991.
Şevkani, Muhammed b. Ali b.Muhammed, (1250/1834), *Neylu'l-Evtar*, Beyrut 1998.
Şeybani, Muhammed b.Hasen (189/804), *el-Camiu's-Sağir*, (189/804), Beyrut 1406.
Tirmizi, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa (279/892), es-*Sünen*, İstanbul 1981.
Üstrûşenî, Muhammed b. Mahmud (632/1235), *Ahkâmu's-Sığâr*, Beyrut, 1997.
Uzunpostalcı, Mustafa, "Cenin" *DİA*, İstanbul 1992, (VII, 369-370).
Yavuz, Yunus Vehbi, "Fitre", *DİA,* İstanbul 1996, c.13, s.160-161.
Yıldız Kemal, *Camiu'l Fusuleyn'in Kaynakları ve Hanefi Mezhebi Uygulamasında Tazmînat*, İstanbul 2013.
Zeylai, Fahreddini Osman b. Ali b. Mihcen ez-Zeylai .(743/342), *Tebyinü'l-hakaik fi şerhi Kenzi'd-dekaik*, el-Matbaatü'l- Kübra'l-Emirriyye, Bulak, tsz.
Zuhayli, Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fikhu'l-İslami ve-edillatuhu*, Şam 1996.
_____, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe vd., İstanbul 1994.

EK 1: Üstrûşenî'nin *Ahkâmu's-Sığâr* eserinin el yazıma nüshasından örnekler: İlk sayfa ile son on sayfa.

EK 2: Üstrûşenî'nin *Ahkâmu's-Sığâr* eserinin kullandığımız baskısından bazı örnekler: İlk ve son üçer sayfa.